

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

12

ROČNÍK 13 (XL)
PRAHA,
PROSINEC 1967
CENA 10 Kčs

ÚSTŘEDÍ ZEMĚDĚLSKÉHO A POTRAVINÁŘSKÉHO VÝZKUMU
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Ridi redakční rada

Doc. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), Josef Drahovzal, prof. dr. Alois Grolig, CSc., doc. ing. Jaromír Havlíček, CSc., dr. ing. Alois Hrubeš, prof. ing. Felix Hutník, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, CSc., prof. ing. Josef Krilek, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, CSc., doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Otto Soukup, CSc., doc. ing. Mikuláš Šebesta, SCc. Miroslav Zich

Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1967

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství a výživy. Vychází měsíčně. Redakce: Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120, —

Научный журнал ЗЕМЕДѢЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о разрешенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства. Издаёт Институт научно-технической информации Министерства сельского хозяйства и питания. Выход в свет ежемесячно. Редакция Прага 2, Слезска 7

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the line of the agricultural economics. Published by the Institute of Scientific and Technical Information of the Ministry of Agriculture and Food. Issued monthly. Editorial office Prague 2, Slezska 7

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben vom Institut für wissenschaftlich-technische Informationen des Ministeriums für Landwirtschaft und Ernährung. Erscheint monatlich. Redaktion Prag 2, Slezska 7

Le journal scientifique ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publie les études, analyses et traités scientifiques concernant les tâches de recherches résous dans le domaine d'économie agricole. Publié par l'Institut des renseignements scientifiques et techniques du Ministère de l'agriculture et de l'alimentation. Paraît une fois par mois. Rédaction Prague 2, Slezska 7

SYNOPSIS

Zemědělská ekonomika

12

I3 (XL)

© Ústav vědeckotechnických informací, Praha 1967

Редакционная коллегия — Editorial board — Redaktionsrat

Председатель — Chairman — Vorsitzender

Doc. ing. Karel Svoboda, CSc.

Josef Drahovzal, prof. dr. Alois Grolig, CSc., doc. ing. Jaromír Havlíček, CSc., dr. ing. Alois Hruběš, z. prof. ing. Felix Hutník, CSc., doc. Dimitrij Choma, CSc., prof. ing. Josef Krilek, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, CSc., doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Otto Soukup, CSc., doc. ing. Mikuláš Šebesta, CSc., Miroslav Zich

Главный редактор — Editor-in-chief — Hauptredakteur

Bohuslav Vávra

OBSAH — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENT — INHALT

Houška V., Glaserová J.:

Развитие издержек в сельском хозяйстве

The Development of Costs in Agriculture

Entwicklung der Kosten in der Landwirtschaft

Kadlec J.:

Резервы использования квалификации работников растениеводства

Reserves in the Utilization of the Qualification of Workers Employed in Plant Production

Reserven in der Ausnutzung der Qualifikation der in der pflanzlichen Produktion tätigen Mitarbeiter

Váňa V.:

К вопросам экономики выращивания телят в телятниках с высокой концентрацией

On the Problems of the Economy of Calf Rearing in Calf Barns with High Concentration of Animals

Zu den Fragen der ökonomischen Kälberaufzucht in Kälberställen mit großer Kapazität

Lekeš J.:

Актуальные проблемы чехословацкого производства ячменя

Actual Problems of Czechoslovak Barley Production (Conception, yields, production, and consumption balance)

Aktuelle Probleme der tschechoslowakischen Gerstenproduktion (Fragen der Konzeption, Erträge, Produktions- und Verbrauchsbilanz)

SYNOPSIS

В. Гоушка, Й. Глазерова:

Развитие издержек в сельском хозяйстве

Повысить эффективность сельского хозяйства — это значит понижать издержки на единицу продукции. Однако в чехословацком сельском хозяйстве единица продукции производилась со все возрастающим количеством средств производства и труда, так как если в 1955—59 гг. на 1000 крон общественного продукта (в ценах реализации) расходовалось 840 крон средств производства и труда, то в среднем за 1960-65 гг. — уже 855 крон. Ввиду того, что подобная тенденция была обнаружена и в остальных отраслях народного хозяйства, а также у производителей средств производства для сельского хозяйства, такое развитие действовало регрессивно при развитии разделении труда и ухудшало экономические результаты сельского хозяйства.

Рост производственного потребления в сельском хозяйстве (в период 1960—65 гг. по сравнению со средними и данными за 1955—59 гг. на 67 крон на каждые 1000 крон общественного продукта в ценах реализации) в этот период характеризуется прежде всего ростом потребления строительных продуктов (9 крон на 1000 крон общественного продукта), промышленных продуктов (42 кроны) и лишь в небольшой мере сельскохозяйственных продуктов (16 крон). За такой же период затраты труда на 1000 крон общественного продукта в ценах реализации уменьшились на 52 кроны. Если сумма цен продуктов сельского хозяйства не растет быстрее физического объема продукции, то такое развитие можно считать благоприятным. Компенсировать последствия развития роста издержек у производителей средств производства для сельского хозяйства, а тем самым и цен средств производства для сельского хозяйства, значит увеличивать сумму цен на продукты сельского хозяйства быстрее роста физического объема производства.

После пересчета на общественный продукт с учетом развития физического объема продукции, в 1960—65 гг. прирост издержек по сравнению с 1955—59 гг. на 1000 крон в пересчете на общественный продукт у расходов на использованные и изношенные средства производства составил 112 крон (в том числе сельскохозяйственные 47 крон, строительные 11 крон и промышленные 54 кроны) при снижении трудовых затрат лишь на 33 кроны. Следовательно, для экономии 1 кроны трудовых затрат затрачены 2 кроны строительных и промышленных продуктов, что исходит из разницы в цене средств производства и их вклада в сельское хозяйство и что в дальнейшем повышало напряжение при распределении денежных доходов на накопление и потребление, а также уменьшало долю чехословацкого сельского хозяйства в новосозданной стоимости.

V. Houška, J. Glaserová:

The Development of Costs in Agriculture

A raising of the effectiveness of agriculture requires a lowering of costs per production unit. In Czechoslovak agriculture, however, a production unit was produced with a constantly increasing quantity of means of production and work, as, whereas in the years 1955—1959 840 Kčs of means of production and work were consumed per 1000 Kčs of the social product (in prices of realization), in the average of the years 1960—1965 this amounted to already 855 Kčs. As a similar tendency occurred also in the other branches of the national economy and also in the case of the producers of capital goods for agriculture, this development had a regressive effect, in the case of a well-developed division of work, resulting in a deterioration of the economic results in agriculture. The growth of the production consumption in agriculture in that period (in the period of 1960—1965 compared with the years 1955—1959 by 67 Kčs per 1000 Kčs of social product in prices of realization) is characterized above all by a growth of the consumption of building products (9 Kčs per 1000 Kčs of the social product), of industrial products (42 Kčs),

and, only to a smaller extent, of agricultural products (16 Kčs). In the same period the expenditure of work per 1000 Kčs of the social product in prices of realization decreased by 52 Kčs. If we assume that the sum of prices of agricultural products would not rise more rapidly than does the physical volume of production, it would be possible to consider the development as favourable. Compensation of the effect of the development of the growth of costs of the production of capital goods for agriculture and so also of the prices of capital goods for agriculture would require a raising of the sum of prices of agricultural products more rapidly than is the rising of the physical volume of production.

After conversion of the social product with regard to the development of the physical volume of production, the increase of costs in the years 1960—1965 compared with the average of the years 1955—1959 per 1000 Kčs of the converted social product amounted to 112 Kčs of costs for consumed and depreciated capital goods (i. e. agricultural 47 Kčs, building 11 Kčs, and industrial 54 Kčs) together with a lowering of work expenditure by only 33 Kčs. Thus the saving of 1 Kčs of work expenditure required the laying out of 2 Kčs for building and industrial products resulting from the different price of capital goods and of their contribution to agriculture, which further increased the tension in the distribution of cash yields for accumulation and consumption, and which lowered the share of Czechoslovak agriculture in the newly formed value.

V. Houška, J. Glaserová:

Entwicklung der Kosten in der Landwirtschaft

Die Erhöhung der Effektivität der Landwirtschaft setzt eine Senkung der Kosten je Produkteneinheit voraus. In der tschechoslowakischen Landwirtschaft wurde die Produkteneinheit jedoch mit einer ständig größeren Menge Produktionsmittel und Arbeit erzeugt, denn während in den Jahren 1955—1959 für 1000 Kčs des gesellschaftlichen Produktes (in Realisierungspreisen) 840 Kčs Produktionsmittel und Arbeit aufgewandt wurden, belief sich dieser Aufwand im Durchschnitt der Jahre 1960—1965 bereits auf Kčs 855. Da sich eine analoge Tendenz auch in den übrigen Zweigen der Volkswirtschaft und bei den Produzenten von Produktionsmitteln für die Landwirtschaft geltend machte, gelangte die Rückwirkung dieser Entwicklung bei fortgeschrittener Arbeitsteilung in einer Verschlechterung der Wirtschaftsergebnisse in der Landwirtschaft zum Ausdruck. Das Anwachsen des Produktionsaufwandes in der Landwirtschaft (im Zeitraum 1960—1965 verglichen mit dem Durchschnitt der Jahre 1955—1959 um 67 Kčs je 1000 Kčs gesellschaftliches Produkt in Realisierungspreisen) wird vor allem durch eine Erhöhung des Aufwands für bauliche Produkte (9 Kčs je 1000 Kčs gesellschaftliches Produkt), für industrielle Produkte (42 Kčs) und nur in geringerem Maße für landwirtschaftliche Produkte (16 Kčs) charakterisiert. In demselben Zeitabschnitt wurden die Kosten für die Arbeit je 1000 Kčs gesellschaftliches Produkt in Realisierungspreisen um 52 Kčs gesenkt. Vorausgesetzt, daß sich die Summe der Preise für landwirtschaftliche Produkte nicht schneller erhöht als sich der physische Umfang der Produktion vergrößert, könnte die Entwicklung als günstig angesehen werden. Die Kompensation der Auswirkung der Kostenerhöhung bei den Produzenten von Produktionsmitteln für die Landwirtschaft und damit auch der Preise für Produktionsmittel für die Landwirtschaft bedeutete eine schnellere Erhöhung der Summe der Preise für landwirtschaftliche Produkte als dies der Vergrößerung des physischen Umfangs der Produktion entsprach.

Nach Umrechnung des gesellschaftlichen Produkts unter Berücksichtigung der Entwicklung des physischen Umfangs der Produktion belief sich die Erhöhung der Kosten in den Jahren 1960—1965 verglichen mit dem Durchschnitt der Jahre 1955—1959 je 1000 Kčs des gesellschaftlichen Produktes bei den Kosten für verbrauchte und abgenutzte Produktionsmittel auf Kčs 112 (davon landwirtschaftliche auf 47 Kčs, bauliche auf 11 Kčs und industrielle auf 54 Kčs) unter gleichzeitiger Senkung der Arbeitskosten um nur 33 Kčs. Auf die Einsparung von 1 Kčs Arbeitskosten bezogen wurden also 2 Kčs baulicher und industrieller Erzeugnisse aufgewandt, die sich aus dem unterschiedlichen Preis der Produktionsmittel und ihrem Beitrag zur Landwirtschaft ergeben, was die gespannte Lage bei der Verteilung der Geldeinkünfte auf Akkumulation und Konsumtion noch verstärkte und den Anteil der tschechoslowakischen Landwirtschaft an dem neugeschaffenen Wert verminderte.

SYNOPSIS

И. Кадлец:

Резервы использования квалификации работников растениеводства

Обширная горизонтальная концентрация сельскохозяйственного производства ЧССР наряду с техническим и научным развитием вели к прогрессивному разделению труда и к возникновению новых профессий и специализаций работников сельского хозяйства; вместе с тем, однако, проявился недостаток некоторых специалистов. Один из возможных способов решения этой проблемы — поручать специалистам лишь такую работу, которая отвечает их квалификации, т. е. стремиться к соответствию между категорией труда и квалификационной категорией работника.

Обследование, проведенное Научно-исследовательским институтом экономики сельского хозяйства в Праге, у избранных работников растениеводства в 17 госхозах, показало, что существуют возможности лучшего использования квалификации работников. Так, например, трактористы VI квалификации опытной категории заняты 999 час., т. е. целую треть отработанного в год времени работами, для которых достаточно более низкая квалификация. Подобные случаи происходят в разной мере и у ряда других профессий. Результаты обследования также показали, что квалификационная структура работников не отвечает некоторым видам работ, и что ее необходимо изменить. Например, женщины, работающие в растениеводстве вручную, 70 % рабочего времени посвящали заданиям, которые требовали более высокой квалификации, чем какую они сами имеют.

Вышеуказанная проблема имеет и аспект заработной платы. Ввиду развивающегося разделения труда рассматривается возможность замены существующей системы оплаты труда на основе категории труда оплатой, на основе квалификационной категории работника. Согласно результатам обследования сформулированы и изменения, которые новая система вызвала бы в зарплате работников.

Из всего видно, что необходимо заняться более подробным изучением характера работы отдельных специалистов в течение года; результаты этого обследования разработаны в специальном обзоре.

J. Kadlec:

Reserves in the Utilization of the Qualification of Workers Employed in Plant Production

The extensive horizontal concentration of agricultural production in Czechoslovakia together with the scientific and technical development resulted in a progressive division of work and in the arising of new professions and specialization of agricultural workers. However, simultaneously there was also an insufficient number of certain specialists. One of the possible methods of solving this problem is the employing of specialists only for work corresponding to their qualification, i. e. care should be taken that the work performed should conform to the qualification of the worker.

An investigation carried out by the Research Institute of Agricultural Economy in Prague regarding a selected group of workers employed in the crop production of 17 state farms revealed the existence of a possibility of a better utilization of the qualification of the workers. Thus, for example, tractor drivers of the qualification class VI were employed for 999 hours, i. e. a whole third of the work performed in the year, doing work that could have been performed by workers with lower qualification. Similar cases occurred to a different extent also in certain other professions. The results obtained in the investigation showed also that the qualification structure of workers for certain kinds of work is unsuitable and must be changed.

Thus, for example, women employed for manual work in plant production did work, for 70 per cent of their working hours, which required a higher qualification than was their qualification.

The mentioned problem has also a wage aspect. With regard to the progressing division of work and specialization of workers the possibility is being considered of a substitution of the hitherto applied system of remuneration according to the class of work with remuneration according to the qualification of workers. According to the results obtained in the investigation an estimation of changes in the earnings of workers resulting from the introduction of the new system has been formulated.

It was shown that it is necessary to deal more thoroughly with the work performed by the various specialists in the course of the year. The results obtained in this investigation have been worked out in a separate study.

J. Kadlec:

Reserven in der Ausnutzung der Qualifikation der in der pflanzlichen Produktion tätigen Mitarbeiter

Die ausgedehnte horizontale Konzentration der landwirtschaftlichen Produktion in der CSSR führte zusammen mit der wissenschaftlich-technischen Entwicklung zu einer fortgeschrittenen Arbeitsteilung und zur Entstehung neuer Berufe und neuer Formen der Spezialisierung der in der Landwirtschaft Tätigen; gleichzeitig machte sich jedoch auch die ungenügende Anzahl einiger Spezialisten bemerkbar. Eine der Möglichkeiten zur Lösung dieses Problems besteht darin, die Spezialisten nur mit Arbeiten zu beschäftigen, die ihrer Qualifikation entsprechen, d. h. einen Einklang zwischen der Arbeitsklasse und der Qualifikationsklasse des Mitarbeiters herzustellen.

Eine bei ausgewählten Mitarbeitern der pflanzlichen Produktion in 17 Staatsgütern vorgenommene Untersuchung des Forschungsinstituts für Agrarökonomik in Praha zeigte, daß die Möglichkeit einer besseren Ausnutzung der Qualifikation der Mitarbeiter gegeben ist. Die Schlepperführer der VI. Qualifikationsklasse waren z. B. 999 Stunden beschäftigt, d. h. sie waren ein ganzes Drittel der von ihnen geleisteten jährlichen Arbeitszeit mit Arbeiten beschäftigt, zu deren Durchführung eine niedrigere Qualifikationsstufe ausgereicht hätte. Ähnliche Fälle wurden in unterschiedlichem Maße bei einigen anderen Berufen beobachtet. Die Forschungsergebnisse zeigten ferner, daß die Qualifikationsstruktur der Mitarbeiter für gewisse Arbeiten ungeeignet ist und verändert werden muß. So wurden z. B. Frauen bei Handarbeit in der pflanzlichen Produktion zu 70 % ihrer Arbeitszeit mit Aufgaben betraut, die eine höhere Qualifikation erforderten als es die ihre war.

Das behandelte Problem ist auch vom Lohnaspekt zu betrachten. In Hinblick auf die fortschreitende Arbeitsteilung und Spezialisierung der in der Landwirtschaft Tätigen wird die Möglichkeit erwogen, das bisherige Entlohnungssystem nach Arbeitsklassen durch die Vergütung nach der Qualifikation zu ersetzen. Den Ergebnissen der Untersuchung zufolge wurde eine Schätzung der Veränderungen formuliert, die die Einführung des neuen Systems im Einkommen der Mitarbeiter mit sich bringen würde.

Es stellte sich heraus, daß es erforderlich ist, sich mit dem Arbeitsinhalt der einzelnen Spezialisten im Jahresablauf eingehender zu befassen. Die Ergebnisse dieser Untersuchung wurden in einer Sonderstudie verarbeitet.

SYNOPSIS

В. В а н я :

К вопросам экономики выращивания телят в телятниках с высокой концентрацией

В статье приводятся аналитические выражения функций, отражающих развитие себестоимости 1 кг привеса телят, себестоимости выращивания 1 животного и себестоимости 1 кг живого веса в ходе выращивания до возраста 6 месяцев в телятниках с высокой концентрацией. Упомянутые виды себестоимости представляют функцию живого веса телят. Уравнения функций устанавливались при помощи методов регрессивного анализа с применением интегрального числа.

Например, для изучаемого телятника с большой пропускной способностью в Техловице аналитическим выражением развития себестоимости 1 кг привеса является функция $y = 15,076 x^{-1} - 4,551$. Развитие же издержек на выращивание 1 животного выражено

функцией $F(x) = \int_{x_0}^x [(15,076 x^{-1} - 4,551) dx]$, которую при известной величине x_0

можно изменить на $fx = 16,076 \ln x - 4,551 x + 13,178$. Путем увеличения абсолютного члена за счет заготовительной цены теленка, путем простого приспособления получена функция

$$fx = \frac{15,076 \ln x - 4,551 x + 19,9359}{x}$$

которая является аналитическим выражением развития себестоимости 1 кг живого веса телят в ходе выращивания до возраста 6 месяцев в телятнике Техловице. Такое аналитическое выражение выполняет условие, что

$$SVN = \frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum h_i \cdot n_i}$$

Это выражение функции было успешно применено при объективной оценке себестоимости 1 кг привеса телят в различных телятниках и при определении лимитных величин себестоимости 1 кг привеса в разные фазы выращивания телят. Этим методом можно пользоваться и в целях оперативного руководства и финансирования работы телятников с высокой концентрацией.

V. V á ň a :

On the Problems of the Economy of Calf Rearing in Calf Barns with High Concentration of Animals

This paper contains analytical terms of functions expressing the development of prime costs per 1 kg of weight increase of calves, of prime costs of the rearing of one animal, and of prime costs per 1 kg of live-weight of calves in the course of rearing up to the age of 6 months under the conditions existing in calf barns with high concentration of animals. The mentioned per unit costs are the function of the live-weight of the calves. The equations of functions were determined by means of the methods of regressive analysis with application of the integral calculus.

Thus, for example, for the examined large capacity Těchlovice calf barn the analytical expression of the development of prime costs per 1 kg of weight increase is $y = 15,076 x^{-1} - 4,551$. The development of costs of the rearing of a single animal is then expressed by the function

$F(x) = \int_{x_0}^x (15,076 x^{-1} - 4,551) dx$, which, in the case of the known value x_b , can

be adapted into the form $f x = 15,076 \ln x - 4,551 x + 13,178$. By means of an increasing of the absolute member by the acquisition price of the calf the following function was obtained by means of a simple adaptation

$$f x = \frac{15,076 \ln x - 4,551 x + 19,9359}{x}$$

which is an analytical expression of the development of prime costs per 1 kg of live weight of calves during rearing up to the age of 6 months in the Těchovice calf barn. The applied analytical expression fulfils the conditions that

$$SVN = \frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum h_i \cdot n_i}$$

This functional expression was used successfully for the objective estimation of prime costs per 1 kg of the weight increase of calves in various calf barns and for the determination of limiting values of prime costs per 1 kg of weight increase of calves in the different rearing stages. Application is possible also for purposes of operational management and financing of the running of calf barns with high concentration of animals.

V. V á ň a :

Zu den Fragen der ökonomischen Kälberaufzucht in Kälberställen mit großer Kapazität

In dem vorliegenden Beitrag werden die analytischen Veranschaulichungen der Funktionen aufgeführt, die die Entwicklung der Selbstkosten je kg Gewichtszunahme der Kälber, die Selbstkosten für die Aufzucht von 1 Stück und die Selbstkosten je kg Lebendgewicht der Kälber während der Aufzucht bis zum Alter von 6 Monaten in den Bedingungen der Kälberställe mit hoher Konzentration darstellen. Die genannten Einheitsselbstkosten sind Funktionen des Lebendgewichts der Kälber. Die Funktionsgleichungen wurden mittels der Methoden der regressiven Analyse unter Anwendung der Integralrechnung aufgestellt.

Für den untersuchten Kälberstall mit großer Kapazität in Těchovice ist z. B. der analytische Ausdruck der Entwicklung der Selbstkosten je kg Gewichtszunahme die Funktion $y = 15,076 x^{-1} - 4,551$. Die Entwicklung der Kosten für die Aufzucht eines Stückes wird durch die Funktion

$$F(x) = \int_{x_0}^x (15,076 x^{-1} - 4,551) dx \text{ dargestellt, die bei dem bekannten Wert } x_0 \text{ auf}$$

die Form $f x = 15,076 \ln x - 4,551 x + 13,178$ überführt werden kann. Durch Erhöhung des absoluten Gliedes um den Anschaffungspreis des Kalbes wurde durch eine weitere einfache Berichtigung die Funktion

$$f x = \frac{15,076 \ln x - 4,551 x + 19,9359}{x}$$

erworben, die der analytische Ausdruck der Entwicklung der Selbstkosten für 1 kg Lebendgewicht der Kälber während der Aufzucht bis zum Alter von 6 Monaten im Kälberstall Těchovice ist. Die Anwendung der analytischen Veranschaulichung erfüllt die Bedingung, daß

$$SVN = \frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum h_i \cdot n_i}$$

Diese funktionsmäßige Veranschaulichung wurde zur objektiven Beurteilung der Selbstkosten je kg Gewichtszunahme der Kälber in verschiedenen Kälberställen und zur Festlegung von Limitwerten der Selbstkosten je kg Lebendgewicht der Kälber in den einzelnen Aufzuchtphasen erfolgreich angewandt. Sie kann auch für Zwecke der operativen Leitung und Finanzierung des Betriebs in Kälberställen mit hoher Konzentration angewandt werden.

SYNOPSIS

Й. Лекеш:

Актуальные проблемы чехословацкого производства ячменя
(Вопросы концепции, урожая, баланса производства и потребления)

ЧССР относится к самым важным производителям ячменя. Посевные площади в среднем 11 лет (1955—1965 гг.) составляли 677 000 га. Яровой ячмень по посевной площади и по размеру урожая занимает 95,2 % от общей продукции ячменя. Средний урожай в ЧССР в 1955—1965 гг. достигал 21,84 ц/га. Различия по урожаю между яровым и озимым ячменем в среднем 11 лет в ЧССР были незначительны и составляли только 0,27 ц/га в пользу ярового ячменя. Из общей продукции ячменя в среднем 11 лет 60,9 % скормливалось и 29 % шло на солод. Заготовка пивоваренного ячменя ни в одном районе не превышает 55 % от общей продукции ярового ячменя. В районах, которые являются главными производителями пивоваренного ячменя, эта доля заготовки колеблется в пределах 35—55 %. 40 % произведенного солода шло на экспорт. На картах у всех районов в ЧССР приводятся посевные площади, занимаемые яровым (кормовым и пивоваренным) ячменем, процент заготовки пивоваренного ячменя от общей продукции ярового ячменя, процент посева на пахотной земле и размер средних максимальных и минимальных урожаев. Между отдельными районами по этим показателям имеются значительные различия, вытекающие из производственной возможности и из уровня организационно-технических мероприятий. В ряде районов и соответствующих сельхозпредприятий, которые не достигают урожаев, отвечающих их производственным возможностям, необходимо будет в ускоренном порядке принять ряд организационных мероприятий по технологии выращивания ярового ячменя с учетом возможности и необходимости быстрого существенного повышения урожаев.

J. Lekeš:

Actual Problems of Czechoslovak Barley Production
(Conception, yields, production, and consumption balance)

Czechoslovakia belongs among important producers of barley. In an 11-year average (1955—65), 67,000 ha were reached by the sowing areas. As concerns the sowing areas and the yield capacity, spring barley achieved 95.2 per cent of the total barley production. The average yield in Czechoslovakia during 1955—65 reached 21.84 q/ha. The differences in the yields between the spring and the winter barley in the 11-year average are negligible, representing 0.27 q/ha on behalf of spring barley. Out of the total production of barley in the 11-year average, 60.9 per cent was fed, while 29 per cent was malted. The purchase of malt barley did not surpass 55 per cent of the total barley production in any of the districts. The share of purchase ranges from 35 to 55 per cent in those districts which are the main producers of malt barley. 40 per cent of the malt produced was exported. For all districts of Czechoslovakia, plotted in the maps enclosed, data are given on the sowing areas of spring barley (feeding barley and malt barley), the percentage purchase of malt barley in spring barley, the percentage of the sown barley on cultivated soil, and the amount of the average maximum and minimum yields. There are considerable differences in the coefficients of individual districts resulting from the possibilities of production, as well as from the different level of the organizational and technical measures. In a number of districts and in the corresponding

agricultural establishments, the yields of which did not correspond to their possibilities of production, instantly a number of organizational measures are to be accepted on the technology of spring barley with regard to the possibility and necessity of an early substantial increase of the yields.

J. L e k e š :

**Aktuelle Probleme der tschechoslowakischen Gerstenproduktion
(Fragen der Konzeption, Erträge, Produktions- und Verbrauchsbilanz)**

Die ČSSR gehört zu den wichtigen Gerstenproduzenten. In einem elfjährigen Durchschnitt (1955—1965) erreichten die Saatflächen 677.000 ha. Die Saatflächen und die Erntehöhe der Sommergerste nehmen 95,2 % der gesamten Gerstenproduktion ein. Die Durchschnittsproduktion in der ČSSR in den Jahren 1955—1965 erreichte 21,84 dt/ha. Die Ertragsunterschiede zwischen der Sommer- und Wintergerste sind in der ČSSR im elfjährigen Durchschnitt unbedeutend und machen nur 0,27 dt/ha zu Gunsten der Sommergerste aus. Aus der gesamten Gerstenproduktion wurden in elfjährigem Durchschnitt 60,9 % verfüttert und 29 % vermalzt. Der Ankauf von Malzgerste übersteigt in keinem der Kreise 55 % der gesamten Gerstenproduktion. In Kreisen, welche die Hauptproduzenten von Malzgerste sind, bewegt sich der Ankaufsanteil zwischen 35 und 55 %. 40 % des produzierten Malzes wurden exportiert. Auf den beigelegten Karten sind bei allen Kreisen der ČSSR die Saatflächen der Sommergerste (Futter- und Malzgerste) angeführt, ferner die Ankaufsprozente der Malzgerste aus der gesamten Gerstenproduktion, das Prozent der Aussaat auf Ackerböden und die Höhe der durchschnittlichen Maximal- und Minimalerträge. Unter den einzelnen Kreisen sind in diesen Kennziffern bedeutende Unterschiede, die aus den Produktionsmöglichkeiten, wie auch aus einem verschiedenen Niveau der organisations-technischen Maßnahmen hervorgehen. In einer Reihe von Kreisen und in den einschlägigen landwirtschaftlichen Betrieben, deren Erträge ihren Produktionsmöglichkeiten nicht entsprechen, wird es nötig sein eine Reihe von Organisationsmaßnahmen für die Technologie der Produktion von Sommergerste zu treffen mit Rücksicht auf die Möglichkeit und Dringlichkeit einer baldigen, wesentlichen Ertragserhöhung.

■ XII. a XIII. sjezdem KSČ byly vtyčeny hlavní směry rozvoje zemědělství, a to jeho zprůmyslnění a zvýšení jeho efektivity jako jednoho z nejdůležitějších předpokladů rovnováhy v národním hospodářství.

Zvýšení efektivity zemědělství předpokládá snižovat náklady na jednotku produkce; dosavadní vývoj však ukazuje, že v zemědělství je jednotka produkce vyráběna stále s větším množstvím výrobních prostředků a práce. Proto jsme se v příspěvku pokusili vyhodnotit vývoj nákladů v zemědělství a ukázat na jeho důsledky, které se projevují v konečném přínosu zemědělství pro společnost.

Protože zemědělství je stále více závislé na ostatních odvětvích národního hospodářství, byl vývoj nákladů v zemědělství a vývoj jeho efektivity srovnáván s výsledky v odvětvích, která zabezpečují zemědělství výrobními prostředky. Předpokládáme, že změna efektivity v odvětvích, dodávajících pro zemědělství výrobní prostředky, nemohla zůstat bez vlivu na hospodářské výsledky zemědělství jako konzumenta těchto výrobních prostředků, ovlivňovala jeho efektivity a tím i jeho přínos pro společnost.

V příspěvku vycházíme především z cen realizace, které však prozatím nebyly přesným výrazem reálných vztahů v národním hospodářství, což do určité míry poznamená i další vývody; základní údaje z bilance národního hospodářství jsou doplněny kvantifikací některých ukazatelů s vazbou na další statistické údaje.

VÝVOJ NÁKLADŮ

Od roku 1948 dochází v zemědělství k růstu hmotných nákladů, a to v důsledku přestavby jeho materiálně technické základny, v důsledku úbytku pracovníků ze zemědělství a jejich náhrady mechanizací, v důsledku širšího uplatňování vědeckých poznatků v praxi a v důsledku rozvoje dělby práce mezi zemědělstvím a ostatními národohospodářskými odvětvími. Tomuto růstu nákladů neodpovídaly přírůstky zemědělské produkce a růst produktivity práce. Následkem toho jednotka produkce byla v zemědělství vyráběna stále s větším množstvím výrobních prostředků a práce (tab. I).

Zvýšení nákladů na jednotku produkce v běžných cenách v letech 1960—65 proti období 1955—59 představuje zvýšení ročních nákladů v průměru

I. Náklady na spotřebované a opotřebované výrobní prostředky a práci¹⁾ (v Kčs) na 1 Kčs společenského produktu v běžných cenách

Odvětví	Období		Index
	Ø 1955–1959	Ø 1960–1965	Ø 1955–59 = 100
Zemědělství	0,840	0,855	101,8

¹⁾ Pracovní náklady v zemědělství zahrnují mzdové fondy pracovníků ve státním sektoru zemědělství, odměny pracovníků v JZD a „odměny jednotlivě hospodařících“ rolníků (odměny JHR jsou započteny v jednotlivých letech vždy na úrovni odměn pracovníků v JZD)

o 828,6 mil. Kčs, tj. za období 1960–65 zvýšení nákladů o 4,971 mld. Kčs. Uvedené zvýšení nákladů však nevyjadřuje jejich celkové zvýšení, protože suma cen realizace za zemědělské výrobky se zvyšovala rychleji, než byl skutečný přírůstek produkce a tím zároveň z části uhrazovala zvýšené náklady na zemědělskou výrobu. Zanedbáme-li vliv strukturálních změn a změny v kvalitě zemědělských výrobků v letech 1960–1965 proti období 1955–1959, potom za dosažený objem produkce byla suma cen větší v Ø let 1960–1965 proti Ø let 1955–1959 v průměru ročně o 3,819 mld. Kčs a za posledních šest let větší o 22,914 mld. Kčs.

Rozbor vývoje nákladů v zemědělství vyžaduje konfrontovat vývoj v zemědělství s vývojem za celé národní hospodářství, event. za některá výrobní odvětví, a prokázat, zda jde o specifický problém v zemědělství nebo o jev obecný.

Zvýšení nákladů na výrobu v průmyslu v běžných cenách představuje v průměru ročně v letech 1960–1965 proti průměru let 1955–1959 10,137 mld. Kčs, tj. zvýšení nákladů za období 1960–1965 o 60,822 mld. Kčs.

K obdobné tendenci docházelo za národní hospodářství celkem, jak je uvedeno v tabulce II.

II. Náklady na spotřebované a opotřebované výrobní prostředky a práci²⁾ (v Kčs) na 1 Kčs společenského produktu v běžných cenách

Odvětví	Období		Index
	Ø 1955–1959	Ø 1960–1965	Ø 1955–59 = 100
Národní hospodářství celkem	0,772	0,804	104,1
Průmysl	0,690	0,730	105,8

²⁾ Pracovní náklady v národním hospodářství zahrnují mzdové fondy pracovníků v socialistickém sektoru národního hospodářství, odměny pracovníků v JZD a odměny jednotlivě hospodařících rolníků (na úrovni odměn v JZD).

Z uvedeného je zřejmé, že nejde o specificky nepříznivý vývoj pracovních a materiálových nákladů na jednotku produkce jen v zemědělství, ale v národním hospodářství celkem a v průmyslu zvláště. O to ztíženější je hledání pří-

čin tohoto nepříznivého vývoje v zemědělství s ohledem na rozvinutou dělbu práce v národním hospodářství a na silné tržní vztahy zemědělství a průmyslu na straně jedné a zemědělství a státu na straně druhé, a dále s ohledem na centrálně direktivní způsob řízení v hodnoceném období jak průmyslu, tak zemědělství (přídělový systém výrobních prostředků, nákup zemědělských výrobků bez ohledu na dotaci výrobních fondů apod.).

K růstu nákladů na spotřebované a opotřebované výrobní prostředky a práci na jednotku produkce docházelo v zemědělství nejen v běžných, ale i ve stálých cenách. Vývoj ve stálých cenách nelze však dostatečně charakterizovat, neboť společenský produkt a výrobní spotřeba ve stálých cenách jsou za období 1955 až 1959 známy v cenách roku 1955 a za období 1960—1965 v cenách roku 1960, takže není dosaženo srovnatelné základny. V důsledku toho nelze odpovědět na otázku, zda suma cen se vyvíjela v relaci se skutečným objemem produkce v zemědělství.

Odpověď je možno vyvodit jen za hrubou zemědělskou produkcí (tj. bez produkce ostatních činností), protože ostatní činnosti nejsou uvedeny ve srovnatelných cenách (tab. III).

III. Vývoj hrubé zemědělské produkce v běžných a stálých cenách

	Hrubá zemědělská produkce v mil. Kčs		Hodnota v běžných cenách v % hodnoty stálých cen
	v běžných cenách	ve stálých cenách r. 1960	
Ø let 1948—1954	25 868,4	36 083,9	71,7
1955—1959	38 465,0	41 608,5	92,4
1960—1965	50 248,9	43 839,1	114,6
Index			
1955—59/1948—54	148,7	115,3	x
1960—65/1948—54	194,2	121,5	x
1960—65/1955—59	130,6	105,4	x

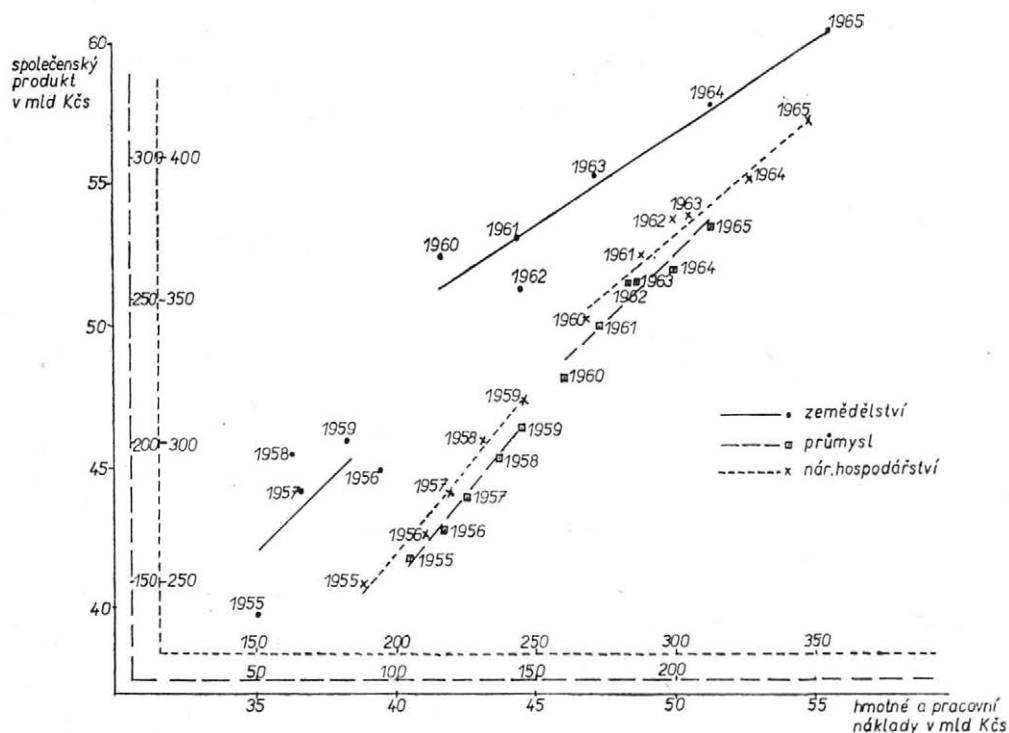
Srovnání vývoje objemu zemědělské produkce v běžných a stálých cenách ukazuje, že růst jejího objemu v běžných cenách byl podstatně rychlejší než ve stálých cenách. S ohledem na pomalé pozitivní strukturální změny v zemědělské výrobě a nepodstatné změny v jednotlivých letech v kvalitě výrobků, které by mohly ovlivnit rychlejší růst objemu produkce v běžných cenách před objemem produkce ve stálých cenách, je zřejmé, že hlavní příčinou zvyšování hodnoty produkce v běžných cenách je růst sumy cen za dosahovaný objem produkce, čímž byly zčásti uhrazovány zvýšené materiálové a pracovní náklady v zemědělství.

K rychlejšímu růstu pracovních a hmotných nákladů před růstem společenského produktu a tím k poklesu efektivnosti docházelo i v ostatních odvětvích národního hospodářství (tab. IV a graf 1).

K podstatnému zhoršení efektivnosti došlo zejména v období 1960—1965. V tomto období odpovídal jedné koruně přírůstku výrobní spotřeby a pracovních nákladů přírůstek společenského produktu v průmyslu 1,006 Kčs a v zemědělství 0,665 Kčs. Zhoršení nastalo v letech 1960—1965 proti období 1955—1959 v průmyslu o jednu pětinu a

IV. Přírůstek společenského produktu (v Kčs) odpovídající 1 Kčs přírůstku výrobní spotřeby a pracovních nákladů (v běžných cenách)

Odvětví	Období		Index
	Ø 1955—1959	Ø 1960—1965	Ø 1955—59 = 100
Zemědělství	0,990	0,665	67,2
Průmysl	1,245	1,006	80,8
Národní hospodářství celkem	1,212	0,841	69,4

1. Závislost vývoje společenského produktu na hmotných a pracovních nákladech v letech 1955—1965 v zemědělství, průmyslu a národním hospodářství celkem v běžných cenách (lineární regrese)

v zemědělství téměř o jednu třetinu. K obdobnému vývoji došlo i za národní hospodářství celkem. Z toho je zřejmé, že přírůstky produkce, zejména v letech 1960—1965, nepokrývaly přírůstky pracovních a hmotných nákladů v zemědělství ani v národním hospodářství a docházelo k rychlému zhoršení efektivity vkladů živé i zhmotnělé práce vkládané do výroby.

S ohledem na odlišný vývoj pracovních a hmotných nákladů v zemědělství a v průmyslu uvádíme jejich charakteristiku odděleně (tab. V).

V. Vývoj výrobní spotřeby v zemědělství a v průmyslu v letech 1948—1965 v běžných cenách

	Průměr let			Index	
	1948—1954	1955—1959	1960—1965	1955—59	1960—65
				1948—54 = 100	
Zemědělství:					
Výrobní spotřeba celkem v mil. Kčs	14 501	23 805	33 463	164,2	230,8
Výrobní spotřeba v Kčs:					
na 1000 Kčs společenského produktu	515	539	606	104,7	117,7
na 1 stálého pracovníka	7 265	13 173	24 935	181,3	343,2
Průmysl:					
Výrobní spotřeba celkem v mil. Kčs	53 161	93 323	142 452	175,5	268,0
Výrobní spotřeba v Kčs:					
na 1000 Kčs společenského produktu	455	512	562	112,5	123,5
na 1 pracovníka	30 239	45 479	70 801	150,4	234,1

Výrobní spotřeba rostla jak v průmyslu, tak v zemědělství i v národním hospodářství celkem daleko rychleji než společenský produkt.

Tendenci růstu hmotných nákladů v zemědělství by bylo možné považovat za správnou, kdyby růstu hmotných nákladů odpovídaly přírůstky společenského produktu a růst produktivity práce. Přírůstky produkce, odpovídající zvýšení výrobní spotřeby, se v jednotlivých obdobích stále snižovaly (v zemědělství z 1,504 Kčs v letech 1948—54 na 1,058 Kčs v letech 1955—59), takže v letech 1960—65 1 Kčs přírůstkem výrobní spotřeby odpovídal přírůstek společenského produktu jen 0,824 Kčs (tab. VI). Ke stejnému vývoji jako v zemědělství docházelo i v průmyslu (graf 2), s tím rozdílem, že pokles společenského produktu, odpovídající změně výrobní spotřeby, byl rychlejší (v letech 1960—1965 odpovídal jedné koruně přírůstkem výrobní spotřeby o polovinu nižší přírůstek produkce ve srovnání s obdobím 1948—1954).

Výrobní spotřeba v zemědělství v sobě zahrnuje jak spotřebu vlastních a nakoupených zemědělských výrobků, tak spotřebu průmyslových a stavebních výrobků.

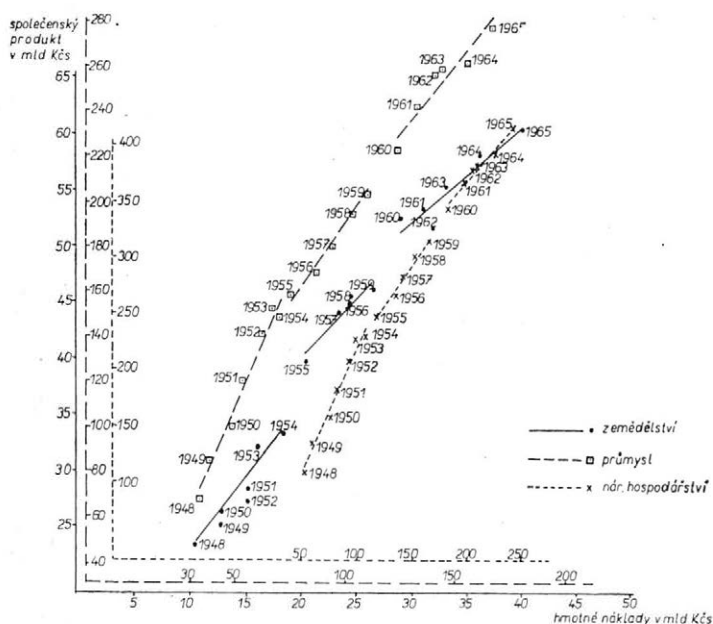
Výrobní spotřeba v zemědělství se zvýšila v letech 1960—1965 proti průměru let 1955—1959 o 40,6 % a na 1000 Kčs společenského produktu (v cenách realizace) o 67 Kčs.

Jak ukazuje tabulka VII, docházelo k podstatnému zvýšení zejména stavebních a průmyslových nákladů. Přírůstek zemědělských nákladů (tj. těch, které bezprostředně působí na výrobní biologický proces) v propočtu na 1000 Kčs společenského produktu činil jen 4 %.

Hodnotíme-li změnu nákladů ve vztahu ke společenskému produktu (v ce-

VI. Přírůstek společenského produktu odpovídající 1 Kčs přírůstku výrobní spotřeby (v běžných cenách)

Průměr let	Země- dělství	Průmysl	Národní hosp.	Země- dělství	Průmysl	Národní hosp.
	v Kčs			index		
1948—1954	1,504	2,318	2,245	100,0	100,0	100,0
1955—1959	1,058	1,460	1,435	70,3	63,0	63,9
1960—1965	0,824	1,159	1,116	54,8	50,0	49,7

2. Závislost vývoje společenského produktu na hmotných nákladech v letech 1948—1965 v zemědělství, průmyslu a národním hospodářství celkem v běžných cenách (lineární regrese)

nách realizace) v letech 1960—1965 proti průměru let 1955—1959, pak se ukazuje, že z celkového zvýšení výrobní spotřeby o 67 Kčs na 1000 Kčs společenského produktu připadá největší přírůstek na výrobky průmyslové (42 Kčs), zemědělské (16 Kčs) a stavební (9 Kčs). Zvýšení nákladů na stavební a průmyslové výrobky dohromady činí na 1000 Kčs společenského produktu v cenách realizace 51 Kčs. Kdybychom tento přírůstek porovnali se změnou pracovních nákladů, které se za stejnou dobu na 1000 Kčs společenského produktu (v cenách realizace) snížily o 52 Kčs, došli bychom k závěru, že náhrada živé práce prací zhmotnělou probíhala efektivně. Skutečnost však je odlišná, neboť suma cen za zemědělské výrobky se zvyšovala rychleji než fyzický objem produkce. Jestliže propočítáme hrubou zemědělskou produkci v cenách realizace s ohledem na její vývoj ve stálých cenách (v našem případě v cenách roku 1960), do-

VII. Vývoj výrobní spotřeby v zemědělství podle hlavních nákladových druhů v běžných cenách

	Ø období		Index
	1955—1959	1960—1965	1955—59 = 100
Výrobní spotřeba v zemědělství celkem v mil. Kčs	23 805	33 463	140,6
v tom spotřeba výrobků: zemědělských	17 772	23 057	129,7
z toho nakupovaných*)	5 176	5 504	106,3
stavebních	927	1 658	178,9
průmyslových	5 106	8 748	171,3
Výrobní spotřeba v zemědělství celkem v mil. Kčs*)	11 209	15 910	141,9
Výrobní spotřeba v zemědělství celkem v Kčs na 1000 Kčs společenského produktu	539	606	112,4
v tom spotřeba výrobků: zemědělských	402	418	104,0
z toho nakupovaných*)	117	100	85,5
stavebních	21	30	142,9
průmyslových	116	158	136,2
Výrobní spotřeba v zemědělství celkem*)	254	288	113,4

*) tj. bez spotřebovaného meziprojektu

stáváme hrubou zemědělskou produkci v průměru let 1960—1965 ve výši jen 46 430 mil. Kčs (namísto původní hodnoty 50 248,9 mil. Kčs). Po připočtení produkce ostatních činností (4 989 mil. Kčs) dostáváme společenský produkt v průměru let 1960—1965 51 419 mil. Kčs.

Na 1000 Kčs společenského produktu (po přepočtu) došlo v letech 1960 až 1965 proti průměru let 1955—1959 ke zvýšení výrobní spotřeby a pracovních nákladů o 79 Kčs. Na tomto zvýšení se podílí spotřeba zemědělských výrobků 47 Kčs, stavebních výrobků 11 Kčs a průmyslových výrobků 54 Kčs. Průmyslové a stavební výrobky se dohromady zvýšily v propočtu na 1000 Kčs společenského produktu o 65 Kčs, zatímco pracovní náklady se snížily jen o 33 Kčs (tab. VIII).

Tomu ostatně odpovídá i vývoj pracovních nákladů v zemědělství, kde proti průměru let 1955—1959 došlo v letech 1960—1965 dokonce k jejich zvýšení (o 3,8%)¹⁾ s ohledem na růst odměn pracovníků v zemědělství v souvislosti se zvyšováním objemu produkce.

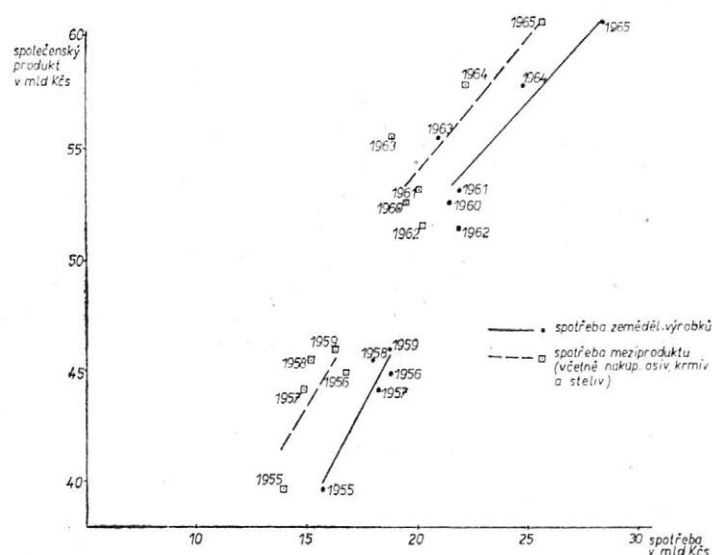
Protože stavební a průmyslové výrobky — vedle vlivu na podmínky pro výrobní biologický proces — převážně ovlivňují produktivitu práce, ukazuje se,

¹⁾ V odměnách za zemědělství započteny odměny jednotlivě hospodařících rolníků (na úrovni odměn v JZD).

VIII. Vývoj nákladů na 1000 Kčs společenského produktu (v letech 1960—65 po korekci) v běžných cenách

	Ø 1955—59	Ø 1960—65	Index Ø 1955—59 = 100	Přírůstek (úbytek)	Průměrné roční zvýšení (nebo snížení) nákladů
	v Kčs na 1000 Kčs společenského produktu			v Kčs	v mil. Kčs
Výrobní spotřeba v zemědělství vč. odměn	840	919	109,4	+ 79	+ 4062
v tom:					
odměny za práci	301	268	89,0	- 33	- 1697
výrobní spotřeba	539	651	120,8	+112	+ 5759
z toho spotřeba výrobků:					
zemědělských	402	449	111,7	+ 47	+ 2417
z toho meziproduct	285	341	119,6	+ 56	+ 2879
stavebních	21	32	152,4	+ 11	+ 565
průmyslových	116	170	146,6	+ 54	+ 2777

že docházelo k neefektivní náhradě živé práce prací zhmotnělou. Je tedy nutné příčiny růstu nákladů v zemědělství v letech 1960—1965 proti průměru let 1955—1959 hledat jednak v oblasti zemědělství, jednak v odvětvích dodávajících výrobní prostředky pro zemědělství.

3. Závislost vývoje společenského produktu na spotřebě zemědělských výrobků (a na spotřebě meziproductu včetně nakupovaných osiv, krmiv a steliv) v zemědělství v letech 1955—1965 v běžných cenách (lineární regrese)

Spotřeba meziprojektu (tj. výrobků vlastní zemědělské produkce) se zvýšila v průměru let 1960—1965 proti průměru let 1955—1959 o 39,4 % a na 1000 Kčs společenského produktu o 11,6 %. Tento vzrůst byl ovlivněn částečně i růstem cen zemědělských výrobků.

Spotřeba nakupovaných zemědělských výrobků (tj. spotřeba zemědělských výrobků snižená o spotřebovaný meziprodukt) se zvýšila o 6,3 % a na 1000 Kčs společenského produktu (v cenách realizace) poklesla o 14,5 %.

Zvyšování spotřeby zemědělských výrobků se však výrazněji neprojevovalo v přírůstcích objemu zemědělské produkce, tzn. že jejich efektivnost se snižovala (tab. IX a graf 3).

IX. Přírůstek společenského produktu (v Kčs) odpovídající 1 Kčs přírůstku spotřeby (v běžných cenách)

Ø období	Zemědělských výrobků celkem	Meziprojektu (v běžných cenách) (vč. nakupovaných osiv, krmiv a steliv)
1955—1959	1,915	1,675
1960—1965	1,077	1,183
Index (1955—1959 = 100)	56,2	70,6

Snižování přírůstků společenského produktu ve vztahu ke spotřebě zemědělských výrobků přispělo v letech 1960—1965 proti průměru let 1955—1959 k celkovému zvýšení nákladů v Ø ročně o 2,417 mld Kčs (tab. VIII). Ke snížení efektivnosti u spotřebovávaných zemědělských výrobků přispíval zejména nedostatek živé i zhmotnělé práce v rozsahu a zejména v čase, což vedlo ke snížení hospodárnosti a jejich vyšší spotřebě, a tím i k růstu nákladů.

Ke snížení efektivnosti však nedocházelo jenom u výrobků zemědělských, ale k podstatnému zhoršení efektivnosti došlo také u výrobků průmyslových a stavebních.

Rostoucí spotřeba výrobních prostředků dodávaných do zemědělství z ostatních národohospodářských odvětví významně ovlivňuje pokles efektivnosti v zemědělství. Tak např. v letech 1960—1965 proti období 1955—1959 představuje zvýšení spotřeby průmyslových a stavebních výrobků celkové zvýšení nákladů v zemědělství o 3,342 mld Kčs v Ø ročně (toto zvýšení bylo provázáno ještě růstem cen výrobních prostředků, prací a služeb pro zemědělství, dodávkami nekvalitních výrobních prostředků a dodávkami výrobních prostředků působících na pomalé zvyšování produktivity práce s ohledem na jejich cenu a provozní náklady).

Přírůstku spotřeby průmyslových a stavebních výrobků odpovídá úbytek pracovních nákladů jen 1,697 mld Kčs a rozdíl 1,645 mld Kčs vystupuje jako zvýšení nákladů v zemědělství. Srovnání ukazuje, že za uspořenou 1 Kčs pracovních nákladů byly vynakládány 2 Kčs spotřebovaných a opotřebovaných stavebních a průmyslových výrobků. Z toho lze vyvodit, že ceny výrobních prostředků byly vyšší než jejich přínos pro zemědělství.

Tento ekonomický vztah byl vedle jiných příčin umožněn distribučním přidělem výrobních prostředků pro zemědělství a znamenal zhoršování hospodářských výsledků zemědělských podniků. Paralyzovat dopad tohoto vývoje na

zemědělství znamenalo zvyšovat nákupní ceny zemědělských výrobků. Přitom zvyšováním nákupních cen zemědělských výrobků byl sledován jiný účel než jen nepřímo uhrazovat prostřednictvím zemědělských podniků rostoucí náklady v odvětvích dodávajících výrobní prostředky pro zemědělství, to znamená zajišťovat s větší sumou cen jen prostou reprodukci v zemědělských podnicích. Cílem bylo především zajišťovat rozšířenou reprodukci výrobních prostředků, krýt jeho společensky zdůvodněné náklady a zajišťovat prostředky ve výši nutné k zabezpečení stabilizace a reprodukce pracovních sil v zemědělství.

DŮSLEDKY RŮSTU NÁKLADŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Vývoj vztahu společenského produktu a výrobní spotřeby ovlivňoval v jednotlivých obdobích velikost nově vytvořené hodnoty jak v zemědělství, tak i v průmyslu. Neefektivní vynakládání hmotných a pracovních nákladů se projevilo v obou sledovaných odvětvích rychlým poklesem podílu nově vytvořené hodnoty na společenském produktu (tab. X).

Nově vytvořená hodnota (v běžných cenách) se absolutně zvýšila v letech 1960—1965 proti průměru let 1948—1954 v zemědělství o 59,6 % a v průmyslu o 74,3 %. Na 1000 Kčs společenského produktu však klesla v období 1960—1965 proti období 1948—1954 v zemědělství o 91 Kčs a v průmyslu dokonce o 107 Kčs, tzn. že v průmyslu došlo k ještě méně příznivému vývoji než v zemědělství. Přírůstek nově vytvořené hodnoty na 1 pracovníka byl v zemědělství vyšší (o 137,4 % proti období 1948—54) než v průmyslu (jen o 52,3 %). Vývoj však nebyl v jednotlivých časových obdobích stejný. Zatímco v letech 1948—1954 odpovídal 1 Kčs přírůstku výrobní spotřeby přírůstek národního důchodu v zemědělství 0,504 Kčs a v průmyslu 1,318 Kčs,

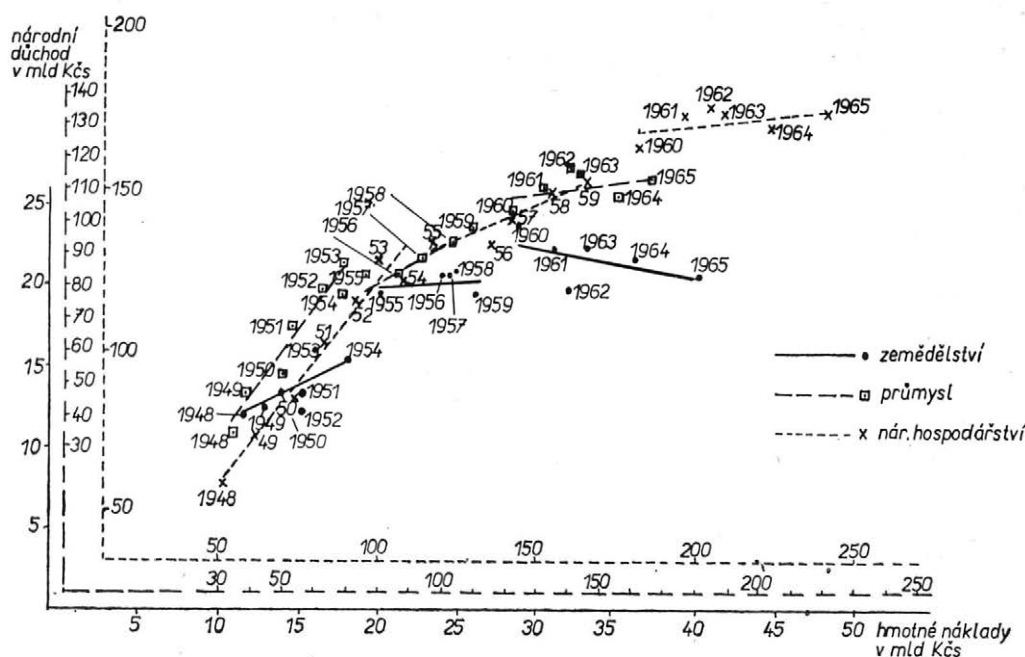
X. Vývoj nově vytvořené hodnoty (čisté produkce) v zemědělství a průmyslu v běžných cenách

	Průměr období			Index	
	1948—1954	1955—1959	1960—1965	1955—59	1960—65
				1948—54 = 100	
Zemědělství					
Národní důchod celkem v mil. Kčs	13 641	20 337	21 775	149,1	159,6
Národní důchod v Kčs:					
na 1000 Kčs společenského produktu	485	461	394	95,1	81,2
na 1 stálého pracovníka	6 834	11 255	16 226	164,7	237,4
Průmysl:					
Národní důchod celkem v mil. Kčs	63 663	88 885	110 967	139,6	174,3
Národní důchod v Kčs:					
na 1000 Kčs společenského produktu	545	488	438	89,5	80,4
na 1 pracovníka	36 213	43 316	55 152	119,6	152,3

v letech 1960–1965 odpovídal 1 Kčs přírůstku výrobní spotřeby v průmyslu přírůstek národního důchodu 0,159 Kčs a v zemědělství úbytek národního důchodu (– 0,176 Kčs) (tab. XI a graf 4).

XI. Přírůstek (úbytek) národního důchodu odpovídající 1 Kčs přírůstku výrobní spotřeby

Ø období	Země- dělství	Průmysl	Národní hosp.	Země- dělství	Průmysl	Národní hosp.
	v Kčs běžných cen			index		
1948–1954	0,504	1,318	1,245	100,0	100,0	100,0
1955–1959	0,058	0,460	0,435	11,5	34,9	34,9
1960–1965	–0,176	0,159	0,116	x	12,1	9,3

4. Závislost vývoje národního důchodu na hmotných nákladech v zemědělství, průmyslu a národním hospodářství celkem v letech 1948–1965 v běžných cenách (lineární regrese)

K tomu, aby nově vytvořená hodnota v zemědělství měla stejnou tendenci růstu proti průměru let 1948–1954 jako společenský produkt, musela by výrobní spotřeba v letech 1960–1965 být buď nižší v průměru ročně o 4,998 mld Kčs, nebo přírůstek společenského produktu v letech 1960–1965 být vyšší o 9,714 mld Kčs.

Klesající tendence přírůstku čisté produkce na 1 Kčs výrobní spotřeby by nemusela být obdobně jako u společenského produktu negativním jevem, kdyby docházelo k úměrnému zvyšování společenského produktu a produktivity

práce, tzn. kdyby docházelo k úspoře živé práce. V nově vytvořené hodnotě (v národním důchodu) by měl klesat především podíl práce pro sebe (mzdy). Odměny za práci v zemědělství však v objemu neklesaly úměrně k růstu výrobní spotřeby a ani společenský produkt se nezvyšoval úměrně k růstu výrobní spotřeby, tzn. že zhmotnělá práce nepřinášela odpovídající zvýšení produkce ani úměrné zvýšení produktivity práce.

Vyšší absolutní úroveň odměn v ostatních národohospodářských odvětvích než v zemědělství působila k přerozdělení pracovníků v neprospěch zemědělství.

V letech 1960–1965 byla suma odměn v zemědělství vyšší proti průměru let 1955–1959 o 3,8 %; výrobní spotřeba se zvýšila o 40,6 % a společenský produkt vzrostl jen o 25,1 %. V důsledku toho na 1 Kčs hmotných a pracovních nákladů připadal v letech 1960–1965 o 1,8 % nižší společenský produkt než v letech 1955–1959. Při stejné účinnosti živé i zhmotnělé práce a efektivní náhradě živé práce prací zhmotnělou měl by přírůstek výrobní spotřeby (těch složek nahrazujících živou práci) být v rovnováze s úbytkem části čisté produkce, tj. produktu pro sebe (odměn). To znamená, že jedné koruně výrobní spotřeby a pracovních nákladů by měl odpovídat minimálně stejný přírůstek produktu pro společnost (tab. XII).

Na první pohled příznivý vývoj produktu pro společnost, vytvářený jak v průmyslu, tak v zemědělství, je jen zdánlivý. Zatímco v zemědělství poklesl produkt pro společnost v letech 1960–1965 proti průměru let 1955–1959

XII. Vývoj produktu pro společnost v zemědělství a v průmyslu v běžných cenách

	Průměr období		Index
	1955–1959	1960–1965	1950–1959 = 100
Zemědělství:			
Produkt pro společnost celkem v mil. Kčs	7 050	7 984	113,2
v Kčs:			
na 1000 Kčs společenského produktu	160	145	90,6
na 1000 Kčs hmotných a pra- covních nákladů	190	169	88,9
na 1 stálého pracovníka	3 901	5 949	152,5
na 1000 Kčs odměn za práci	531	579	109,0
Průmysl:			
Produkt pro společnost celkem v mil. Kčs	56 480	68 406	121,1
v Kčs:			
na 1000 Kčs společenského produktu	310	270	87,1
na 1000 Kčs hmotných a pra- covních nákladů	449	370	82,4
na 1 pracovníka	27 524	33 999	123,5
na 1000 Kčs mezd	1 743	1 607	92,2

o 15 Kčs na každých 1000 Kčs společenského produktu (tj. o 9,4 %), tak v průmyslu došlo za stejné období k poklesu o 40 Kčs, tj. o 12,9 %.

Na jednoho pracovníka i na 1 Kčs odměn za práci byl přírůstek produktu pro společnost značně větší v zemědělství než v průmyslu. Z porovnání produktu pro společnost ve vztahu k odměnám za práci se dokonce jeví v zemědělství přírůstek a v průmyslu pokles; souviselo to s pomalým růstem odměn za práci v zemědělství a s nižší úrovní odměn než v průmyslu. V absolutním srovnání na 1 pracovníka je však produkt pro společnost v zemědělství podstatně nižší (v letech 1960—1965 připadalo na 1 pracovníka v zemědělství 5949 Kčs produktu pro společnost, zatímco v průmyslu to bylo téměř šestkrát více, a to 33 999 Kčs). Přitom absolutní srovnání produktu pro společnost ve vztahu k odměnám za práci je v průmyslu zhruba jen třikrát vyšší. O tom, jak rozdílná je výchozí základna mezi přínosem produktu pro společnost u pracovníků v zemědělství a v průmyslu, svědčí toto srovnání: K tomu, aby při uplatňovaných cenách připadal na 1 pracovníka v zemědělství stejný produkt pro společnost jako v průmyslu, musela by celková suma realizačních cen za zemědělské výrobky být vyšší v letech 1955—1959 o 42,7 mld Kčs a v letech 1960—1965 o 37,6 mld Kčs. Požadavek stejného přínosu produktu pro společnost pracovníky v zemědělství a v průmyslu si však nelze klást. Při hodnocení je však nutno přihlížet k rozdílné vybavenosti pracovníků základními fondy a k rychlosti obratu pracovních a materiálových vkladů, které produkt pro společnost ovlivňují.

Dopad vlivů vývoje nákladů v zemědělství a v průmyslu se v plném rozsahu projevuje v rozdílném vývoji produktu pro společnost v těchto dvou odvětvích. Zatímco v zemědělství poklesl produkt pro společnost v propočtu na 1000 Kčs hmotných a pracovních nákladů ze 190 Kčs v letech 1955—1959 na 169 Kčs v letech 1960—1965 (tj. o 11,1 %), v průmyslu poklesl ze 449 Kčs na 370 Kčs (tj. o 17,6 %) (tab. XII).

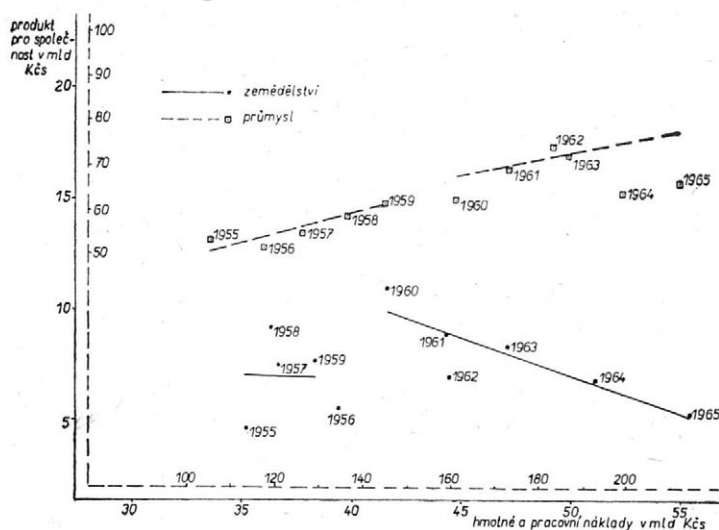
Tab. XIII a graf 5 ukazují, že zatímco v průmyslu odpovídal přírůstku hmotných a pracovních nákladů, i když stále menší, přírůstek produktu pro společnost, v zemědělství od roku 1955 naopak odpovídala přírůstku hmotných a pracovních nákladů zvyšující se ztráta. Z tabulky XIII by bylo možno vyvodit závěr, který by směřoval nikoliv ke stupňování intenzity v zemědělství, ale k opačnému procesu. Takovýto závěr by však byl v rozporu se zájmy společnosti i našimi potřebami. Uvedený výsledek vyplývá jen z nedokonalé postavených hodnotových vztahů v národním hospodářství, z nedostatečného poznání možnosti přenosu ne hospodářného vynakládání prostředků a práce z jednoho odvětví do druhého a z nedostatečného rozanalyzování základních vztahů a proporcí v národním hospodářství.

Suma úhrad neumožnila zemědělství na 1 Kčs přírůstku hmotných a pracovních nákladů od roku 1955 vytvářet produkt pro společnost a každé zvýšení intenzity se při dosud uplatňovaných hodnotových vztazích a účinnosti nákladů jevílo jako neefektivní nebo dokonce ztrátové.

Důsledky, vyplývající z růstu cen výrobních prostředků, prací a služeb a důsledky z nízké technické a technologické úrovně výrobních prostředků

XIII. Přírůstek (úbytek) produktu pro společnost na 1 Kčs přírůstku hmotných a pracovních nákladů (v Kčs běžných cen)

Ø období	Zemědělství	Průmysl
1955—1959	−0,0098	+0,245
1960—1965	−0,335	+0,192

5. Závislost vývoje produktu pro společnost na hmotných a pracovních nákladech v zemědělství a průmyslu v letech 1955—1965 v běžných cenách (lineární regrese)

a z neefektivní úhrady živé práce prací zhmotnělou, přiosťřily v zemědělství napjatost v rozdělování peněžních příjmů na akumulaci a spotřebu. V některých letech bylo použito zvýšené sumy úhrad pro zemědělství, určené pro posílení hmotné zainteresovanosti pracovníků, ke krytí vyšších nákladů vyvolaných z oblasti mimo zemědělství a ze zhoršení hospodárnosti v zemědělství.

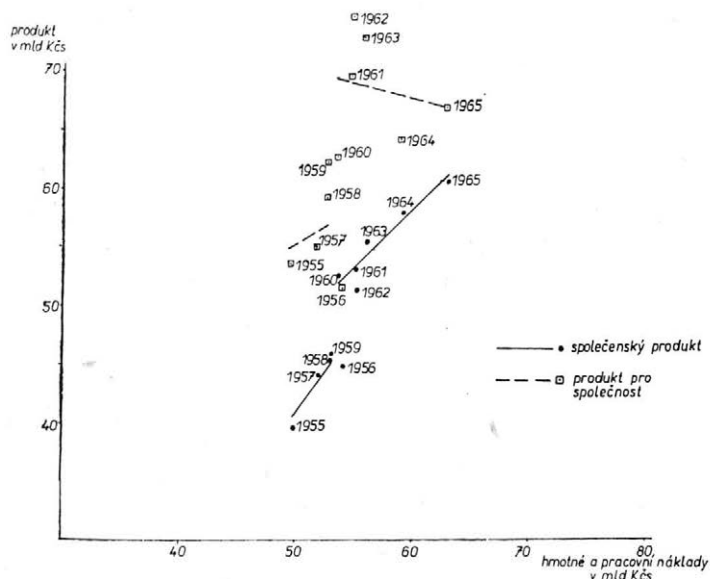
Čím většího rozsahu výrobních prostředků začalo zemědělství využívat (často ne s ohledem na skutečnou potřebu, ale v důsledku přidělového systému), tím více peněžních prostředků bylo pohlcováno na úkor rozšířené reprodukce výrobních prostředků a pracovních sil.

V důsledku uvedených činitelů byly odměny za práci v zemědělství — i když uvažujeme jen socialistický sektor (bez JZD) — každoročně podstatně nižší (v průměru let 1960—65 asi o 20 %) než u pracovníků v průmyslu.

K tomu, abychom vyloučili rozdílný vliv výše odměn v zemědělství a v průmyslu na hodnocení vztahu společenského produktu, výrobní spotřeby a pracovních nákladů při platných realizačních cenách, uvádíme srovnání v tabulce XIV a grafu 6.

XIV. Vývoj vztahu hmotných a pracovních nákladů ke společenskému produktu v zemědělství za předpokladu povýšení úrovně odměn pracovníků v zemědělství na úroveň odměn pracovníků v průmyslu

	Hmotné a pracovní náklady připadající na 1000 Kčs společenského produktu v zemědělství		
	Ø 1955—1959	Ø 1960—1965	Index 1955—59 = 100
	v Kčs běžných cen		
Při dosavadním ohodnocení živé práce v zemědělství	840	855	101,8
Při ohodnocení živé práce v zemědělství na úrovni průmyslu	1191	1038	87,2

6. Závislost vývoje společenského produktu a produktu pro společnost na hmotných a pracovních nákladech v zemědělství v letech 1955—1965 v běžných cenách (pracovní náklady při ocenění živé práce na úrovni průmyslu) (lineární regrese)

Ze srovnání vyplývá, že při ohodnocení živé práce v zemědělství jako v průmyslu neuhradila by suma cen za zemědělské výrobky v letech 1960—1965 ani pracovní a hmotné náklady. Náklady by dokonce převýšily sumu cen ve výši 2,099 mld Kčs a produkt pro společnost by v zemědělství nebyl vůbec vytvářen. Za těchto předpokladů (tj. při úrovni odměn v zemědělství na úrovni průmyslu a při nulovém přínosu zemědělství pro společnost) bylo by nutné dokonce zvýšit sumu cen pro zemědělství v letech 1955—1959 v průměru ročně o 8,431 mld Kčs. Kvantifikací některých úvah by bylo možno zkonstruovat za období 1960—1965 několik variant podílu zemědělství na nově vytvořené hodnotě, které si nekladou za cíl zmnožit počet údajů o jednom a téže ukazateli, ale ukázat na jejich proměnnost v závislosti na předpokladech, jejichž uskutečnění je pro správné hodnocení proporcí v národním hospodářství náležité (tab. XV).

Podobných konstrukcí by bylo možno uvést ještě několik.

Na základě uvedených změn v ohodnocení živé práce v zemědělství a po vyloučení přenosu neefektivnosti z oblasti výrobců výrobních prostředků by se změnil i podíl zemědělství na nově vytvořené hodnotě v národním hospodářství (tab. XVI).

Srovnání ukázala, že platné realizační ceny nevyjadřovaly správně vývoj vztahů a proporcí v národním hospodářství. Vyplývá to z toho, že ceny za zemědělské výrobky se nevyvíjely v čase úměrně růstu společensky zdůvodněných nákladů v zemědělství a výchozí základna nedostatečně odrážela přínos jednotlivých národohospodářských odvětví pro společnost.

XV. Varianty podílu zemědělství na nově vytvořené hodnotě po promítnutí změn v jednotlivých složkách společenského produktu (v mil. Kčs)

Ukazatel	Dosavadní stav (Σ let 1960–65)	A	B	C
Společenský produkt	55 238	65 349	55 238	63 246
Výrobní spotřeba	33 463	33 463	31 818	31 818
Odměny za práci	13 791	23 902	13 791	21 799
Produkt pro společnost	7 984	7 984	9 629	9 629
Národní důchod	21 775	31 886	23 420	31 428

A po promítnutí změn v odměnách za práci v zemědělství na úrovni průmyslu a při stejném přínosu produktu pro společnost v zemědělství jako dosud,

B při výrobní spotřebě snížené o vliv neefektivnosti z oblasti průmyslu (1,645 mld Kčs*) a při zvýšení produktu pro společnost v zemědělství o 1,645 mld Kčs,

C při plné úhradě společensky zdůvodněných nákladů (výrobní spotřeba snížená o vliv neefektivnosti průmyslu, odměny za práci na úrovni 91,2 %**) průmyslu, produkt pro společnost zvýšený o 1,645 mld Kčs.

*) Uvedený vliv neefektivnosti z oblasti průmyslu (1,645 mld Kčs) vyplývá z tabulky VIII; průměrné roční zvýšení nákladů, způsobené neefektivním zvýšením spotřeby výrobků průmyslových a stavebních, činí 3,342 mld Kčs při současně úspoře nákladů na odměny za práci ve výši 1,697 mld Kčs.

**) Se zhruba stejně vysokou odměnou za práci v zemědělství se výhledově uvažuje.

XVI. Podíl zemědělství na nově vytvořené hodnotě v národním hospodářství v průměru let 1960–1965 (v %)

	Σ let 1960–1965
Dosavadní metodou výpočtu	12,7
Při promítnutí varianty A	18,6
Při promítnutí varianty B	13,7
Při promítnutí varianty C	18,4

Růst pracovních a materiálových nákladů na jednotku produkce v zemědělství má jak závažné národohospodářské důsledky, tak i závažné důsledky pro samotné zemědělství, i když nejde o faktický růst nákladů vyvolaných jen zemědělstvím.

Rozdílná konstrukce cen v zemědělství a ostatních národohospodářských odvětvích a nedostatečný stupeň poznání možnosti přenosu neefektivnosti z jednoho

odvětví do druhého umožňovaly dosahovat v jednom odvětví lepších hospodářských výsledků na úkor odvětví jiného. Tak tomu bylo — jak ukázal rozbor — mezi zemědělstvím a odvětvími dodávajícími výrobní prostředky pro zemědělství. Nejde jen o problém formální a svým rozsahem zanedbatelný. Z hlediska zemědělství — s ohledem na úkoly, které v oblasti výživy byly před něj vytyčeny XIII. sjezdem KSČ — je to otázka stěžejní, neboť jednotlivá odvětví národního hospodářství jsou spojitou nádobou, jejíž rovnováhu udržujeme mezinárodní směnou.

Proto se ukazuje potřebné uvažovat v zemědělství u hlavních výrobků s pevnými cenami a doplňkovými nástroji vyrovnávat cenové dopady na zemědělství, jak odpovídá vývoji indexu cen výrobních prostředků, prací a služeb spotřebovávaných v zemědělství. Mimoto je nutné u dodávek výrobních prostředků sloužících výrobní spotřebě v zemědělství vážit vztah jejich ceny k přínosu pro zemědělský podnik. Rozdíl mezi přínosem výrobních prostředků do-

dávaných do zemědělství neuhrazovat výrobcům výrobních prostředků cestou zemědělských podniků, ale intervenovat již v oblasti průmyslu, neboť jen tak budou výrobci výrobních prostředků hledat cestu k zefektivnění své vlastní výroby a v konečné fázi umožní snižovat náklady na jednotku produkce v zemědělství.

SOUHRN

Zvýšit efektivnost zemědělství předpokládá snižovat náklady na jednotku produkce. V československém zemědělství byla však jednotka produkce vyráběna stále s větším množstvím výrobních prostředků a práce, neboť zatímco v letech 1955—1959 bylo na 1000 Kčs společenského produktu (v cenách realizace) spotřebováno 840 Kčs výrobních prostředků a práce, tak v průměru let 1960 až 1965 to bylo již 855 Kčs. Protože k obdobné tendenci docházelo i v ostatních odvětvích národního hospodářství a u výrobců výrobních prostředků pro zemědělství, působil tento vývoj zpětně, při rozvinuté dělbě práce, na zhoršování hospodářských výsledků v zemědělství.

Růst výrobní spotřeby v zemědělství (za období 1960—1965 proti průměru let 1955—1959 o 67 Kčs na 1000 Kčs společenského produktu v cenách realizace) je v tomto období charakterizován především růstem spotřeby výrobků stavebních (9 Kčs na 1000 Kčs společenského produktu) i průmyslových (42 Kčs) a jen v menší míře výrobků zemědělských (16 Kčs). Za stejné období se snížily pracovní náklady na 1000 Kčs společenského produktu v cenách realizace o 52 Kčs. Za předpokladu, že suma cen za zemědělské výrobky by se nezvyšovala rychleji než fyzický objem produkce, bylo by možno považovat vývoj za příznivý. Kompenzovat dopad vývoje růstu nákladů u výrobců výrobních prostředků pro zemědělství a tím i cen výrobních prostředků na zemědělství, znamenalo zvyšovat sumu cen za zemědělské výrobky rychleji, než se zvyšoval fyzický objem výroby.

Po přepočtu společenského produktu s ohledem na vývoj fyzického objemu produkce, činil přírůstek nákladů v letech 1960—1965 proti průměru let 1955 až 1959 na 1000 Kčs přepočteného společenského produktu u nákladů na spotřebované a opotřebované výrobní prostředky 112 Kčs (v tom zemědělské 47 Kčs, stavební 11 Kčs a průmyslové 54 Kčs) při snížení pracovních nákladů jen o 33 Kčs. Bylo tedy na úsporu 1 Kčs pracovních nákladů vynakládáno 2 Kčs stavebních a průmyslových výrobků, pramenící z rozdílné ceny výrobních prostředků a jejich přínosu pro zemědělství, což dále přiosťovalo napjatost z rozdělování peněžních výnosů na akumulaci a spotřebu a snižovalo podíl československého zemědělství na nově vytvořené hodnotě.

Došlo dne 24. 1. 1967

Adresa autorů:

Ing. Václav Houška, Ing. Jaroslava Glaserová, Státní statistický úřad,
Praha - Karlín, Sokolovská 142

■ Nedostatek kvalifikovaných pracovníků lze — vedle zvyšování produktivity jejich práce — v zásadě řešit dvojím způsobem:

a) usilovat o zlepšení kvalifikační struktury nábořem a přípravou nových odborníků v odborných učilištích a jiných zařízeních,

b) lépe využívat pracovní kapacity dosavadních odborníků, a to jen pro práce odpovídající jejich kvalifikaci.

Při organizaci práce specializovaných pracovníků jde především o maximálně možné využívání jejich profesní kvalifikace; je třeba pověřovat je vykonáváním prací, na něž svou kvalifikací stačí a naopak je nezaměstnávat pracemi, k jejichž vykonávání postačí kvalifikace nižší. Vyjádříme-li tento požadavek pomocí běžně užívaných ukazatelů, jde o to, aby kvalifikační třída pracovníka byla pokud možno shodná s tarifní třídou vykonávané práce.

Tohoto souladu nelze vždy plně dosáhnout s ohledem na sezónní charakter některých zemědělských prací, zejména v rostlinné výrobě. Přesto je třeba vyvíjet trvalé úsilí, aby podíl nekvalifikovaných činností v odpracovaném čase zemědělských odborníků byl co nejmenší.

Protože jakékoliv údaje o míře využití kvalifikace zemědělských odborníků u nás zatím chybějí, byl Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze pověřen úkolem zjistit, do jaké míry je využíváno kvalifikace manuálních pracovníků v rostlinné výrobě. Rostlinná výroba byla vybrána proto, že organizace pracovního procesu je v ní složitější, především pro časté střídání pracovních operací a pracoviště.

ZPŮSOB ŘEŠENÍ

Rozhodli jsme se použít dokladů z prvotní evidence státních statků, shrnuté v roce 1965 Střediskem pro normování a ekonomiku práce v zemědělství u vybraných pracovníků základních profesí rostlinné výroby v 17 státních statcích (z toho 8 v Čechách, 3 na Moravě a 6 na Slovensku).¹⁾ Na každém ze zvolených statků byli vybráni vždy tři traktoristé, tři kočí a tři pracovníci pro ruční práce v rostlinné výrobě.²⁾ Šlo vesměs o stálé pracovníky a o muže, s výjimkou poslední kategorie, kde z celkového počtu 51 pracovníků bylo 40 (78 %)

¹⁾ Cílem šetření byla tehdy analýza forem a výše vyplácených mezd.

²⁾ Námi uváděné označení profesí nesouhlasí s názvy učebních oborů. Je však v praxi běžně užíváno a nemůže být podle našeho názoru příčinou nedorozumění.

žen. Výběr pracovníků byl orientován tak, aby v trojici byli zastoupeni pracovníci nadprůměrní, průměrní a podprůměrní — posuzováno z hlediska celoročních výkonů a výdělků — s vyloučením extrémních případů.

Uváděné absolutní hodnoty jsou přepočteny na jednoho pracovníka.

Využití kvalifikace pracovníků

Ve vybraném souboru byli zastoupeni traktoristé IV., V. i VI. kvalifikační třídy, a to ve vzájemném poměru 13,3 : 75,4 : 11,3. Jejich průměrná kvalifikační třída (5,0) zhruba odpovídá celostátnímu průměru, který byl v roce 1966 5,2.³⁾

Kvalifikační složení traktoristů však neodpovídalo složení jimi vykonávaných prací rozdělených podle tarifních tříd, jak vyplývá z údajů v tabulce I.

Disproporce mezi kvalifikační skladbou sledovaných traktoristů a požadovanou kvalifikací pro jimi vykonávané práce je zřejmá z tabulky II.

I. Celoroční srovnání kvalifikace traktoristů s tarifními třídami jimi vykonávaných prací

Kvalifikační třída	Traktorista odpracoval za rok		Rozdělení odpracovaného času podle tarifních tříd vykonávaných prací							
			IV.		V.		VI.		VII.	
	hodin	%	hodin	%	hodin	%	hodin	%	hodin	%
IV.	2791	100	2435	87,2	306	11,0	50	1,8	—	—
V.	2827	100	408	14,4	2321	82,1	74	2,6	24	0,9
VI.	3072	100	414	13,5	585	19,0	1934	63,0	139	4,5
Ø 5,0	Ø 2850	100	Ø 679	23,8	Ø 1856	65,1	Ø 281	9,9	Ø 34	1,2

II. Srovnání kvalifikační struktury sledovaných traktoristů s požadovanou kvalifikací pro jimi vykonávané práce

Kvalifikační ukazatel	Relativní zastoupení tříd				
	IV.	V.	VI.	VII.	celkem
Kvalifikační třída pracovníka	13,3	75,4	11,3	—	100,0
Tarifní třída práce	23,8	65,1	9,9	1,2	100,0

³⁾ Podrobné údaje o současné kvalifikační struktuře traktoristů státních statků chybějí. V roce 1960 mělo 11,6 % traktoristů kvalifikaci VI. třídy a 56,5 % kvalifikaci V. třídy, při průměrné kvalifikační třídě všech traktoristů 4,8 %. Lze však předpokládat, že v období od roku 1960 do roku 1965, tj. do roku, kdy byl shromážděn námi zpracovaný materiál, se kvalifikační složení traktoristů zlepšilo. Potvrzuje to zvýšení průměrné kvalifikační třídy traktoristů ze 4,8 v roce 1960 na 5,2 v roce 1966. Domníváme se proto, že kvalifikační složení námi šetřeného souboru odpovídá celkové situaci.

Z údajů v tabulkách I a II lze konstatovat:

1. Traktoristé věnovali většinu (77 %) svého pracovního času pracem, které odpovídaly jejich kvalifikaci; 6,8 % času připadalo na práce, které vyžadovaly kvalifikaci vyšší než byla kvalifikační třída traktoristy, v 16,2 % případů tomu bylo naopak. V posledně uvedeném případě, který představuje při daném stupni využití fondu pracovní doby celkem 462 hodin ročně, lze spatřovat potencionální možnost lepšího využití kvalifikace.

2. Čím kvalifikovanější traktorista, tím menší byl podíl práce, která by odpovídala jeho kvalifikační třídě; v jednotlivých třídách byly tyto podíly: IV. — 87,2 %; V. — 82,1 %; VI. — 63,9 %.

3. Stejný trend mají i podíly prací, které traktorista vykonával, ačkoliv šlo o práce vyšší tarifní třídy než byla jeho kvalifikační třída: IV. — 12,8 %; V. — 3,5 %; VI. — 4,5 %. (U traktoristů VI. třídy šlo především o práce na kombinovaných sklízecích.)

4. Největší rezervy ve využití kvalifikace traktoristů jsou podle údajů v tabulce I u traktoristů VI. třídy: 32,5 % času, tj. 999 hodin ročně; u traktoristů V. třídy je tento rozdíl 14,4 %, tj. 408 hodin ročně.

5. Srovnáme-li kvalifikační strukturu traktoristů se skladbou jimi vykonávaných prací, rozdělených podle nároků na kvalifikaci (tab. II), dalo by se soudit, že je nedostatek traktoristů IV. třídy, nadbytek traktoristů V. třídy, přičemž počet traktoristů VI. třídy zhruba odpovídá potřebě. Tento závěr, vyvozený z celoroční bilance vykonané práce, by však mohl být mylný, neboť v rostlinné výrobě se potřeba kvalifikovaných i nekvalifikovaných pracovníků značně mění v průběhu roku.

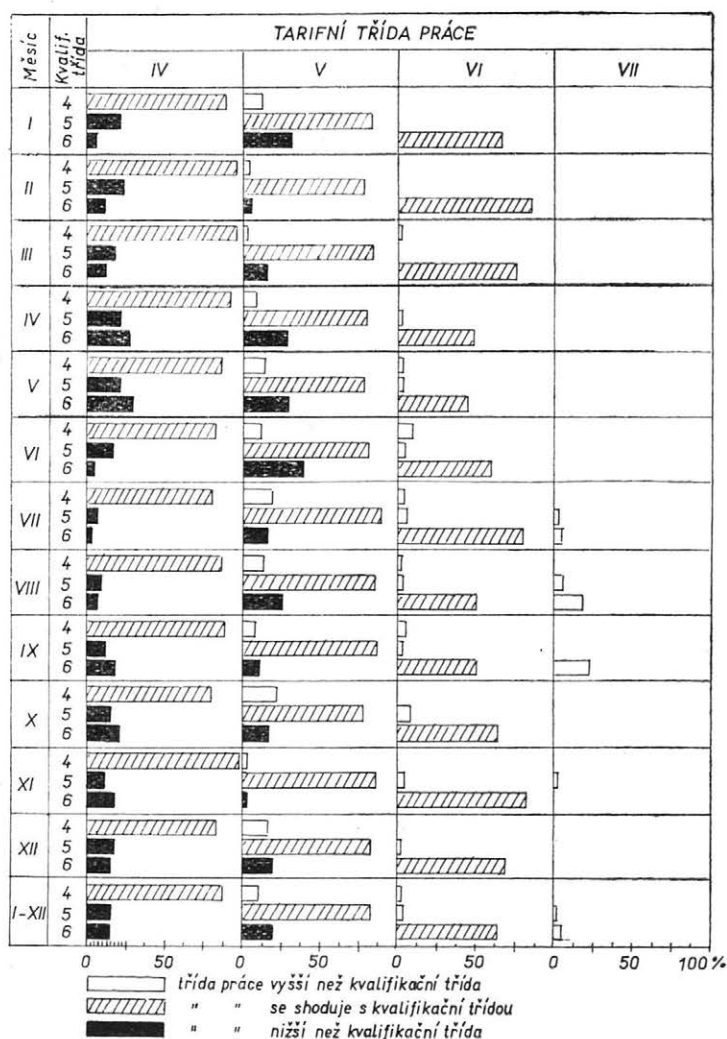
Abychom tuto otázku mohli blíže prozkoumat, sestavili jsme graf 1, v němž je stupeň využití kvalifikace traktoristů vyjádřen graficky na základě srovnání kvalifikační třídy pracovníka s tarifní třídou jím vykonávané práce v jednotlivých měsících roku.

Skutečnost, že jak plné, tak i prázdné sloupky se objevují ve všech měsících roku, naznačuje, že práce nebyla rozdělována traktoristům ve všech případech racionálně a že by bylo účelné zabývat se touto otázkou podrobněji rozbořením udělovaných pracovních příkazů. Údaje grafu potvrzují naši domněnku, že kvalifikace pracovníků není plně využívána a že je tím dána jedna z cest ke snížení nedostatku kvalifikovaných pracovníků.

Využití kvalifikace kočich

Povolání „ošetřovatel koní“ — námi označené za povolání „kočí“ — je v tarifně kvalifikačním katalogu zařazeno do IV. třídy, celostátní průměrná kvalifikační třída kočí je 4,0 a též všichni námi sledovaní kočí byli zařazeni do IV. třídy. Této třídě odpovídala až na zcela nepatrné a zanedbatelné výjimky třída jimi vykonávaných prací. Z celkem odpracovaných 3230 hodin za rok věnovali kočí průměrně 0,4 hodiny pracem III. třídy, 0,3 hodiny pracem V. třídy, zbytek pracem IV. třídy. Z toho vyplývá, že u kočí bylo plně využito jejich kvalifikace.⁴⁾

⁴⁾ Podle údajů ministerstva zemědělství a výživy stoupla průměrná třída prací vykonávaných kočími v roce 1966 v důsledku přeřazení některých potažních prací do V. třídy na 4,4. Tím se i u kočí objevují v současné době práce, jejichž tarifní třída je vyšší než kvalifikační třída pracovníka.

1. Využití kvalifikace traktoristů

Využití kvalifikace mužů při ručních pracích v rostlinné výrobě

Všichni muži, zaměstnávaní ručními pracemi v rostlinné výrobě, byli, podobně jako kočí, zařazeni do IV. kvalifikační třídy. Tato třída v podstatě souhlasí i s třídou jimi vykonávaných prací. Z celkového počtu odpracovaných hodin připadlo na práce, zařazené do nižší, tj. do třetí tarifní třídy, necelé jedno procento (0,9 %); naproti tomu v období od května do září vykonávali muži některé práce zařazené do V. třídy. Avšak ani podíl těchto prací nebyl v celoročním průměru významný (3 %). Průměrná třída jimi vykonávaných prací byla 4,02. Podrobnější údaje jsou uvedeny v tabulce III. Z údajů v tabulce vyplývá, že mužům byla pro ruční práci přidělována práce, která zpravidla odpovídala jejich kvalifikaci.

III. Využití kvalifikace mužů pro ruční práce v rostlinné výrobě (Absolutní a relativní počet hodin odpracovaných v jednotlivých třídách práce jedním pracovníkem)

Měsíc	Odpracováno hodin				%			
	III.	IV.	V.	celkem	III.	IV.	V.	celkem
I.	—	141,8	—	141,8	—	100,0	—	100,0
II.	0,7	138,9	—	139,6	0,5	99,5	—	100,0
III.	—	205,8	—	205,8	—	100,0	—	100,0
IV.	—	205,2	—	205,2	—	100,0	—	100,0
V.	—	186,0	1,3	187,3	—	99,3	0,7	100,0
VI.	—	212,0	14,4	226,4	—	93,6	6,4	100,0
VII.	—	195,0	10,3	205,3	—	95,0	5,0	100,0
VIII.	18,1	228,0	20,7	266,8	6,8	85,4	7,8	100,0
IX.	2,0	183,0	23,7	208,7	1,0	87,7	11,3	100,0
X.	—	230,7	—	230,7	—	100,0	—	100,0
XI.	—	171,9	—	171,9	—	100,0	—	100,0
XII.	—	155,9	—	155,9	—	100,0	—	100,0
Celkem	20,8	2254,2	70,4	2345,4	0,9	96,1	3,0	100,0

Poznámka: Všichni muži na ruční práce byli zařazeni do IV. kvalifikační třídy.

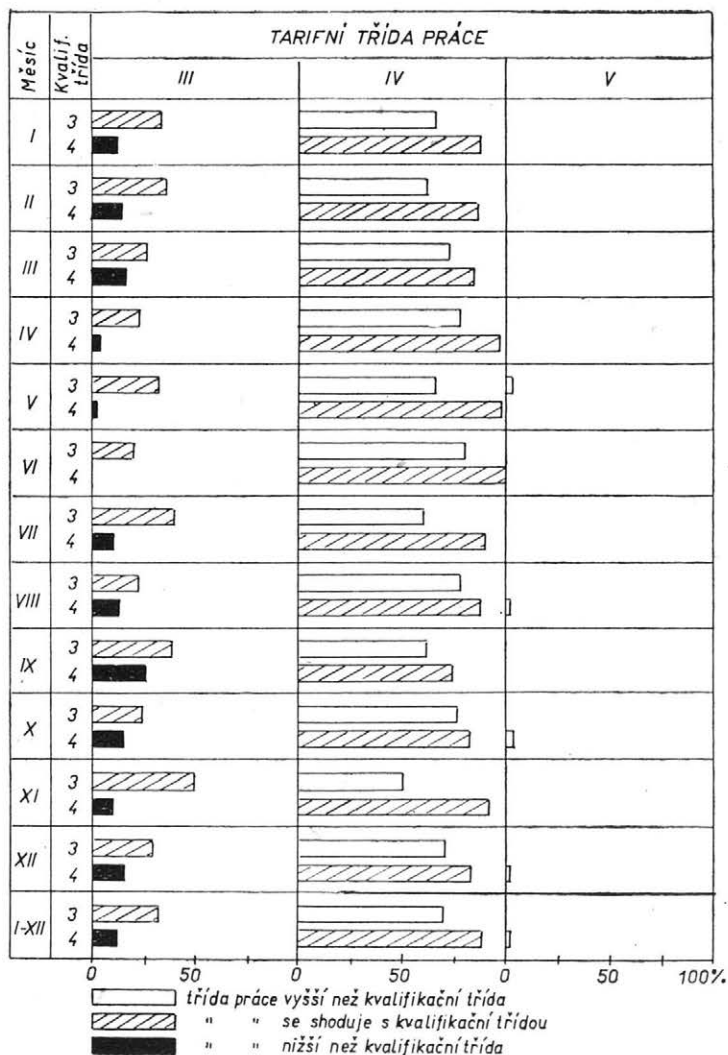
Využití kvalifikace žen při ručních pracích v rostlinné výrobě

Z celkového počtu 40 sledovaných žen jich bylo 17 (42,5 %) zařazeno do III. kvalifikační třídy a zbytek (23 žen — 57,5 %) do IV. třídy. Souhrnný přehled o využití jejich kvalifikace udává tabulka IV a graf 2.

IV. Celoroční srovnání kvalifikace žen při ručních pracích s tarifními třídami jimi vykonávaných prací

Kvalifikační třída	Žena za rok odpracovala celkem		Rozdělení odpracovaného času podle tarifních tříd vykonávaných prací					
			III.		IV.		V.	
	hodin	%	hodin	%	hodin	%	hodin	%
III.	1958	100	597	30,5	1354	69,1	7	0,4
IV.	2268	100	246	10,8	2008	88,5	15	0,7
Ø 3,6	2136	100	395	18,5	1730	81,0	11	0,5

Z tabulky IV a grafu 2, v němž jsou znázorněny zjištěné údaje obdobným způsobem jako v grafu 1, vyplývá především významná skutečnost, že ženy zařazené do III. kvalifikační třídy vykonávají práce, které jen z 30 % odpoví-

2. Využití kvalifikace žen na ruční práce v rostlinné výrobě

dají jejich kvalifikaci, zatímco 70 % jimi vykonávaných prací vyžaduje kvalifikaci vyšší. Naproti tomu ženy zařazené do IV. kvalifikační třídy věnovaly 11 % pracovního času pracem, k jejichž výkonu stačila nižší kvalifikace. Tato situace se projevila ve všech měsících roku, i když vzájemné poměry prací III. a IV. kvalifikační třídy se v jednotlivých měsících měnily.

Z poznatku, že ženy III. kvalifikační třídy byly pověřovány v každém měsíci pracemi vyžadujícími vyšší kvalifikace, a to v rozsahu 51–81 % pracovního času, vyplývá, že kvalifikační struktura žen při ručních pracích neodpovídala požadavkům provozu. Svědčí o tom i srovnání průměrných tříd: zatímco průměrná kvalifikační třída žen byla 3,6, musely vykonávat práce, jejichž průměrná tarifní třída byla 3,8. Naše závěry potvrzuje konečně i skutečnost

že v průběhu roku musely ženy při ručních pracích vykonat 19 % prací zařazených do III. třídy, ačkoliv kvalifikaci III. třídy mělo 42,5 % žen. Nutně jich proto muselo být použito i pro práce, které jejich kvalifikaci neodpovídaly.⁵⁾

MZDOVÉ ASPEKTY PROBLÉMU

Jedním z často diskutovaných problémů mzdové politiky je otázka, zda má být pracovník odměňován podle své kvalifikační třídy nebo podle tarifní (klasifikační) třídy práce. Jinak řečeno: má být odměňován podle kvalifikačních znaků prací, které je schopen vykonávat nebo podle prací, které skutečně dělá?⁶⁾

Při zavádění soustavy mezd podle zásluhy po roce 1946 převládl názor, že mzda má být určována podle klasifikační (tarifní) třídy vykonávané práce, neboť se razila zásada „za stejnou práci stejná odměna“. Zavedení mzdy podle třídy práce se považovalo za optimální uplatnění uvedené zásady. Zemědělské práce byly roztrženy do osmi tříd a mzdové sazby se určovaly s použitím platných tarifních stupnic. Zvolený systém plně vyhovoval zejména při uplatňování přímé úkolové mzdy, měl však některé nedostatky, z nichž dva byly považovány za závažné: vyžadoval poměrně velkého počtu mzdových dokladů a tím komplikoval výpočet mezd; mimoto dostatečně nepodporoval u pracovníků snahu o zvyšování kvalifikace.

S pokračující koncentrací a specializací zemědělské výroby docházelo k poměrně rozsáhlé specializaci pracovníků a k účelnějšímu jejich rozmístování do té míry, že se u některých profesí a specializací začal stírat rozdíl mezi kvalifikační třídou pracovníka a třídou jím vykonávaných prací. Za tohoto stavu se začalo uvažovat o možnosti odměňovat pracovníky nikoliv podle třídy jimi vykonávaných prací, ale podle kvalifikační třídy. Nový systém nakonec převládl v živočišné výrobě a u statkových řemeslníků. U některých profesí bylo nakonec použito měsíčního mzdového tarifu s rozpětím, stanoveným podle kvalifikace pracovníka.

V nové soustavě řízení národního hospodářství mají vedoucí pracovníci v zemědělských závodech možnost rozhodovat se mnohem samostatněji při volbě vhodných forem mezd. Tím se stává problém odměny podle kvalifikace pracov-

⁵⁾ Protože muži při ručních pracích byli zařazeni vesměs do IV. kvalifikační třídy, závisí průměrná kvalifikační třída pracovníků při ručních pracích v rostlinné výrobě na podílu žen zařazených do III. kvalifikační třídy. V našem souboru byla průměrná kvalifikační třída pracovníků při ručních pracích 3,7. Odpovídá tedy průměrné kvalifikaci této kategorie zaměstnanců v našich státních statcích, neboť podle údajů ministerstva zemědělství a výživy byla průměrná kvalifikační třída pracovníků pro ruční práce v rostlinné výrobě v roce 1966 3,8 a průměrná tarifní třída ručních prací v rostlinné výrobě 4,1. Údaje o průměrné tarifní třídě prací jsou však s naším materiálem těžko srovnatelné, neboť v roce 1966 došlo k některým změnám v tarifním zařazení prací ve státních statcích.

Kvalifikační zařazení zaměstnanců státních statků se sleduje jen sumárně, nikoliv odděleně pro muže a ženy.

⁶⁾ Tento problém by odpadl, kdyby pracovník vykonával jen práce, které plně odpovídají jeho kvalifikaci, tj. kdyby bylo jeho kvalifikace při práci plně využito. Na shora uvedeném materiálu jsme se však přesvědčili, že tomu tak v praxi zatím není.

níka či podle tarifní třídy práce znovu aktuálním. Jeho řešení však není ani v nových podmínkách jednoduché, neboť se netýká jen otázek odměňování práce, ale souvisí i s organizací práce, s přípravou pracovníků pro povolání a s dalším zvyšováním jejich kvalifikace.

Při rozboru námi zpracovaných údajů jsme se pokusili hledat odpověď na otázku, jaké důsledky v oblasti mzdové politiky by měla změna systému odměny podle třídy práce se systémem odměny podle kvalifikační třídy u pracovníků rostlinné výroby. Dospěli jsme k závěru, že zavedením nového systému by mohlo dojít u některých profesí k významným změnám v základních výdělích a tím i ke změnám přímých nákladů na výrobu.

Podle dosavadního systému odměny podle třídy práce byli pracovníci při vykonávání prací méně kvalifikovaných (s ohledem na jejich kvalifikační třídu) odměňováni s použitím tarifní třídy o stupeň nižší než byla jejich kvalifikační třída a naopak, při vykonávání prací zařazených do vyšší tarifní třídy třídou práce.

Za předpokladu, že traktorista bude odměňován podle své kvalifikační třídy bez ohledu na třídu práce, kterou vykonává a že by se užilo při odměňování práce platných úkolových tarifů, vedlo by toto opatření u námi šetřených traktoristů k těmto změnám v základních výdělích:

traktoristům IV. třídy by se snížil výdělek o 1,9 %,

traktoristům V. třídy by se zvýšil výdělek o 1,1 % a

traktoristům VI. třídy by se zvýšil výdělek o 4,7 %.⁷⁾

U kočí by se podle námi získaných hodnot výdělek nezměnil, neboť vykonávané práce odpovídaly jejich kvalifikaci.

Výdělek mužů při ručních pracích by podle nového systému klesl o 0,3 %.

Ženám III. kvalifikační třídy by dosavadní základní výdělek klesl o 7,3 %, ženám IV. kvalifikační třídy by se naopak zvýšil o 1,6 %.

SOUHRN

S pokračujícím rozvojem vědy a techniky roste význam kvalifikace pracovníků v zemědělství a jejího správného využívání. Ve své práci jsme se pokusili o zjištění, do jaké míry je kvalifikace pracovníků rostlinné výroby v průběhu roku využíváno.

Třebaže námi zpracovaný materiál byl shromážděn jen v omezeném rozsahu, neboť šlo především o ověřování navržené metody rozboru, jsme přesvědčeni, že nám výsledky zpracování umožňují formulovat některé závěry:

1. U pracovníků rostlinné výroby existuje možnost lepšího využití jejich kvalifikace přidělováním prací, které ve větším měřítku odpovídají jejich kvalifikaci, což přispěje ke zmírnění nedostatku kvalifikovaných pracovníků. Tato

⁷⁾ Velikost relativních změn ve výdělích je odvozena z celkového počtu odpracovaných hodin sledovaných traktoristů.

možnost je největší u nejdůležitější profese, tj. u traktoristů: čím kvalifikovanější traktorista, tím větší rezervy jsou ve využití jeho kvalifikace. Traktoristé VI. kvalifikační třídy věnovali méně kvalifikovaným pracím 33 % pracovního času, traktoristé V. třídy 14 % a ženy při ručních pracích zařazené do IV. třídy 11 %. U ostatních profesí byl podíl méně kvalifikovaných prací zanedbatelný, nebo se u nich takové práce vůbec neobjevily.

2. K uvedenému nesouladu mezi kvalifikační třídou pracovníka a tarifní třídou jemu přidělované práce dochází nejen v důsledku speciálního charakteru zemědělské výroby, vyznačující se velkými výkyvy v potřebě různě kvalifikované práce v průběhu roku, ale je pravděpodobně vyvoláván i špatnou organizací práce a chybami v řízení podniku, jež mají za následek nevhodné přidělování pracovních úkolů.

Svědčí o tom mimo jiné skutečnost, že např. traktoristům VI. třídy byla přidělována méně kvalifikovaná práce v poměrně značném rozsahu v každém měsíci v roce. V jednotlivých měsících to byly tyto podíly:

Měsíc:	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
%	34	13	25	52	57	40	16	30	28	37	19	32

I když by tyto údaje mohly vést k domněnce, že počet traktoristů VI. kvalifikační třídy je zbytečně vysoký, nelze ji vyslovit bez podrobnějšího rozboru situace v každém statku, zejména z hlediska nutného dodržování agrotechnických lhůt některých prací.

3. Je účelné přezkoumat kvalifikační strukturu pracovníků rostlinné výroby ve státních statcích. K tomuto závěru vedou nejen údaje z předchozího závěru, ale i skutečnost, že pracovníkům některých profesí je přikazována práce, která na ně klade větší nároky, neodpovídající jejich kvalifikačnímu zařazení. Nejmarkantnější je tato skutečnost patrna u žen při ručních pracích, zařazených do III. kvalifikační třídy, které věnovaly 70 % svého pracovního času pracem, které vyžadovaly kvalifikaci IV. a V. třídy. Za předpokladu, že kvalifikační zařazení žen při ruční práci a klasifikační zařazení jimi vykonávaných prací je správné, vyžaduje uvedený stav urychleného řešení nejen racionálnější rozdělováním práce, ale i zlepšením kvalifikační struktury pracovníků. Podobné případy se totiž projevují, i když v menším měřítku, i u některých dalších profesí: u ručních prací v rostlinné výrobě vykonávaných muži (3 %), ženami IV. kvalifikační třídy (1 %), u traktoristů IV. třídy (13 %), V. třídy (4 %) a VI. třídy (5 %). V celkových průměrech činil podíl těchto prací u traktoristů 5 %, u mužů při ručních pracích 3 %, u žen 29 %, zatímco u kočí se takové práce objevovaly jen v nepatrné míře (která však v důsledku přearování některých prací v poslední době bezpochyby stoupla).

4. V případě, že by byl dosavadní systém odměňování pracovníků rostlinné výroby podle tarifní třídy vykonávané práce nahrazen odměňováním podle jejich kvalifikační třídy bez ohledu na třídu práce, znamenalo by to podle našeho odhadu snížení základního výdělku traktoristů IV. třídy o 1,9 %, u mužů na ruční práce o 0,3 % a u žen při ručních pracích zařazených do III. kvalifikační třídy o 7,3 %. Základní výdělek traktoristů V. třídy by se zvýšil o 1,1 %, traktoristů VI. třídy o 4,7 %, žen při ručních pracích zařazených do IV. kvalifikační třídy o 1,6 %. Výdělek kočí by se nezměnil.

Uvedená procenta byla stanovena s použitím platných úkolových tarifů a tarifních tříd zemědělských prací platných v roce 1965.

5. Zjištěné skutečnosti nás vedly k rozhodnutí podrobněji prozkoumat účast pracovníků vybraných profesí při jednotlivých pracích, které se v rostlinné výrobě v průběhu roku objevují a výsledky tohoto průzkumu zpracovat ve zvláštní studii.

Došlo dne 5. 5. 1967

Adresa autora:

Ing. Jaroslav Kadlec, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Mánesova 75,
Praha 2 - Vinohrady

■ Experimentální velkokapacitní teletníky jsou posledním dosaženým stupněm ve vývoji zařízení pro odchov telat v ČSSR a současně, svým zaměřením na odchov chovného a užitkového skotu v podmínkách vysokých koncentrací při stájovém chovu, jsou pravděpodobně prvním zařízením tohoto druhu v celosvětovém měřítku. Z literatury jsou známy jen vysoké koncentrace výkrmu telat, jako např. teletník fy S. C. I. A. (Itálie).

Provoz experimentálních velkokapacitních teletníků, mimo úspěšného splnění výrobní funkce, tj. zkvalitnění a zlevnění odchovu telat, umožnil získání takového rozsahu poznatků, které opravňují k širší aplikaci této velkovýrobní formy odchovu telat.

Příspěvek je zaměřen k objasnění hlubších vztahů uvnitř ekonomiky odchovu telat v teletnících o vysoké koncentraci. Podkladový materiál z experimentálních velkokapacitních teletníků umožnil vyjádřit vývoj jednotkových vlastních nákladů během odchovu do stáří 6 měsíců jako funkci živé váhy telat. Tím byl získán prostředek k objektivnímu posouzení úrovně vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat v teletnících o různých koncentracích, a to na základě přesné kvantifikace vlivu skutečných parametrů obratu stáda. Funkční vyjádření vývoje vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat, 1 kg živé váhy telat a vlastních nákladů na odchov 1 kusu umožnilo objektivní rozbor možností a předpokladů rentability odchovu telat v teletnících o vysoké koncentraci a vymezení limitních hodnot vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat, jejichž dodržení je podmínkou pro vytvoření masy zisku, která odpovídá minimálnímu zhodnocení výrobních fondů.

FUNKČNÍ VYJÁDRĚNÍ VÝVOJE VLASTNÍCH NÁKLADŮ 1 KG VÁHOVÉHO PŘÍRŮSTKU, 1 KG ŽIVÉ VÁHY A 1 KUSU PŘI ODCHOVU TELAT DO STÁŘÍ 6 MĚSÍCŮ

Východiskem pro funkční vyjádření vývoje vlastních nákladů na jednotku při odchovu telat do stáří 6 měsíců je regresní analýza vztahu živé váhy telat a vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat, která ukázala těsnou závislost vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku na živé váze telat. Vývoj byl analyzován na základě dat zjištěných za dvouleté období v teletnících Těchlovice a Trutnov.

V jednotlivých měsících let 1964 a 1965 byly zaznamenány různé poměry pokud jde o velikost živé váhy telat v jednotlivých odděleních teletníků a záro-

veň vykalkulovány různé vlastní náklady 1 kg přírůstku. Z každého teletníku bylo získáno celkem 72 dvojic (průměrná živá váha, vlastní náklady 1 kg přírůstku). Podle zobrazení výskytů jednotlivých hodnot vlastních nákladů 1 kg přírůstku k příslušné velikosti živé váhy v daném měsíci a oddělení se k vyjádření závislosti ukázalo vhodným použití hyperbolické funkce určené rovnicí, jejíž obecný tvar je $y_x = a + bx^{-1}$.

Pro jednotlivé teletníky byly stanoveny tyto regresní rovnice hyperbol:

a) pro teletník Těchlovice $y_x = 15,076 x^{-1} - 4,551$ ($I_{yx} = 0,803$)

b) pro teletník Trutnov $y_x = 12,919 x^{-1} - 1,415$ ($I_{yx} = 0,771$)

pozn.: x = živá váha telat, y = vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku telat.

Tyto funkce splňují podmínku, že $SVN = \frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum n_i h_i}$,

kde pro teletník

a) Těchlovice $F(x) = \int_{x_0}^x (15,076 x^{-1} - 4,551) dx$

b) Trutnov $F(x) = \int_{x_0}^x (12,919 x^{-1} - 1,415) dx$

kde: n = počet kusů v jednotlivých skupinách podle druhu vyskladnění a v počátečním a konečném stavu podle obratu stáda telat,

h = průměrný váhový přírůstek 1 kusu v centech podle jednotlivých skupin vyskladnění (úhyn, jatky, odchov),

SVN = skutečné vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku telat v jednotlivých teletních zjištěné za šetřené období.

Hodnoty funkce $F(x)$ vyjadřují úhrn vlastních nákladů (ve 100 Kčs) na odchov 1 kusu (váhový přírůstek) od váhy x_0 do určité živé váhy udané hodnotou x . Matematickou formulaci, např. funkce vyjadřující poměry v teletníku Těchlovice, možno zapsat takto:

$$F(x) = 15,076 (1n x - 1n x_0) - 4,551 (x - x_0)$$

Protože hodnota x_0 je pro jednotlivé teletníky známa (váha telat při příjmu do teletníku v q), je možno matematickou formulaci součtové funkce zjednodušit, a to v daném případě při $x_0 = 0,4827$ q takto:

$$F(x) = f(x) = 15,076 1n x - 4,551 x + 13,1781.$$

Zvýšíme-li absolutní člen této rovnice o pořizovací cenu telete vyjádřenou ve 100 Kčs, obdržíme rovnici součtové funkce, jejíž hodnoty vyjadřují vývoj vlastních nákladů na 1 kus včetně pořizovací ceny telete. Z této funkce je pak možno formulovat rovnici funkce, jejíž hodnoty vyjadřují vlastní náklady 1 kg živé váhy telat během odchovu do stáří 6 měsíců. Rovnice těchto funkcí a jejich numerické hodnoty pro zvolenou velikost živé váhy telat jsou uvedeny v tabulce I.

Rozbor prokázal existenci těsné závislosti vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat na živé váze telat. Poněvadž živá váha je funkcí stáří telat, tj. doby odchovu (v období do 6 měsíců stáří lze oprávněně uvažovat téměř lineární průběh), jsou zjištěné výsledky objektivním výrazem vývoje vlastních nákladů na jednotku během odchovu telat do stáří 6 měsíců v podmínkách teletníků Těchlovice a Trutnov.

I. Hodnoty funkcí vyjadřujících vývoj vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku, 1 kusu a 1 kg živé váhy telat v teletnících Těchlovice a Trutnov

Živá váha telat v q	Těchlovice (průměrná váha telat při příjmu = 0,4827 q) vlastní náklady v Kčs			Trutnov (průměrná váha telat při příjmu = 0,438 q) vlastní náklady v Kčs		
	1 kg váhového přírůstku y_1	jednoho kusu* y_2	1 kg živé váhy* y_3	1 kg váhového přírůstku y_1	jednoho kusu* y_2	1 kg živé váhy* y_3
0,50	25,60	720,98	14,42	24,42	775,48	15,51
0,60	20,58	950,45	15,84	20,11	996,97	16,62
0,70	16,99	1137,26	16,25	17,03	1181,90	16,88
0,80	13,79	1293,02	16,16	14,73	1340,22	16,75
0,90	12,20	1425,10	15,83	12,93	1478,26	16,42
1,00	10,53	1538,50	15,38	11,50	1600,27	16,00
1,10	9,15	1636,66	14,88	10,32	1709,24	15,54
1,20	8,01	1722,31	14,35	9,34	1807,36	15,06
1,30	7,04	1797,56	13,83	8,52	1896,82	14,59
1,40	6,22	1863,76	13,31	7,81	1998,40	14,13
1,50	5,50	1922,28	12,82	7,19	2053,39	13,69
1,60	4,87	1974,01	12,34	6,65	2122,56	13,26

* při ocenění přijatých telat v úrovni 14,00 Kčs za 1 kg ž. v.

Těchlovice: $y_1 = f_1(x) = 15,076 x^{-1} - 4,551$

$y_2 = f_2(x) = 15,076 \ln x - 4,551x + 19,9359$

$y_3 = f_3(x) = \frac{15,076 \ln x - 4,551x + 19,9359}{x}$

Trutnov: $y_1 = f_1(x) = 12,919 x^{-1} - 1,415$

$y_2 = f_2(x) = 12,919 \ln x - 1,415x + 17,4177$

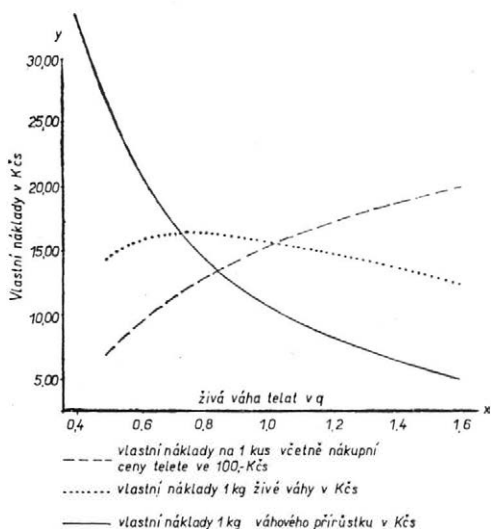
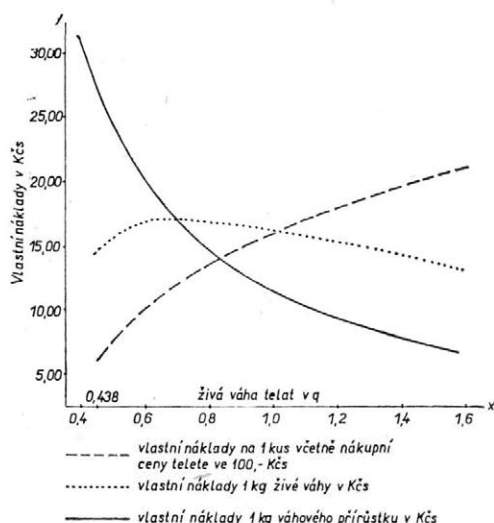
$y_3 = f_3(x) = \frac{12,919 \ln x - 1,415x + 17,4177}{x}$

Jak prokazují data v tabulce I. a názorně ukazuje grafické zobrazení (grafy 1 a 2), byly v obou teletnících zjištěny zcela shodné výsledky pokud jde o směr a průběh vývoje vlastních nákladů během odchovu a málo odlišné absolutní hodnoty. Zjištěné rozdíly v absolutních hodnotách mají svůj původ v rozdílné celkové úrovni vlastních nákladů jednoho kilogramu váhového přírůstku (12,54 Těchlovice, 13,61 Trutnov).

Relativně největší shody je dosahováno v průběhu vlastních nákladů 1 kg živé váhy. To dokazuje poloha lokálního maxima příslušných funkcí, které pro jednotlivé teletníky vyjadřují vývoj vlastních nákladů jednoho kilogramu živé váhy telat během odchovu do stáří 6 měsíců.

$$\text{Funkce } y = \frac{15,076 \ln x - 4,551 x + 19,9359}{x}$$

odvozená pro poměry teletníku Těchlovice dosahuje lokálního maxima v bodě $M = (0,724; 15,217)$ (viz graf 2). Funkce

$$y = \frac{12,919 \ln x - 1,415 x + 17,4177}{x}$$

je odvozena pro poměry v teletníku Trutnov a lokálního maxima dosahuje v bodě $M = (0,706; 16,75)$. Z tohoto zjištění možno odvodit závěr, že vlastní náklady 1 kg živé váhy (při nákupní ceně telat 14,00 Kčs za 1 kg živé váhy) v první fázi odchovu stoupají, dosahují maxima při živé váze asi 70 kg a od váhy 70 kg výše následuje plynulý pokles.

Tento průběh vlastních nákladů 1 kg živé váhy telat potvrzuje, že vyřazování telat pro jatečné účely ve váze 60 až 70 kg je pro provozovatele odchovu telat nevýhodné, a to i při dosažení maximální jatečné ceny, tj. 15 Kčs za 1 kg živé váhy. Nevyužije se možnosti zhodnotit vynaložené prostředky a práci dalším odchovem, který vede ke snížení vlastních nákladů na 1 kg živé váhy na 12 až 13 Kčs na straně jedné a k vytváření předpokladů pro dosažení prodejní ceny v úrovni 14 až 16 Kčs na straně druhé.

Zjištění, ke kterým se dospělo tímto rozбором, umožňují dále objektivně posoudit vhodnost celkové délky odchovu telat v teletnících z hlediska ekonomické výhodnosti pro provozující zemědělský podnik. Pokles vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku pro rostoucí živou váhu telat, který prokazatelně pokračuje až do živé váhy 160 až 170 kg, umožňuje vyrovnání vysokých nákladů počáteční fáze odchovu a tak vytvořit předpoklady k dosahování přiměřené rentability odchovu telat v teletnících o vysoké koncentraci při cenách zemědělských výrobků platných od 1. 1. 1967. Odchov telat možno považovat za první fázi odchovu nebo výkrmu mladého skotu. Jeho vyčlenění do specializovaných zemědělských podniků, tj. teletníků o vysoké koncentraci, se ukázalo jako

správně z hlediska zootechnického a organizačního. Poznatky o vývoji vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku během odchovu telat do stáří 6 měsíců dále potvrzují oprávněnost této formy dělby práce a kooperace mezi zemědělskými podniky při chovu skotu.

Funkčním vyjádřením vývoje vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku, jednoho kusu a 1 kg živé váhy se vytváří prostředek k objektivnímu hodnocení výsledků dosažených v různých zařízeních pro odchov telat.

Dosud se velmi často srovnávají hodnoty vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku, aniž by byly brány v úvahu rozdílné skutečné parametry obratu stáda telat, a to zejména váha a stáří telat při příjmu do teletníku a při vyskladnění. Takové srovnání je pak krajně zjednodušené a jenom nahodile může být objektivní. Příklad, kdy prosté srovnání absolutní velikosti hodnot vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku podává zcela mylný obraz skutečnosti, je uveden v další části příspěvku.

Funkční vyjádření vývoje vlastních nákladů na jednotku při odchovu telat umožní hlubší analytický přístup k průběžnému hodnocení výsledků v teletnících o vysoké koncentraci. Z hlediska řízení provozu je nutno např. znát krajní mez, při které je možno ještě dosáhnout alespoň minimálního zhodnocení vynaložených výrobních prostředků a práce.

Pro případ, kdy teletník založený na kooperaci zemědělských podniků bude samostatnou hospodářskou jednotkou, bude analýza vnitřní věkové a váhové struktury z hlediska úrovně vlastních nákladů důležitým podkladem při rozhodování v oblasti financování provozu, a to zejména pokud jde o velikost bankovního úvěru. Při stanovení úvěru v úrovni např. plánovaných ročních nákladů 1 kg živé váhy by prodloužení odchovu telat vedlo k dočasnému nadbytku finančních prostředků a s tím spojenému nezdravému sebeuspokojení; naproti tomu při zvýšení podílu mladších telat o nízké váze by docházelo k provozem nezaviněným finančním obtížím.

POROVNÁNÍ ÚROVNĚ VLASTNÍCH NÁKLADŮ 1 KG VÁHOVÉHO PŘÍRŮSTKU V EXPERIMENTÁLNÍCH VELKOKAPACITNÍCH TELETNÍCÍCH S VÝSLEDKY ZJIŠTĚNÝMI V TELETNÍCÍCH HRUŠOVANY N. JEV., BOŽEJOV A MORAVEČ

Protože skutečné parametry obratu stáda telat v jednotlivých teletnících jsou značně odlišné, bylo využito funkčního vyjádření průběhu vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku, odvozeného z výsledků zjištěných v teletníku Těchlovice. Za základ byla položena skutečnost dosažená v teletníku Těchlovice v roce 1965. Vývoj vlastních nákladů na 1 kg váhového přírůstku telat během odchovu do 6 měsíců stáří je při této volbě srovnávacího základu dán funkcí $f(x) = 15,601 x^{-1} - 5,089$. Tato funkce aproximuje skutečné hodnoty vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku s dostačující těsností ($I_{yx} = 0,768$) a je analytickým výrazem skutečného stavu, neboť splňuje podmínku

$$\frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum n_i h_i} = \frac{46\,902,06}{3\,942,05} = 11,897, \text{ tj.}$$

skutečné vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku zjištěné v teletníku Těchlovice v roce 1965.

Z průběhu funkce $y = f(x) = 15,601 x^{-1} - 5,089$, vyjadřující vývoj vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku v teletníku Těchlovice v roce 1965 během odchovu do stáří 6 měsíců, byly pro jednotlivé teletníky (i pro teletník Těchlo-

více za období 1964–65) podle skutečných parametrů obratu stáda telat stanoveny vlastní náklady odpovídající skutečnosti teletníku Těchlovice v roce 1965.

Vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku v úrovni skutečnosti teletníku Těchlovice v roce 1965 byly ve srovnávaných teletnících a obdobích stanoveny podle vzorce:

$$\frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum n_i h_i} = \text{vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku v úrovni skutečnosti teletníku Těchlovice v roce 1965.}$$

$$\text{přičemž } F(x) = \int_{x_0}^x (15,601 x^1 - 5,089) dx$$

kde: n = počet telat v jednotlivých skupinách podle druhu a důvodu vyskladnění (jatky, úhyn, odchov) a počty telat v počátečním a konečném stavu,

h = celkový přírůstek živé váhy 1 kusu v jednotlivých skupinách podle druhu vyskladnění a v počátečním a konečném stavu,

dále platí $\sum n_i h_i$ = úhrn váhového přírůstku telat dosažený v teletníku za šetřené období.

Výsledky a jejich porovnání se skutečností zjištěnou v jednotlivých teletnících jsou uvedeny v tabulce II.

II. Porovnání absolutní a relativní úrovně vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku v různých teletnících

Teletník	Koncentrace v kusech	Období	Vlastní náklady 1 kg přírůstku živé váhy v Kčs		Index vlast. náklady v úrovni teletníku Těchlovice v r. 65 = 100
			zjištěná skutečnost podle jednotného kalk. vzorce*	skutečnost přepočtená na úroveň vlast. nákladů teletníku Těchlovice v r. 1965	
1	2	3	4	5	6
Těchlovice	1548	1965	11,90	11,90	100,0
Těchlovice	1594	1964–65	12,54	12,58	99,7
Trutnov	960	1964–65	13,61	13,03	104,4
Hrušovany	785	1965	13,11	11,79	111,2
Pelhřimov	527	1965	14,29	11,82	120,9
Božejov	82	1964–65	12,94	9,47	136,6
Moraveč	98	1964	12,85	9,84	130,6

Pozn.: Jednotný kalkulační vzorec, jednotné ocenění krmiv a jednotky živé práce

Hodnoty uvedené ve sloupci 5 tabulky II vyjadřují velikost vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat, kterých by bylo dosaženo, kdyby odchov při jinak stejných parametrech obratu stáda telat probíhal v teletníku Těchlovice v roce 1965. Indexy ve sloupci 6 jsou stanoveny jako poměr zjištěné skutečnosti ke skutečnosti přepočtené na úroveň vlastních nákladů teletníku Těchlovice, která je uvažována rovna 100.

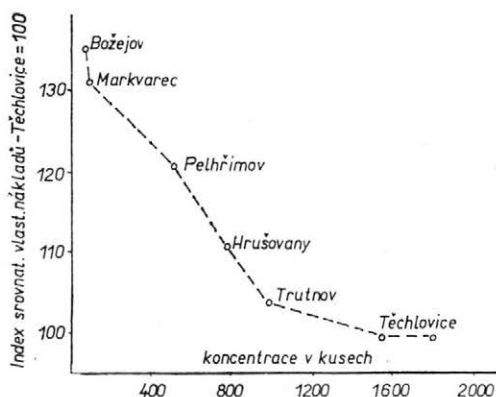
Analýza především potvrzuje, že prosté srovnávání hodnot vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat při odchovu do stáří 6 měsíců stanovených podle kalkulační metodiky, používané v běžné plánovací a účetní praxi, není objektivní. Proto také může vést k vytvoření zcela mylného názoru na skutečnost. Např. absolutně nižší skutečně zjištěné náklady v teletníku Těchlovice za rok 1965 ve srovnání s obdobím 1964–65 se při vyloučení vlivu změn ve struktuře stáda ukazují poněkud vyšší ve srovnání s průměrem za dvouleté období.

Oprávněnost požadavku hlubší srovnávací analýzy jako jediné cesty k objektivnímu posouzení výsledků, dosažených v různých provozech, potvrzují nejvýrazněji příklady teletníků Moravec a Božejov (okr. Pelhřimov). Podle prostého srovnání úrovně vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku by bylo možné usuzovat, že teletníky o vysoké koncentraci nejsou ekonomickým přínosem, poněvadž v typových teletnících pro 110 kusů byly při aplikaci jednotného kalkulačního vzorce zjištěny nižší vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku, než ve většině teletníků s vysokou koncentrací (mimo teletníku Těchlovice). Objektivní obraz skutečného stavu je možno získat jen při odstranění vlivu rozdílných parametrů obratu stáda telat v jednotlivých teletnících. Stanovíme-li pro tyto skutečné poměry vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku telat v úrovni vlastních nákladů, dosažené v teletníku Těchlovice v roce 1965, zjistíme, že vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku by měly být v teletníku Božejov nižší o 3,47 Kčs a v teletníku Moravec o 3,01 Kčs. Obsah tohoto zjištění je zřetelněji vyjádřen opačným výrokem, že totiž v uvedených teletnících jsou vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku telat ve srovnání s teletníkem Těchlovice vyšší o 3,47 a 3,01 Kčs.

Příčinou tohoto rozdílu je v případě teletníku Božejov podstatně odlišná průměrná živá váha telat při příjmu do teletníku, která dosahuje 63 kg. To znamená, že první, nejnákladnější fáze odchovu probíhá mimo teletník. V teletníku Moravec byla zjištěna průměrná živá váha přijímaných telat 52 kg a průměrná živá váha 1 odchovaného kusu 231 kg. Tyto parametry obratu stáda telat, ve srovnání s velkokapacitními teletníky značně odlišné, se nutně odrážejí v úrovni vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku.

Srovnávací analýza úrovně vlastních nákladů v uvedených 6 teletnících ukazuje na pokles vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat s rostoucí koncentrací. Míru poklesu vyjadřují indexy v tabulce II a názorně ilustruje graf 3.

Pokles je do koncentrace 1000 kusů lineární a značně výrazný. Další zvyšování koncentrace je spojeno s mírnějším poklesem, který je však i za hranici koncentrace 1000 kusů prokazatelný. To dokazuje porovnání skutečnosti z teletníku Těchlovice za období 1964–65 (koncentrace 1594 kusů) s výsledky dosaženými v roce 1965.

3. Pokles srovnatelných vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstu telat s rostoucí koncentrací (koncentrace = průměrný stav). Markvarec je správně Moravec

Příčiny poklesu vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat s rostoucí koncentrací nutno spatřovat v obecně známých přednostech specializace, která umožňuje dosáhnout koncentrace výroby v souladu s dosaženým stupněm rozvoje vědy a techniky.

Význam této cesty snižování vlastních nákladů v odchovu telat vyniká zvláště v souvislosti s aplikací nové soustavy řízení. I když kvantitativní stránku porovnání uvedeného v tabulce II nelze s ohledem na malý počet šetřených souborů zobecňovat, lze oprávněně předpokládat obecnou existenci tendence snižování vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat pro rostoucí koncentrace. Realizace této možnosti snižování vlastních nákladů na odchov telat je však podmíněna stavebním a mechanizačním dokompletováním teletníků o vysoké koncentraci a racionální organizací pracovního a výrobního procesu v teletníku.

RENTABILITA ODCHOVU TELAT V TELETNÍCÍCH O VYSOKÉ KONCENTRACI

Cenové úpravy k 1. 7. 1966 a k 1. 1. 1967 ovlivnily velikost vlastních nákladů na odchov telat i dosažitelný úhrn tržeb z realizace odchovaných telat. Z tohoto důvodu je rozbor rentability výroby v teletnících Těchlovice a Trutnov konstruován v úrovni cen platných od 1. 7. 1966, a ekonomika modelu organizace odchovu zajišťující 10% míru rentability v cenách platných od 1. 1. 1967. Výpočty tím nabývají aktuálnosti a mají reálný význam pro současnost.

Vypočtená míra rentability pro jednotlivé teletníky v členění podle druhu vyskladnění telat je uvedena v tabulce III.

III. Míra rentability dosažená za období od 1. 1. 1964 do 31. 12. 1965 v teletnících Těchlovice a Trutnov

Druh vyskladnění Teletník	Jatečná telata		Uhynulá telata		Odchovaná telata	
	zisk v tis. Kčs	míra rentabi- lity v %	zisk v tis. Kčs	míra rentabi- lity v %	zisk v tis. Kčs	míra rentabi- lity v %
Těchlovice	-784	-61,62	-467	-100	1465	10,93
Trutnov	-496	-63,86	-184	-100	342	4,63

Celkově byl odchov telat v teletníku Těchlovice nepatrně rentabilní, a to 1,41 %, zatímco v teletníku Trutnov byla zjištěna ztrátovost 4,04 %.

Hlavním činitelem, který zvyšuje ztrátovost odchovu, je předčasné vyřazování telat. Podíl předčasně vyřazených telat byl značně ovlivněn komplexem negativních činitelů, spojených s ověřovacím provozem a s řešením řady otázek technologických, organizačních, zdravotních a výživářských při provozu experimentálních velkokapacitních teletníků. Zemědělská praxe však postupně dostává k dispozici poznatky, na jejichž základě bude možné organizovat odchov telat v teletnících o vysoké koncentraci s větším ekonomickým efektem.

Z těchto hledisek je také zpracován dále uvedený model organizace odchovu telat v teletnících o vysoké koncentraci, jehož realizace zajišťuje dosažení 10% i vyšší míry rentability. Předpokládají se tyto základní parametry organizace a ekonomiky odchovu:

a) koncentrace 1374 kusů (stavební kapacita 1420 kusů), která je stavebně řešitelná do 5, resp. 6 pavilónů s účelovým vybavením pavilónů pro jednotlivé fáze odchovu,

b) ve stáří 1 měsíce je uvažováno s brakováním 10 % telat z celkového počtu přijatých,

c) váha telat při příjmu do teletníku je uvažována v rozmezí 40 až 45 kg (průměr 42,5 kg), stáří telat při příjmu 5 až 9 dnů (průměr 7 dnů), váha předčasně vyskládněných telat 60 kg, živá váha odchovaných jaloviček 155 kg, živá váha odchovaných býčků 170 kg,

d) náklady na odchov v úrovni skutečnosti teletníku Těchlovice za období 1964–65, upravené na ceny platné v roce 1967,

e) z předčasně vyřazených telat je uvažován podíl úhynu ve výši 20 % (2 % z přijatých), prodej 10 % předčasně vyřazených telat v II. jakostní třídě (12 Kčs za 1 kg živé váhy) a zbývajících 90 % v jakostní třídě III (5 Kčs za 1 kg živé váhy),

f) prodejní cena jaloviček je uvažována 16 Kčs za 1 kg živé váhy, prodejní cena býčků 15 Kčs za 1 kg živé váhy.

Ceny telat, odchovaných ve velkokapacitních teletnicích, vykazují v roce 1965 v důsledku kvality prodáváného užitkového a chovného materiálu růst. Např. odběratelé telat z velkokapacitního teletníku Pelhřimov jsou ochotni platit 17 až 19 Kčs za 1 kg živé váhy. S ohledem na tyto jevy jsou prodejní ceny uvažované v modelu téměř spodní hranicí očekávaného rozmezí pohybu cen užitkového skotu z teletníků o vysoké koncentraci.

Rentabilita byla vypočítána ve dvou alternativách. V první (alternativa A) je uvažován odchov všech telat egalizovaným mlékem, ve druhé (alternativa B) odchov býčků krmným mlékem, ve kterém je mléčný tuk nahrazen tukem rybím.

Hospodářský výsledek, dosažitelný při uplatnění uvedeného modelu organizace odchovu, je uveden v tabulce IV.

Z této modelové rozvahy vyplývá, že teletníky o vysoké koncentraci s odchovem chovného a užitkového skotu do stáří 6 měsíců, mohou při využití svých vnitřních zdrojů a možností dosahovat zhruba 10 % míry rentability.

IV. Výpočet dosažitelné míry rentability při omezení předčasného vyřazení telat na 10 % z celkového počtu vyskládněných

Text	Jednotka	Alternativa	
		A	B
Úplné vlastní náklady realizované živé váhy	Kčs	6 527 139	6 103 355
Očekávané tržby z realizace	Kčs	7 214 730	7 274 730
Zisk	Kčs	747 591	1 171 375
Míra rentability a)*	%	11,45	19,19
b)**	%	16,12	27,80

* Míra rentability jako poměr zisku k úhrnu vlastních nákladů realizované živé váhy, tj. včetně pořizovací ceny telat.

** Poměr zisku k úplným vlastním nákladům realizované živé váhy, sníženým o úhrn pořizovací ceny telat.

VÝROBNÍ CENA PRODUKCE, MINIMÁLNÍ MASA A MÍRA ZISKU A MEZNÍ (MAXIMÁLNÍ) VELIKOST VLASTNÍCH NÁKLADŮ 1 KG VÁHOVÉHO PŘÍRŮSTKU TELAT BĚHEM ODCHOVU DO STÁŘÍ 6 MĚSÍCŮ

Pro účely tohoto rozboru je prodejní cena užitkového skotu a jatečných telat považována za výrobní cenu. Výrobní cena celé produkce je odvozena pro model organizace, popsany v předchozí části příspěvku s tím, že procento předčasně vyřazovaných telat je uvažováno alternativně, a to ve výši 10 % a 15 % z celkového počtu vyskladněných kusů. Výpočet masy zisku vychází z požadavku minimálního nutného zhodnocení výrobních fondů vázaných ve výrobě při odchovu telat do stáří 6 měsíců v teletníku o kapacitě (stavební) 1420 kusů při průměrném stavu 1374 kusů. Hledisko minimálního zhodnocení výrobních fondů odpovídá požadavku stanovení maximální přípustné velikosti vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat. Tyto hodnoty vlastních nákladů mohou být kritériem pro posuzování dílčích výsledků v jednotlivých teletnících i pro srovnávání výsledků dosažených v různých teletnících. Jako minimální je uvažováno takové zhodnocení výrobních fondů a jemu odpovídající masa zisku, která pokryje úroky z bankovního úvěru za předpokladu, že provozovatel teletníku bude financovat investiční náklady i provozní výdaje výlučně z úvěrových prostředků.

Základem pro výpočet jsou tyto průměrné hodnoty základních a oběžných výrobních fondů, potřebných k provozu teletníku o koncentraci 1374 kusů telat:

Základní výrobní fondy	4 200 000 Kčs
------------------------	---------------

Oběžné prostředky	2 635 148 Kčs
-------------------	---------------

Za minimální míru hodnocení je považována úroková míra, za kterou poskytuje v roce 1967 SBČs úvěry průmyslovým podnikům, tj. 6% úrok z investičních a 4% úrok z provozních úvěrů. Tomu odpovídá minimální roční masa zisku 357 406 Kčs a míra rentability 5 až 6 % (pro jednotlivé alternativy 5,17 % až 5,76 %).

K takto vymezenému minimálnímu zhodnocení výrobních fondů byly stanoveny limity maximálních přípustných hodnot jednotkových vlastních nákladů, jako mez, kterou nesmí přesáhnout vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku telat v jednotlivých odděleních teletníků, má-li být dosaženo alespoň minimálního zhodnocení výrobních fondů.

Hodnoty maximálních přípustných vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat v jednotlivých odděleních teletníku, uvedené v tabulce V, jsou stanoveny ve čtyřech alternativách. Výchozím podkladem je model organizace odchovu, uvedený v předchozí části příspěvku. Pro všechny alternativy platí, že:

a) telata jsou odchována do stáří 6 měsíců s dalším užitím jako užitkový skot, tzn., že krmná dávka od tří měsíců stáří telat obsahuje asi 60% podíl objemných krmiv (při vyjádření v ovesných jednotkách),

b) úhyn včetně konfiskátů nepřekročí 20 % celkového počtu předčasně vyřazených telat, 10 % předčasně vyřazených telat bude zpeněženo v jakostní třídě B, tj. 12 Kčs za 1 kg živé váhy,

c) výpočty jsou dělány v cenách platných od 1. 1. 1967.

V. Vymezení zvláštností jednotlivých alternativ

Alternativa	A	B	C	D
Podíl předčasně vyřazených telat z celkového počtu vyskladněných v %	10,00	15,00	10,00	15,00
Průměrná realizační cena za 1 kg živé váhy vyskladněných telat (včetně živé váhy telat uhynulých)	14,18	13,97	15,05	14,82

V alternativách A a B je uvažována realizace 60 % odchovaných jaloviček v ceně 16 Kčs za 1 kg živé váhy, prodejní cena ostatních odchovaných jaloviček a odchovaných býčků ve výši 14 Kčs za 1 kg živé váhy. Tyto prodejní ceny možno považovat za přibližné vyjádření nejnižší úrovně zpeněžení chovného a užitkového skotu z teletníků o vysoké koncentraci.

V alternativách C a D je uvažována prodejní cena odchovaných jaloviček 16 Kčs a odchovaných býčků 15 Kčs za 1 kg živé váhy. Tato úroveň je při současném vývoji cen chovného a užitkového skotu reálně dosažitelná ve většině teletníků.

VI. Maximální přípustné limity velikosti vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat pro jednotlivá oddělení teletníků

Oddělení	Rozmezí živé váhy telat v kg	Maximální (mezni) limity velikosti vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat v Kčs			
		A	B	C	D
Příjmové	42,5 – 58,6	26,26	25,80	27,47	26,99
Mléčné výživy	58,7 – 100,6	15,59	15,12	16,79	16,32
Rostlinné výživy	100,7 – 163,6	7,82	7,36	9,03	8,55

Pro praktické použití je nutno limitní hodnoty vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat, uvedené v tabulce V., upravit. Úprava je dána vzorcem

$$N = K + \frac{d_1 + d_2}{p},$$

kde: N = upravené limitní vlastní náklady 1 kg váhového přírůstku telat,

K = hodnota tabulkových limitních vlastních nákladů,

$d_1 = n_1 - (m_1 \cdot a_1)$, přičemž n_1 = skutečně dosažené tržby,

m_1 = živá váha vyskladněných telat v kg (včetně živé váhy uhynulých telat a konfiskátů), a_1 = tržba za 1 kg živé váhy vyskladněných telat použitá k výpočtu tabulkových hodnot pro jednotlivé alternativy (viz popis zvláštností jednotlivých alternativ)

$d_2 = (m_2 \cdot 14,0) - n_1$, přičemž m_2 = živá váha přijatých telat za šetřené období v kg, n_1 = úhrnná skutečná pořizovací cena přijatých telat za šetřené období.

p = váhový přírůstek za šetřené období — úhyn v kg

Dodržení takto stanovených limitů vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku zaručí provozovateli minimální nutné zhodnocení výrobních fondů, vázaných ve výrobě při odchovu telat, které lze vyjádřit mírou rentability pohybující se od 5 do 6 %. Výpočet zároveň prokazuje, že 5–6% míra rentability je spodní hranicí, kterou je nutno zajistit při smluvní úpravě prodejních cen užitkového skotu v teletnicích, založených na kooperaci několika zemědělských podniků v těch případech, kde úroveň chovu ve svozném obvodu a možnosti samotného teletníku neposkytují záruky dodržení uvedených limitů vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat.

SOUHRN

V příspěvku jsou uvedeny analytické výrazy funkcí, které vyjadřují vývoj vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat, vlastních nákladů na odchov jednoho kusu a vlastních nákladů 1 kg živé váhy telat během odchovu do stáří 6 měsíců v podmínkách teletníků o vysoké koncentraci. Uvedené jednotkové vlastní náklady jsou funkcí živé váhy telat. Rovnice funkcí byly stanoveny pomocí metod regresní analýzy při použití integrálního počtu.

Např. pro zkoumaný velkokapacitní teletník Těchlovice je analytickým výrazem vývoje vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku funkce $y = 15,076 x^{-1} - 4,551$. Vývoj nákladů na odchov jednoho kusu je pak vyjádřen funkcí $F(x) = \int_{x_0}^x (15,076 x^{-1} - 4,551) dx$, kterou možno při známé hodnotě x_0 upravit na tvar $f x = 15,076 \ln x - 4,551 x + 13,178$. Zvýšením absolutního členu o pořizovací cenu telete byla další jednoduchou úpravou získána funkce

$$f x = \frac{15,076 \ln x - 4,551 x + 19,9359}{x}$$

která je analytickým výrazem vývoje vlastních nákladů 1 kg živé váhy telat během odchovu do stáří 6 měsíců v teletníku Těchlovice. Použité analytické vyjádření splňuje podmínku, že

$$[SVN] = \frac{\sum F_i(x) n_i}{\sum h_i \cdot n_i},$$

Tohoto funkčního vyjádření bylo úspěšně využito k objektivnímu posouzení vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat v různých teletnicích a ke stanovení limitních hodnot vlastních nákladů 1 kg váhového přírůstku telat v jednotlivých fázích odchovu. Využití je možné i pro účely operativního řízení a financování provozu teletníků o vysoké koncentraci.

Došlo dne 15. 2. 1967

Adresa autora:

Ing. Václav Váňa, CSc., Stanice pro velkovýrobní techniku a technologii chovu skotu ÚVSH, Pelhřimov

(Otázky koncepce, výnosy, bilance výroby a spotřeby)

■ *Pěstování ječmene na našem území sahá až k počátkům prvního usedlého zemědělství u nás (Lekeš 1967). Na základě dochovalých písemností se v našich zemích používalo ječmene k vaření piva již v raném středověku a až do počátku minulého století měl prvořadý význam jako levné krmivo. Dokazují to v té době podstatně nižší ceny za ječmen než za pšenici a žito. Teprve v 50. letech minulého století začíná na našem území, zejména na Moravě, rozvoj sladoven, stoupá podíl ječmene spotřebovaného na výrobu sladu a nabývá na významu export sladovnického ječmene a sladu.*

Předkládaný příspěvek uvádí základní hodnoty v produkci, v osevních plochách i bilanci využití vyprodukovaného ječmene v celostátním měřítku a rozpracované až na nejmenší správní plánovací jednotku — okres. Jednotlivé údaje byly vypočítány takto:

1. Potřeba osiva = osevní plocha (ha) $\times 1,7$ (norma výsevu q/ha).

2. Množství zkrmeného jarního ječmene z vlastní produkce = celková sklizeň jarního ječmene — (vykoupený ječmen + množství potřebné k osevu jarního ječmene).

3. Osevní plocha potřebná k produkci sladovnického ječmene určeného pro výkup = vykoupený sladovnický ječmen + $25\%^{1)}$ (z výkupu).
výnos (q/ha)

4. Osevní plocha jarního ječmene použitého ke krmení = celková plocha jarního ječmene — plocha určená k produkci sladovnického ječmene pro výkup.

5. Podíl osevních ploch z celkové plochy připadající na sladovnický ječmen potřebný k výkupu (včetně odpadu a výsevu) a na jarní ječmen použitý ke krmení mimo odpadu z produkce určené pro výkup sladovnického ječmene) je výrazem a poměrem osevních ploch v procentech k celkové osevní ploše jarního ječmene.

V posledních 10 letech charakterizují stav našeho ječmenářství údaje, uvedené v tabulce I.

Z celkové osevní plochy ječmene připadá 95 % na jarní ječmen. Z tabulky dále vyplývá, že ozimý ječmen vlastní produkce, kterého se výhradně používá jen ke krmení, má z celostátního hlediska podružnější význam. Ječmen vlastní produkce však pro krmné účely v ČSSR nestačí, a proto značné množství krmného ječmene i dalších krmných zrnin je do ČSSR dováženo. Bilance vývozu ječmene ve formě sladu ve srovnání s dovozem krmného ječmene je nepatrně aktivní (v jedenáctiletém průměru je vývoz o 18 000 t vyšší).

Z celkové bilance ječmene v ČSSR vyplývají dva základní požadavky:

a) produkovat z celkového množství minimálně alespoň 1/3 vysoce kvalitního sladovnického ječmene, zejména s ohledem na požadavky exportního sladovnického průmyslu,

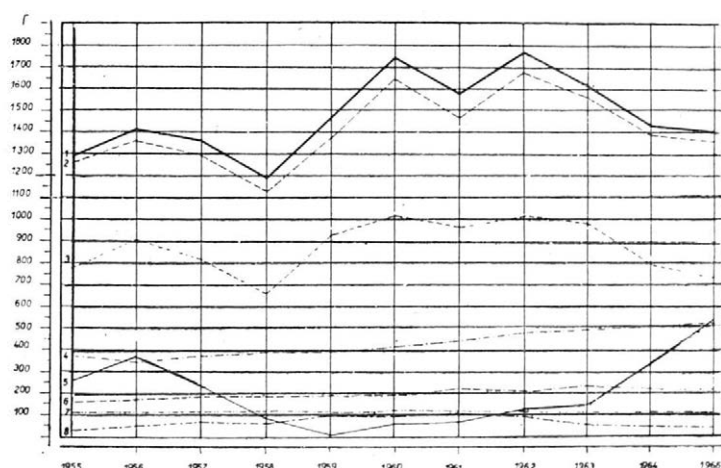
b) 2/3 produkce vyhrazené ke krmným účelům zabezpečit ječmenem s vysokou krmnou hodnotou, aniž by se to projevilo zhoršením sladovnické hodnoty ječmene určeného ke sladování.

Dynamika výroby a spotřeby ječmene v ČSSR v letech 1956—1965 je zachycena v grafu 1. Nejvyšší produkce ječmene za

¹⁾ Připočtením 25 % k vykoupenému sladovnickému ječmenu se odhaduje množství ze sklizně sladovnického ječmene připadající na propad (pod sitem 2,5 mm), který nelze podle ČSN 46 1163 považovat za sladovnický ječmen. Dále je tam zahrnuto množství potřebné k osevu ploch sladovnického ječmene pro výkup.

I. Jarní a ozimý ječmen v ČSSR (průměr za leta 1955—1965)

1. Osevní plocha v ha celkem	677 317	100,00 %
jarní	644 926	95,20 %
ozimý	32 391	4,80 %
2. Výnos ječmene v q/ha	21,84	
jarní	21,85	
ozimý	21,57	
3. Produkce zrna celkem v tis. t	1 478,98	100,00 %
jarní	1 408,84	95,20 %
ozimý	69,87	4,80 %
4. Rozdělení sklizně: (v tis. t)		
a) ke krmení (z dom. produkce)	900,86	60,90 %
b) vyseto	114,4	7,73 %
c) vyvezeno jako slad. ječmen	31,3	2,10 %
d) spotřeba na výrobu sladu	431,02	29,10 %
— na výrobu exportního sladu	197,00	13,30 %
— vyrobeno sladu celkem	327,29	100,00 %
— vyvezeno sladu	151,00	40,10 %
5. Dovezeno krmného ječmene	210,12	

1. Dynamika osevu výroby, rozdělení dovozu ječmene a vývozu sladu v ČSSR za leta 1955—1965

Legenda:

- celková produkce ječmene,
- produkce jarního ječmene,
- z vlastní sklizně zkrmeno,
- spotřeba na sladování — přep. 1,3
- dovoz krmného ječmene,
- vývoz sladu — přep. 1,3 — spotřeba ječmene na výrobu vyvezeného sladu,
- spotřeba k setí,
- produkce ozimého ječmene.

posledních 11 let bylo dosaženo v roce 1962, kdy průměrné výnosy ječmene činily 25,6 q/ha. Množství zkrmeného ječmene a dovoz krmného ječmene značně kolísal v závislosti na celkové sklizni. Nejvyšší dovoz krmného ječmene (536 000 tun) byl v poměrně méně úrodném roce 1965. Spotřeba ječmene na sladování a vývoz sladu mají stále mírně vzrůstající tendenci. Z dat uvedených v mapce (graf 2) vyplývá, že největší osevní plochy jarního ječmene se nacházejí v typicky ječmenářských oblastech v okresech Nitra, Trnava, Levice, Znojmo, Topolčany, Nové Zámky, Břeclav, Olomouc aj. Velikost osevních ploch jarního ječmene je ve značné míře závislá na velikosti orné plochy v jednotlivých okresech. Největší koncentrace osevu jarního ječmene na orné půdě dosahují okresy: Poprad, Spišská Nová Ves, Topolčany, Prešov, Nitra, Trnava, Vyškov, Trenčín a Košice (od 25—19 %). Naproti tomu nejnižší koncentrace (od 2 do 5 %) je v okresech: Ostrava-Karviná, Jindřichův Hradec, Trutnov, Jablonec-Liberec, Frýdek-Místek, Vsetín, Semily a Děčín. Možno učinit závěr (i když ne jednoznačně), že okresy v I. a II. zónách vhodnosti rajónizace sladovnického ječmene dosahují převážně mnohem vyšší koncentrace jarního ječmene na orné půdě než okresy ve III. a IV. zónách vhodnosti. Podíl z osevní plochy jarního ječmene, připadající na sladovnický ječmen, je největší v okresech zařazených do I. a II. rajónizační zóny vhodnosti pěstování sladovnického ječmene. To znamená, že největší koncentrace ječmene, určeného k výrobě sladu, je v oblastech, které jsou nejvhodnější pro dosažení vysokých výnosů s nejlepší sladovnickou hodnotou zrna. Jsou to zejména okresy Kolín, Praha záp., Kladno, Kutná Hora, Nymburk, Litoměřice, Louny, Hradec Králové, Jičín, Brno, Prostějov, Vyškov, Znojmo, Olomouc, Přerov, Galanta, Nové Zámky aj. Přestože podíl osevních ploch jarního ječmene, připadající na krmný ječmen, je poměrně značný v některých význačných okresech v I. a II. zónách vhodnosti, produkujících kvalitní sladovnický ječmen (Chrudim, Pardubice, Břeclav, Hodonín, Kroměříž, Uherské Hradiště, Bratislava, Nové Zámky, Nitra, Topolčany, Trnava aj.), je největší část z celkové plochy jarního ječmene, připadající na ječmen ke krmným účelům rozmístěna v horských a podhorských okresech (mapka — graf 3). Z mapky — grafu 4 vysvítá, že i v typicky produkčních okresech pěstování sladovnického ječmene, jako jsou Kolín, Mělník, Mladá Boleslav a Jičín, nevyskytují se slado-

vání v průměru víc než 55 % z celkové produkce jarního ječmene. Řada dalších významně produkčních okresů jako Praha-východ, Galanta, Prostějov, Nové Zámky, Přerov, Znojmo, Kroměříž, Břeclav, Trnava, Dunajská Streda, Vyškov, Nitra, Topolčany a jiné vykupují ke sladování z celkové produkce ještě menší podíl. V horských a podhorských okresech: Vsetín, Banská Bystrica, Dolný Kubín, Čadca aj., je podíl ve výkupu, připadající na sladovnický ječmen, nepatrný (ke zpracování této části mapky bylo použito údajů V. Kopeckého z roku 1965). Naproti tomu podíl zkrmeného ječmene z celkové sklizně jarního ječmene je značný. Jen v okresech: Kolín, Kutná Hora, Mělník, Mladá Boleslav, Nymburk, Praha-východ a západ, České Budějovice, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice, Ústí n/L., Hradec Králové, Jičín, Pardubice, Přerov a ze slovenských okresů: Galanta, Levice a Komárno je o něco málo nižší než 50 %. V horských okresech většinou přesahuje 70 % a v okresech Banská Bystrica, Čadca, Dolný Kubín, Liptovský Mikuláš, Vsetín, Jihlava, Český Krumlov a Sokolov je vyšší než 80 %. Protože v ČSSR se ve všech výrobních typech pěstují jen jakostní sladovnické odrůdy jarního ječmene, je z národohospodářského hlediska neúčelné, aby značná část kvalitního sladovnického ječmene, vypěstovaná v nejlepších ječmenářských oblastech, byla zkrmována. Zkrmování ječmene s vysokou sladovnickou hodnotou je i z hlediska krmné techniky nevyhodné. Zrno sladovnického ječmene má ve srovnání s krmným ječmenem nižší obsah bílkovin. Podle našeho názoru je možno uvažovat řešení této ekonomicky závažné otázky takto:

1. Rozdílnou technologií pěstování jarního ječmene určeného ke krmení. Za současného stavu rajónovaných československých odrůd by šlo o pěstování nepoléhavých odrůd a o jejich pozdní přihnojování dusíkem podle metody Selkeho.

2. V nejlepších ječmenářských oblastech (přednostně v I. zóně vhodnosti) by bylo žádoucí převážnou část vyprodukovaného sladovnického ječmene zajistit pro sladování; krmnou základnu v jaderném krmivu v těchto oblastech řešit přesunem jarního ječmene z nevýrobních oblastí sladovnického ječmene, nebo ji zajišťovat i příslušnými kontingenty z dovozu.

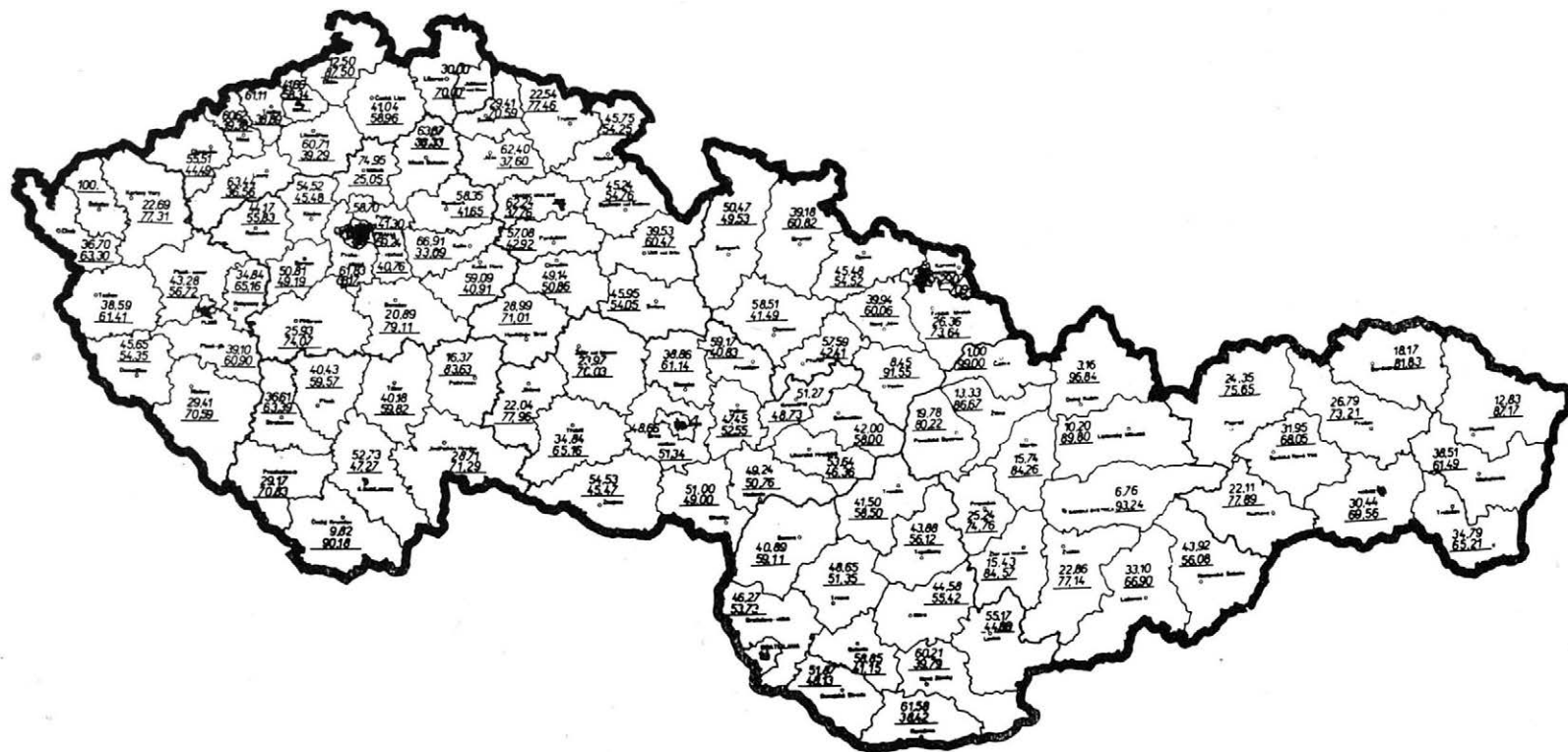
3. Koncepčně — vyšlechtěním odrůd krmného ječmene, které by dosahovaly alespoň výnosů sladovnických odrůd a měly by vyšší krmnou hodnotu zrna,

2. Osevní plocha jarního ječmene (průměr 1956—1965)

% jarního ječmene na orné půdě 7,8

osevní plocha v tis. ha 18,1

3. Podíl z celkové osevní plochy jarního ječmene v % připadající:

- a) na plochu potřebnou k produkci sladovnického ječmene pro výkup 51,27 %
- b) na plochu ječmene určeného ke krmení 48,73 %

4. Podíl z celkové sklizně jarního ječmene v % (průměr 1960—1966) připadající:

a) na prodej sladovnického ječmene 41,0 %

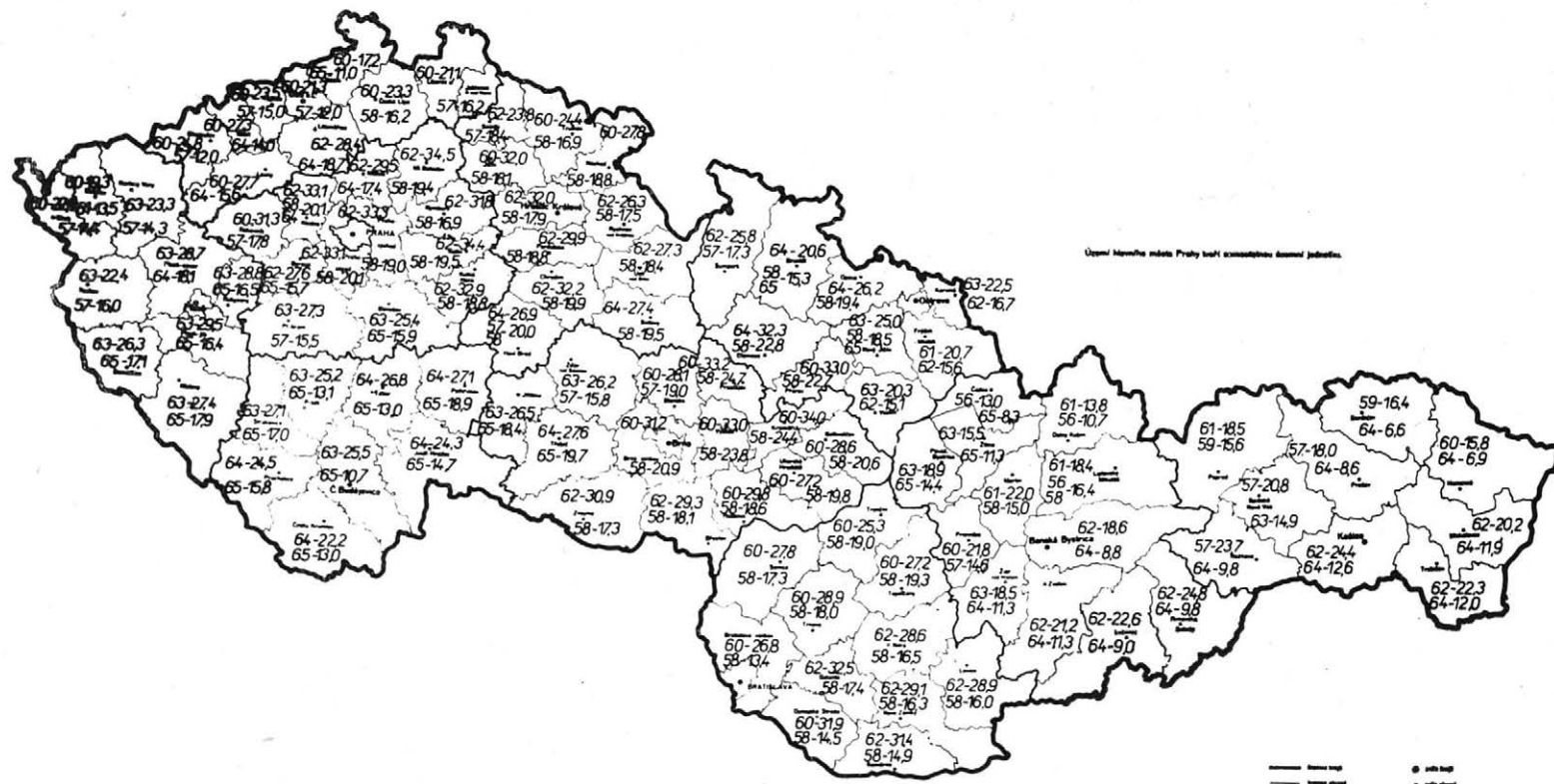
b) na krmný ječmen 53,4 %

5. Průměrné výnosy jarního ječmene v jednotlivých okresech q/ha

Průměr 1956—1965 — 28,4

Průměr 1961—1965 — 29,4

6. Maximální a minimální výnosy jarního ječmene q/ha v jednotlivých okresech ČSSR v letech 1956—1965
(64 — označuje rok dosažení maximálního či minimálního výnosu)

rozlišovaly by se od sladovnických odrůd a byly by vhodné pro pěstování ve vyšších polohách a na méně úrodnějších půdách.

Značné rozdíly jsou v hektarových výnosech zrna v jednotlivých okresech (mapka — graf 5). Nejvyššího průměrného výnosu za posledních 10 let v ČSSR vůbec dosáhl okres Prostějov — 29,25 q/ha a pětiletý průměr činí dokonce 30,80 q/ha. Dále následují ostatní hanácké okresy: Olomouc, Kroměříž, Vyškov, Přerov a řada okresů v Polábí a na jižní Moravě. Tyto okresy se v průměrných výnosech jarního ječmene přibližují nejvyspělejšímu státu západní Evropy. Avšak více než třetina (38) okresů v ČSSR měla průměrný výnos v posledních 10 letech nižší než 20 q/ha. Za posledních 5 let se tento počet snížil jen o 3 okresy. Okresy Nitra, Nové Zámky, Košice, Trebišov, Michalovce, Bardějov aj., které dosahují poměrně nízkých výnosů, mají s ohledem na příznivé klimaticko-půdní podmínky značné rezervy ve zvyšování výnosu jarního ječmene. Je nesnadné zdůvodňovat klimatickými a půdními podmínkami, že okres Bratislava má stejné hektarové výnosy jako okres Pelhřimov. Velké rezervy ve zvyšování výnosů jsou zejména v okresech v horských a

podhorských polohách. Např. okresy Prostějov, Olomouc, Kroměříž, Vyškov, Kolín, Přerov aj., dosahují téměř trojnásobně vyšších průměrných výnosů než okresy Bardějov, Humenné a Čadca.

V mapce — grafu 6 jsou uvedeny maximální a minimální výnosy za 10 let v každém okrese. Rozdíly ve výnosu uvnitř okresu dosahují rozpětí 13,5 až 15 q/ha, jako např. okresy Rožnava a Bratislava. Nejmenší variabilita je u okresů extenzivně hospodařících v podhorských a horských oblastech, např. Čadca 4,7 q/ha, Dolný Kubín 3,1 q/ha, Poprad 2,9 q/ha, Bruntál 5,3 q/ha, Sokolov 5,8 q/ha, Povážská Bystrica 4,5 q/ha, Vsetín 5,2 q/ha a Frýdek-Místek 5,1 q/ha. To svědčí o tom, že půdní podmínky i úroveň pěstování jsou zde na nízké úrovni a že i ve velmi příznivých letech ječmen nemůže dosahovat patřičných výnosů. Nejvyššího výnosu dosáhly okresy Mladá Boleslav 34,5 q/ha, Kolín 34,4 q/ha (v roce 1962) a Kroměříž 34 q/ha (v roce 1960). Nejnižšího výnosu dosáhl okres Bardějov 6,6 q/ha a Humenné 6,9 q/ha v roce 1964.

Hlavní příčinou výnosové variability je rozdílný průběh počasí v době vegetace jarního ječmene v jednotlivých letech.

Souhrn

ČSSR patří k důležitým producentům ječmene. V jedenáctiletém průměru (1955—1965) dosahovaly osevní plochy 677 000 ha. Jarní ječmen v osevních plochách i ve výši sklizně zaujímá 95,2 % z celkové produkce ječmene. Průměrný výnos v ČSSR v letech 1955—1965 dosáhl 21,84 q/ha. Rozdíly ve výnosech mezi jarním a ozimým ječmenem jsou v ČSSR v jedenáctiletém průměru nepatrné a činí jen 0,27 q/ha ve prospěch jarního ječmene. Z celkové produkce ječmene se v jedenáctiletém průměru 60,9 % zkrmilo a 29 % zesladovalo. Nákup sladovnického ječmene ani v jednom okrese nepřesahuje 55 % celkové produkce jarního ječmene. V okresech, které jsou hlavními producenty sladovnického ječmene, se tento podíl nákupu pohybuje v rozmezí 35—55 %. 40 % vyrobeného sladu

šlo na export. V mapkách jsou u všech okresů v ČSSR uvedeny osevní plochy jarního (krmného a sladovnického) ječmene, procenta nákupu sladovnického ječmene z celkové produkce jarního ječmene, procento osetu na orné půdě a výše průměrných maximálních a minimálních výnosů. Mezi jednotlivými okresy jsou v těchto ukazatelích značné rozdíly, vyplývající z výrobních možností i z rozdílné úrovně organizačně-technických opatření. V řadě okresů a příslušných zemědělských závodech, které nedosahují výnosů odpovídajících jejich výrobním možnostem, bude nutno urychleně přijmout řadu organizačních opatření v technologii pěstování jarního ječmene s ohledem na možnost a nutnost brzkého podstatného zvýšení výnosů.

Literatura

Kopecký V. 1965: Návrh perspektivního zajištění sladovnického ječmene pro pivovarsko-sladařský obor (Výhledové studie) - Pivovary a sladovny, Obořové ředitelství Praha. — Lekeš J. 1967: Československé krajové odrůdy jarního ječmene ve vztahu k jejich fyloge-

nezi a k prehistorii zemědělství. Vědecké práce Výzkumného ústavu obilnářského (v tisku). — Statistické ročenky republiky Československé za leta 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965. — Statistické ročenky MZLVH za leta 1961, 1962, 1963, 1964. Došlo dne 7. 11. 1966

Adresa autora:

Ing. Jaroslav Lekeš, CSc., Výzkumný ústav obilnářský, Kroměříž

HODNOTOVÉ VZTAHY PŘI VNITROPODNIKOVÉM ŘÍZENÍ

Uspěšná funkce zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství je podmíněna správnou aplikací jejich zásad při řízení vnitropodnikových provozních jednotek.

Cíle aplikace zásad zdokonalené soustavy řízení zemědělství do vnitropodnikové sféry lze stručně shrnout takto:

— vytvořit takový mechanismus ekonomických podnětů, který by sladil zájmy vnitropodnikových provozních jednotek, kolektivů jejich pracovníků, se zájmy celého podniku, tj. který by zájemně usměrňoval jejich chování tak, aby ve vlastním zájmu, v zájmu svého vlastního prospěchu, sledovaly zájmy celopodnikové. Prakticky to znamená, aby tento mechanismus působil na optimalizaci výsledků jak vnitropodnikových provozních jednotek, tak celého podniku, tj. na dosažení maxima produkce při její co nejvyšší kvalitě s minimem nákladů.

Samostatné rozhodování má zde ovšem kvalitativně jiný charakter, než v podnikové sféře; je vymezeno postavením vnitropodnikových provozních jednotek jako pouhé součásti jednotného podnikového organismu;

— správně vyčíslit výsledky vnitropodnikových provozních jednotek a jejich podíl na výsledku celého podniku, které

by umožňovaly stanovit míru zásluh jednotlivých kolektivů pracujících, a tím i

— umožňovat nejúčinnější formy hmotné zainteresovanosti vnitropodnikových provozních jednotek na dosaženém výsledku (například stanovení nároku na podílové účasti a jejich výše pro jednotlivé provozní jednotky).

Při uplatnění principů zdokonalené soustavy plánovitého řízení do vnitropodnikové sféry a jejich aplikaci do nástrojů vnitropodnikového řízení je třeba vycházet z některých činitelů, kteří určují rozsah a způsob uplatnění hodnotových vztahů uvnitř podniků, a to z

— vnitřní organizační struktury podniku a obecného postavení provozní jednotky

— rozsahu vnitropodnikových kooperačních (horizontálních) vztahů a jejich charakteru vyplývajícího ze specifčnosti zemědělské výroby.

Vnitřní organizační struktura podniku a postavení provozní jednotky jako faktor ovlivňující uplatnění hodnotových vztahů

Základním předpokladem rozsahu uplatnění hodnotových vztahů při vnitropodnikovém řízení je volba správné organizační struktury podniku, tj. vymezení vnitropodnikových provozních jednotek. Jde především o dvě základní hlediska:

— výkony každé vnitropodnikové provozní jednotky musí být přesně změřitelné jak po stránce kvantitativní, tak v potřebném rozsahu i po stránce kvalitativní, a to v obou směrech (vstup i výstup);

— vnitropodniková organizační struktura podniku určuje rozsah horizontálních kooperačních vztahů mezi provozními jednotkami.

Čím složitější a četnější tyto vztahy jsou, tím je uplatnění hodnotových vztahů

ve vnitropodnikovém řízení komplikovanější; velká atomizace vnitropodnikové organizační struktury činí uplatnění hodnotových vztahů náročnějším. Mimoto zřejmě komplikuje i vztahy řídicí jednotky k vnitropodnikovým jednotkám řízeným. Zde je nutno si uvědomit určitou rozpornost se zásadou maximální hmotné zainteresovanosti provozních jednotek. Z tohoto hlediska je totiž možno vyslovit obecnou zásadu, že za čím menší provozní jednotku výsledky zjišťujeme, tím bezprostředněji a účinněji na kolektiv pracovníků můžeme působit. Optimální řešení tohoto rozporu je jedním ze základních kritérií volby správné vnitřní organizační struktury podniku. To ukazuje na vzájemnou souvislost mezi vnitřní organizační strukturo-

rou podniku a metodami řízení vnitropodnikových provozních jednotek, především šíří uplatnění komplexu hodnotových vztahů, přičemž vnitropodniková organizace podmiňuje uplatnění metod řízení a zpětně je nutně sama ovlivňována těmito metodami.

Mimoto je možno vyslovit i druhou zásadu, že čím je rozsah kooperačních vztahů větší, tím více je žádoucí komplexnější uplatnění hodnotových vztahů při řízení, a to z hlediska přesného vyčíslení hospodářských výsledků jednotlivých provozních jednotek a tím i míry jejich zásluh na výsledku celého podniku.

Při aplikaci principů zdokonalené soustavy řízení do vnitropodnikové sféry, především v oblasti hodnotových vztahů, je nutno vycházet z toho, že

a) vnitropodniková provozní jednotka není plně samostatnou hospodářskou jed-

notkou, jako je podnik, a je jen součástí podnikového organismu. Hlavním kritériem pro rozhodování uvnitř podniku je proto optimalizace výsledků podniku jako celku. Z toho vyplývá i zcela odlišný vztah řídicí a řízených jednotek.

Plán uvnitř podniku — výrobně finanční plán — zůstává direktivním nástrojem řízení, tj. otázky rozmístění výroby apod. budou posuzovány z celopodnikových hledisek, nikoliv z hlediska pouhé provozní jednotky samotné;

b) při vnitropodnikovém řízení neexistuje regulující funkce trhu tak, jako v podnikové sféře a tudíž by měla být uhrazena institucí, která by měla ve vnitropodnikové sféře, tj. v horizontálních vztazích mezi provozními jednotkami, obdobnou funkci, odpovídající ovšem odlišnému postavení vnitropodnikových jednotek.

Cena jako nejdůležitější článek hodnotových vztahů při vnitropodnikovém řízení

Nejdůležitějším článkem uplatnění hodnotových vztahů při vnitropodnikovém řízení jsou vnitropodnikové ceny — respektive obecněji vyjádřeno — soustava oceňování výrobků, prací a služeb v zemědělském podniku.

Uplatňování ceny jako nositele hodnotových vztahů uvnitř zemědělského podniku je složité a je spojeno s celou řadou problémů, vyplývajících z uvedených již činitelů, kteří ovlivňují jak způsob oceňování zemědělských výrobků vlastní výroby, prací a služeb a konstrukci cen, tak rozsah jejich uplatnění při vnitropodnikovém řízení.

Při rozhodování o způsobu oceňování zemědělských výrobků vlastní výroby a konstrukci jejich ceny je nutno vycházet nejenom z toho, jak jednotlivé způsoby oceňování a konstrukce ceny plní funkci vnitropodnikového ekonomického nástroje, ale také jak váží na celopodnikovou ekonomiku, zejména na vyčíslení hospodářského výsledku (hrubého důchodu) podniku jako celku.

Pro zemědělskou výrobu jsou mimo shodného předmětu a sortimentu výroby, tj. plošné její organizace jak v podnikové, tak vnitropodnikové sféře, charakteristické i n e s t e j n é p o d m í n k y v ý r o b y. Vnitropodnikové provozní jednotky uvnitř jednoho zemědělského podniku vyrábějí shodné produkty — a týká se to právě především výrobků, které nejčastěji bývají předmětem vnitropodnikového převedení — velmi často za rozdílných přírodních a ekonomických podmínek. Jsou četné případy, že uvnitř jednoho zemědělského podniku se obje-

vují podmínky nejenom několika stano-
vištních jednotek, ale dokonce i dosa-
vadních výrobních oblastí. Při velkový-
robě jsou velmi rozdílní i takoví základní
činitelé, jako jsou konfigurace terénu
ovlivňující velikost honů (tj. koncentra-
ci), vzdálenost pozemků od provozních
budov, způsob ustájení zvířat (větší či
menší koncentrace nebo roztržistěnost).
Mimoto jsou i značné rozdíly v použí-
vání technologie výroby. To jsou vesměs
činitelé, kteří silně ovlivňují náklady na
výrobu jednotlivých výrobků, a tudíž
i vlastní náklady jednotky produkce.

Tyto rozdílné přírodní i ekonomické
podmínky výroby jednotlivých zemědělských
podniků a jednotlivých vnitropodnikových
provozních jednotek by vyžadovaly, aby
vnitropodnikové ceny jednotlivých výrobků
byly stanoveny pro každou vnitropodnikovou
jednotku diferencovaně. Jenom tak, zdá se,
by mohly vytvářet prostor pro hmotnou zainte-
resovanost každé vnitropodnikové provozní
jednotky a být měřítkem míry zásluh
této jednotky v jejím hospodářském vý-
sledku. Jenom takováto široká diferen-
ciace cen by mohla postihnout konkrétní
podmínky výroby a jejich vzájemné pro-
línání.

Tato možnost diferenciací vnitropodnikových cen však naráží na některé obtíže.

1. Při uplatnění diferencovaných vnitropodnikových cen existuje v podniku několik cen pro stejný výrobek, tj. několik skladních cen, ve kterých je nutno zachytit produkci již při dokončení výrobního procesu a převzetí výrobků na

sklad. To by nejenom nesmírně komplikovalo soustavu vnitropodnikových informací a kladlo vysoké nároky na administrativu v podniku, ale především by to komplikovalo kooperační a hodnotové vztahy samotné. Jeden a týž výrobek by mohla provozní jednotka jako jeho konzument obdržet tedy uvnitř podniku za různé předací ceny. Mimoto by to znamenalo značné komplikace v analýze výsledků a vyčíslení míry zásluh v oblasti materiálových nákladů výroby jednotlivých provozních jednotek.

2. Nutnost v hospodářském výsledku vnitropodnikové provozní jednotky vyjádřit nikoliv jen kvantitou produkce, ale i její kvalitou, která podstatně ovlivňuje hospodářský výsledek celého podniku (jeho hrubý důchod), by znamenala další diferenciaci cen stanovených cen ještě podle kvalitativních ukazatelů, popřípadě vyvolávala by nutnost dalších vnitropodnikových nástrojů (srážek, příplatků apod.).

3. Diferencované ceny podle podmínek výroby by nutně znamenaly ovlivňování celopodnikových výsledků hospodaření. V bilanci zemědělského podniku by tedy výrobky vlastní výroby a tudíž i tzv. změny ve stavu těchto výrobků — byly oceněny jinými cenami než cenami, za které budou nebo mohou být kdykoliv realizovány. Tyto ceny v sobě koncernují nerealizované „ztráty“ v těch podnicích, které pracují za horších než společensky průměrných ekonomických a přírodních podmínek výroby daných produktů, na kterých stojí jejich tržní cena. To znamená, že pomocí takto uplatněných diferencovaných cen, které samozřejmě stojí na principu jejich nákladové konstrukce, by nezbytně docházelo k nežádoucímu ovlivňování výsledku hospodaření celého zemědělského podniku.

4. Takto uplatněné diferencované ceny, stojící na jejich nákladové konstrukci, by jen těžko nahrazovaly funkci trhu vnitropodnikovou instituci, která by měla stejné poslání a obdobnou funkci.

5. Diferencované ceny podle výrobních podmínek by znesnadňovaly sledování a hodnocení toku užitečných hodnot uvnitř podniku, tj. tvorby a rozdělení produkce, v soustavě ekonomických informací jako jednoho z nejdůležitějších podkladů pro hodnocení procesu rozšířené reprodukce v zemědělství.

6. Takto uplatňované ceny by obvykle vedly k vytváření fiktivní, tj. prakticky ve skutečnosti neexistující vnitropodnikové jednotky odbytové, která by byla nositelem části hospodářského výsledku podniku a na jejíž vrub nebo v jejíž prospěch by bylo nutno zúčtovat roz-

díl mezi takto diferencovanou cenou a skutečnou cenou tržní (realizační) v těch případech, kdy provozní jednotka svou produkci realizuje. Tuto možnost jistě nelze odmítnout — jako ji například odmítají, resp. dokonce striktně zakazují, současně platné předpisy o vnitropodnikovém účetnictví.

Je však nutno uvážit, že by za zlepšení či zhoršení určité části podnikového výsledku nenesl prakticky nikdo přímou odpovědnost.

Proto model tvorby diferencovaných vnitropodnikových cen zemědělských výrobků, které by vyhlášovalo podnikové řídicí centrum podle jeho záměrů a podle výrobních a ekonomických podmínek provozních jednotek, by bylo možno uplatnit za určitých předpokladů.

Diferencované ceny by vyhlášoval podnik za výrobky určité — například průměrné jakosti — nebo s hlubší specifikací podle kvality; byly by uplatňovány závazně jak pro vnitropodnikové, tak pro odbytové výrobky, aby byla zaručena shoda podmínek, převedené bez ohledu na finální určení výrobků provozní jednotky výrobně finančním plánem podniku.

Uplatnění těchto cen by vycházelo z těchto zásad:

— pro převzetí výrobků na sklad by byly jednotně uplatněny jednotné zúčtovací ceny;

— rozdíl mezi těmito cenami a diferencovanými vnitropodnikovými cenami by byl při vnitropodnikové kooperaci výsledkově zahrnován do výsledků hospodaření převádějící a přejímající jednotky (prakticky korektiv k vyúčtovanému hospodářskému výsledku vyčíslenému na základě jednotných zúčtovacích cen);

— rozdíl mezi diferencovanými vnitropodnikovými cenami a skutečnou tržní cenou by byl při realizaci, tj. v případech, že jde o odbytový výkon podniku, zúčtován ve prospěch nebo na vrub správní jednotky; tak by dostával podnik možnost využívat v souladu s celopodnikovými zájmy takto získané zdroje (cena tržní je vyšší nežli cena vnitropodniková) na krytí těchto rozdílů, kde naopak je vnitropodniková cena vyšší než cena tržní. Tento zdroj může být také použit ve formě vnitropodnikového cenového příplatku obdobně jako diferenciální příplatky nebo stabilizační dotace (nebo společně s nimi).

Druhou možností je uplatnění celopodnikové jednotných cen zemědělských výrobků, a to bez ohledu na to, zda jde o celopodnikové ceny, které si podnik vytváří sám nebo které jsou stanoveny

závazně pro všechny zemědělské podniky z centra.

Tento způsob oceňování zemědělských výrobků při vnitropodnikovém řízení by byl z celé řady uvedených hledisek přijatelný. Je velmi jednoduchý a přehledný, nemá negativní dosah na administrativu, umožňuje sledování a hodnocení toku užitných hodnot v podniku; zabráňoval by také — v případě, že by tyto ceny byly konstruovány na bázi průměrných realizačních cen — možnostem nežádoucího ovlivňování hospodářského výsledku podniku jako celku.

Na druhé straně takovýto způsob stanovení vnitropodnikových cen by měl opět řadu nedostatků. Je lineární, neumožňuje využít ceny jako nástroje hmotně zainteresovanosti, a při stanovení několika cen pro různé kvality jednoho a téhož výrobku plně neumožňuje vytvořit takovou ekonomickou instituci, která by uvnitř podniku měla obdobnou funkci, jakou je trh ve vztahu k podnikům.

Je samozřejmé, že při uplatnění jednotných vnitropodnikových cen zemědělských výrobků nelze očekávat, že by pomocí nich mohly být vyčísleny výsledky hospodaření vnitropodnikových provozních jednotek přesně podle míry zásluhy jednotlivých pracovníků kolektivů bez přihlídnutí k plánovanému výsledku.

Proto současným podmínkám pravděpodobně nejlépe odpovídá třetí způsob uplatnění vnitropodnikových cen. Při jeho uplatnění se postupuje takto:

— Pro oceňování produkce a převzetí výrobků na sklad by měly být používány zúčtovací ceny celopodnikově jednotné. V těchto cenách, které by měly být v potřebné výši diferenciovány podle kvality, by byla oceňována nejenom jejich produkce, ale i jejich výrobní spotřeba v provozní jednotce, která je vyrobila. To by neovlivňovalo ani výsledek provozní jednotky, ani hospodářský výsledek podniku jako celku.

Diferenciace těchto cen, konstruovaných na bázi průměrných realizačních cen za standardní jakost zemědělských výrobků podle kvality, by měla být usku- tečněna v takové míře, v jaké je možno tuto kvalitu bezpečně zjistit v okamžiku převzetí výrobků na sklad bez nutnosti složitějších, např. laboratorních zkoušek.

— Pro vnitropodnikové převedení zemědělských výrobků mezi provozními jednotkami by měla být prakticky aplikována zásada volné tvorby vnitropodnikových cen. To znamená, že by vedoucím vnitropodnikových provozních jednotek měla být při vnitropodnikové

kooperaci dána možnost vzájemně si dohodnout cenu, odpovídající skutečné kvalitě převáděných zemědělských výrobků. Vyplývá to ze zásady, že i v oblasti vnitropodnikového řízení by měly být vytvořeny obdobné podmínky pro uplatnění hodnotových vztahů jako v oblasti řízení podniků.

Aplikace těchto cen pro vnitropodnikové převedení zemědělských výrobků by mohla být různá. Buď by bylo možno je dohodnout při každém převedení odděleně nebo dlouhodobě na základě vnitropodnikových kooperačních smluv, to znamená diferencovanými cenami podle skutečné kvality. V různé šíři by mohla být uplatňována i ingerence řídicího podnikového centra, a to od stanovení centrálních pravidel pro jejich tvorbu až po ingerenci jen v konfliktních případech.

Rozdíly mezi jednotnou zúčtovací cenou, která vyjadřuje zemědělský výrobek o průměrné jakosti, by se prakticky zúčtovaly v okamžiku převedení výsledkově, tj. do nákladů jedné a do výnosů druhé vnitropodnikové jednotky, takže by neměly vliv na hospodářský výsledek celého podniku.

Tento způsob uplatnění vnitropodnikových cen vytváří ve sféře vnitropodnikového řízení obdobnou ekonomickou instituci, jakou je v podnikové sféře řízení trh.

Převedení výrobků a na jeho základě i stanovená cena je tedy aktem „společenského“ uznání vložených prostředků a práce, jako je tomu při realizaci výrobků mimo podnik. Současně vytváří pro vnitropodnikové provozní jednotky rovné podmínky pro zhodnocení jejich finálních výrobků bez ohledu na to, zda jsou výrobně-finančním plánem podniku určeny jako odbytové nebo vnitropodnikové výkony, tj. zda jsou určeny pro realizaci mimo podnik nebo pro převedení uvnitř zemědělského podniku. Neovlivňuje to tedy jejich rozhodování ve směru, který neodpovídá celopodnikovým zá- měrům vyjádřeným ve výrobně-finančním plánu podniku.

Uvedený způsob uplatnění vnitropodnikové ceny nevede ve svých důsledcích — i přes diferenciaci cen — k nutnosti vytvářet účetní technickou odbytovou provozní jednotku, nebo je připisovat správnímu středisku.

Uvedený způsob konstrukce a uplatnění vnitropodnikových cen zemědělských výrobků má ještě jednu nespornou praktickou výhodu. Umožňuje diferencovaný přístup k uplatnění hodnotových vztahů v podniku podle ostatních hledisek (úro-

veň kádrů, úroveň využívané výpočetní a evidenční techniky), popřípadě jejich postupně se prohlubující aplikaci.

I když kooperační vztahy, mající formu vnitropodnikových prací a služeb, mají důležité postavení a jsou z hlediska správného vyčíslení hospodářských výsledků provozních jednotek velmi podstatné, jsou otázky spojené s tvorbou jejich vnitropodnikových cen podstatně jednodušší.

Zde existují prakticky dvě možné konstrukce. Je možno stanovit tyto ceny buď na základě nákladové konstrukce nebo na základě jejich běžných realizačních cen.

Nákladová konstrukce ceny — pokud je pro ni dostatek kvalifikovaných podkladů v podniku — lépe vystihuje skutečné podmínky provozních jednotek, které tyto vnitropodnikové výkony dodávají.

Pokud jde o uplatnění vnitropodnikových cen, jako nejlepší se zdá být jejich závazné vyhlášení podnikovým centrem, tj. řídicí jednotkou. Jen tak nejlépe je možno promítnout do těchto cen celopodnikové záměry a pokud jde o centralizaci či decentralizaci (koncentraci) těchto služeb, zvýhodnit výpomoci při špičkových pracích mezi provozními jednotkami apod.

Doplňkové cenové nástroje při vnitropodnikovém řízení

Nositelům celopodnikových zájmů a regulátorem ekonomického zájmu provozních jednotek mohou být i doplňkové nástroje uplatněné ve vnitropodnikové sféře řízení. Zdroje pro poskytování těchto doplňkových cenových nástrojů získává podnik ve formě diferenciálních příplatků, popřípadě stabilizačních dotací. Je snad zřejmé, že objem prostředků, které podnik takto získává, může uplatňovat ve vnitropodnikové sféře diferencované tak, aby

a) přihlížel ke skutečným přírodním a ekonomickým podmínkám výroby jednotlivých vnitropodnikových provozních jednotek,

b) vytvářel hmotný zájem na celopodnikové výhodných výrobních úsecích, a to bez ohledu na to, zda jde o úseky poskytující odbytové nebo vnitropodnikové výkony.

Cenové příplatky by bylo možné nejlépe uplatňovat přímo na určité odbytové nebo vnitropodnikové výkony pro-

vozních jednotek, pokud při modelu diferencovaných cen na základě nákladové konstrukce nejsou promítnuty již do vnitropodnikových cen.

Při jejich uplatnění na 100 Kčs výkonů provozní jednotky — i když pro jednotlivé základní výrobní jednotky v diferencované výši — tak jak jsou uplatňovány v podnikové sféře, by jejich účinnost nebyla tak výrazná.

Zásady uplatnění vnitropodnikových příplatků lze shrnout zhruba takto:

a) podmínky a výše ve vnitropodnikové sféře uplatňovaných příplatků musí navazovat na objem prostředků, které podnik při dodržení podmínek sám obdrží,

b) měly by najít odraz již v rozpisu výrobně-finančního plánu na jednotlivé provozní jednotky,

c) měly by být uplatněny diferencovaně podle provozních jednotek a zásadně přímo na zemědělské výrobky (nikoliv na práce a služby).

Vnitropodnikové penalizace

Penalizace je hodnotovým nástrojem upevnění smluvních vztahů mezi podniky. K upevnění vnitropodnikových kooperačních vztahů je možno uplatnit zcela obdobně jako v podnikové sféře i vnitropodnikovou penalizaci pro případy nedodržení podmínek vnitropodnikové kooperace, určené buď vnitropodnikovými smlouvami nebo — nejsou-li uplatněny ve vnitropodnikové sféře řízení — výrobně-finančním plánem podniku. Ne-

dodržení plánovaných kooperačních vztahů, a to jak pokud jde o jejich kvantitativní, tak i kvalitativní stránku, vyvolává v hospodaření provozních jednotek určité poruchy, popřípadě přímé škody.

Soustavu vnitropodnikové penalizace by měl podnik vyhlásit závazně pro všechny provozní jednotky a současně převzít i funkci určitého „arbitra“ pro konfliktní situace.

Ing. Adolf Jelínek, ministerstvo zemědělství a výživy, Praha

POZNÁMKY K HODNOCENÍ ČASOPISU „ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA“

Redakční rada „Zemědělské ekonomiky“ vedena snahou zlepšovat úroveň časopisu, již po několik let se obrací na naše přední pracovníky z praxe, škol a výzkumu, aby z nejrůznějších hledisek posoudili úroveň jednotlivých ročníků. V tomto roce byli požádáni čtenáři o odpověď na pět otázek (uveřejněny ve 3. čísle ZE), které se týkaly výběru článků a zaměření monotematických čísel z hlediska aktuálních potřeb našeho zemědělství, celkové úrovně obsahu, které problematice by se měl časopis více věnovat a jaký je názor čtenářů na jednotlivé rubriky a přílohy.

Redakce obdržela odpovědi na tyto otázky od mnohých čtenářů, z nichž nejzávažnější byly od Ing. J. Šilara, CSc. z Výzkumného ústavu financí z Prahy, Ing. J. Křištofičina, ředitele VZS v Nitře, J. Pavlíčka, ekonoma JZD Troubky n. B., okr. Přerov, prof. Ing. M. Barana, CSc., vedoucího katedry ekonomiky a organizace zemědělství na veterinární fakultě VŠZ v Košicích, Ing. J. Hanáka z VZS v Kroměříži a Ing. K. Brychty a Ing. O. Vnuka z katedry ekonomiky a organizace provozně ekonomické fakulty VŠZ v Českých Budějovicích. Redakční rada se obsahem jednotlivých odpovědí zabývala na své schůzi dne 27. září t. r. a rozhodla, aby všichni čtenáři Zemědělské ekonomiky byli touto formou seznámeni jednak s hlavními názory vyslovenými v odpovědích, a jednak se stanoviskem redakční rady, které se promítne v plánu její práce při přípravě Zemědělské ekonomiky v příštím období.

I když celkové tematické zaměření časopisu je v odpovědích hodnoceno kladně, přesto byly k němu určité připomínky. Především jde o tzv. monotematická čísla. Jak známo, v minulém období jsme poměrně často jednotlivá čísla věnovali speciálním problematikám, k čemuž byly v některých případech (Šilar, Hanák) vysloveny určité výhrady v tom smyslu, že jejich počet byl příliš vysoký, z čehož pak vyplývalo, že se nedostávalo možnosti uveřejnění článků z jiných, neméně důležitých oblastí. Redakční radě je ale také známo, že většina takto zaměřených čísel byla čtenáři hodnocena kladně. Přesto však kritickou připomínku považuje za oprávněnou. Skutečně se stávalo, že ve snaze po komplexnosti zpracování dané tematiky v monotematických čísle byly uveřejněny i takové příspěvky, které svou úrovní vždy zcela

neodpovídaly kritériím vědeckého časopisu. Na druhé straně pak články dobré úrovně a neméně aktuální, avšak z jiného úseku zemědělské ekonomiky, byly uveřejňovány se značným zpožděním. Protože však některá témata skutečně vyžaduje, aby jí v určitém období byla věnována mimořádná pozornost, chceme vedle menšího počtu monotematických čísel pro tento účel více využívat rubriky „Diskuse“ a v příštích letech edici, která v roce 1968 bude ještě obsahovat kurs „Základy vědeckého řízení zemědělství“.

Vedle celkem příznivého hodnocení dosavadního tematického zaměření sdělili čtenáři celou řadu námětů, k nimž by měla redakční rada více přihlížet při výběru tematiky. Mezi ně patří např. témata: cena a ekonomické nástroje, integrace a kooperace, faktory ekonomického růstu, důchody v zemědělství, rozpory zdokonalené soustavy řízení a formy jejich řešení (Šilar), řízení a racionalizace pracovních procesů, plánování tempa růstu výroby z hlediska zdrojů a nákladů na výrobu, prostorové rozmístění výroby a výrobních fondů, problémy skupinového vlastnictví ve vztahu k hmotné zainteresovanosti, určování prognózy efektivnosti zhmotnělé a živé práce (Křištofičín), působení jednotlivých intenzifikačních faktorů v našich podmínkách, proces integrace (Baran), organizace a řízení výroby, perspektivní plánování, užití matematických metod (Hanák), nadpodnikové řízení, mezinárodní dělba práce, problematika světových cen, zúročení vázaného kapitálu, obrat výrobních fondů, ekonomika záhumenků (Brychta, Vnuk) atd. Rada navrhaných námětů se samozřejmě překrývala, resp. opakovala, neboť více čtenářů vystihlo, že některá témata se v Zemědělské ekonomice objevovala vel-

mi málo. Redakční rada je si této situace vědoma. I když celkové zaměření časopisu usměrňuje, přece je nakonec do značné míry ovlivněno plánovanými vědeckovýzkumnými pracemi zemědělsko-ekonomických pracovníků a také nabídkou jednotlivých autorů. Zemědělská ekonomika zatím netrpěla nedostatkem zasílaných a nevyžádaných příspěvků, ale často nedostatkem vyžadovaných článků. Redakční rada a redakce ve snaze předložit čtenářům vědecky zdůvodněná stanoviska k různým naléhavým otázkám ekonomiky našeho zemědělství, obracela se se žádostí o příspěvky na ty autory, o nichž jí bylo známo, že se danou problematikou výzkumně zabývají, avšak často bez úspěchu. Na druhé straně musela však odmítnout různé nevyžádané příspěvky zejména proto, že neodpovídaly potřebě časopisu buď svým obsahem nebo způsobem svého zpracování.

V budoucnosti se bude redakční rada ještě více snažit o to, aby časopis co nejlépe obrazil hlavní směry zemědělsko-ekonomického výzkumu tak, jak se jimi nedávno zabývalo plénům ekonomického odboru Ústředí zemědělského a potravinářského výzkumu. Je třeba říci, že převážná většina od čtenářů došlých námětů se od těchto hlavních směrů neodchyluje. V této souvislosti je vhodné uvést, že návrh základní koncepce zemědělsko-ekonomického výzkumu obsahuje zhruba tyto tematické celky: faktory růstu zemědělské výroby, ekonomická soustava plánovitého řízení zemědělství, racionální uspořádání výrobních sil a výrobních vztahů v socialistických zemědělských podnicích, organizace a řízení v zemědělství, racionalizace pracovních procesů a problémy ekonomiky práce, reprodukce výrobních fondů, postavení a rozvoj zemědělství v zemědělskopřemyslovém komplexu, ekonomicko-matematické metody a modely v zemědělství, efektivnost zahraničního obchodu zemědělskými výrobky a ekonomika zahraničního zemědělství.

Zemědělská ekonomika je časopisem vědeckým. Tím se liší od časopisů podobného zaměření (Ekonomika zemědělství, Státní statky). V jedné z odpovědí (Šilar) byl vysloven názor, že náš časopis by měl být především časopisem teoretickým. Redakční rada se domnívá, že vědeckost časopisu ještě neznamená, že by se měl zabývat výlučně teoretickou problematikou. Chápeme proto tuto

přípomínku v tom smyslu — a v tom se s. Šilarem plně souhlasíme — že každý příspěvek, ať se zabývá tou nebo onou problematikou, musí vycházet nejen z teoreticky správných zásad, ale musí být samozřejmě zpracován v souladu s požadavky kladenými na článek vědecké úrovně. Týká se to zejména metod zpracování materiálů, práce s literaturou, literární formy článku apod. V této souvislosti se redakční rada zabývala i prací lektorů a rozhodla dále zpřísnit posuzování vědecké úrovně jednotlivých příspěvků. Redakční rada je si však vědoma, že zdaleka ještě ne všichni autoři respektují tato kritéria. V souvislosti s tím bychom chtěli vyjádřit i stanovisko redakční rady k rozsahu předkládaných příspěvků. Je pochopitelné, že vyjádření určitých myšlenek vyžaduje i přiměřený rozsah článků. Není však tomu tak vždy, aby rozsah redakci zasílaných článků byl přímo úměrný novým myšlenkám, jež autor chtěl sdělit. Rozhodně pak se nelze domnívat, že příspěvek pro vědecký časopis se od příspěvku pro časopis populární musí odlišovat tím, že je objemově rozsáhlejší. Redakční rada bude proto i nadále přísně dbát na maximální stručnost článků a nepřekročení určitého limitu, aby se tím zároveň v průběhu jednoho ročníku umožnilo publikování většímu počtu autorů.

Protože k jednotlivým rubrikám a přílohám nebyly vyjádřeny kritické připomínky, ba naopak, počítá redakční rada s jejich pokračováním i v příštím období. Bude proto i nadále uveřejňovat Statistické přehledy, přílohu ke kursu „Základy vědeckého řízení zemědělství“ (v roce 1968 bude ukončena), v rubrice Z vědeckého života budou čtenáři informováni o tom, co se děje na vědeckovýzkumných pracovištích, v rubrice Recenze se bude hodnotit vyšlá zemědělsko-ekonomická literatura a v zahraniční rubrice budeme dále pokračovat v publikování původních a pro naši ekonomickou vědu a praxi potřebných nových poznatků.

Závěrem bychom chtěli vyjádřit poděkování těm, kteří na naši výzvu reagovali. Uvítali bychom připomínky i ostatních čtenářů, a to nejenom připomínky obecnější povahy, ale i takové, které se týkají jednotlivých čísel i jednotlivých statí.

Redakční rada vědeckého časopisu Zemědělská ekonomika

Podepsáno k tisku dne 20. prosince 1967

OBSAH

Houška V., Glaserová J.: Vývoj nákladů v zemědělství	761
Kadlec J.: Rezervy ve využívání kvalifikace pracovníků rostlinné výroby	779
Váňa V.: K otázkám ekonomiky odchovu telat v teletních o vysoké koncentraci	789
Lekes J.: Aktuální problémy československého ječmenářství	801

Diskuse

Jelínek A.: Hodnotové vztahy při vnitropodnikovém řízení	810
--	-----

Z vědeckého života

Poznámky k hodnocení časopisu „Zemědělská ekonomika“	815
--	-----

Příloha

Základy vědeckého řízení v zemědělství (K základním otázkám členění zemědělského podniku)	
--	--

СОДЕРЖАНИЕ

Гоушка В., Гласерова Й.: Развитие издержек в сельском хозяйстве (761). — Кадлец Й.: Резервы использования квалификации работников растениеводства (779). — Ваня В.: К вопросам экономики выращивания телят в телятниках с высокой концентрацией (789). — Лекеш Й.: Актуальные проблемы чехословацкого производства ячменя (801). — Дискуссия: Стоимостные отношения при внутрихозяйственном управлении (810). — Из научной жизни: Примечания к оценке журнала Экономика сельского хозяйства (815). — Приложение: Основы научного управления сельским хозяйством (К основным вопросам подразделения сельскохозяйственного предприятия)

CONTENT

Houška V., Glaserová J.: The Development of Costs in Agriculture (761). — Kadlec J.: Reserves in the Utilization of the Qualification of Workers Employed in Plant Production (779). — Váňa V.: On the Problems of the Economy of Calf Rearing in Calf Barns with High Concentration of Animals (789). — Lekeš J.: Actual Problems of Czechoslovak Barley Production (801). — Discussion: Jelínek A.: Value relations in the case of internal management (810). — From the life of science: Notes in the evaluation of agricultural economy (815). — Supplement: The basis of scientific management in agriculture (On the basic problems of the structure of agricultural enterprises)

INHALT

Houška V., Glaserová J.: Entwicklung der Kosten in der Landwirtschaft (761). — Kadlec J.: Reserven in der Ausnutzung der Qualifikation der in der pflanzlichen Produktion tätigen Mitarbeiter (779). — Váňa V.: Zu den Fragen der ökonomischen Kälberaufzucht in Kälberställen mit großer Kapazität (789). — Lekeš J.: Aktuelle Probleme der tschechoslowakischen Gerstenproduktion (801). — Diskussion: Jelínek A.: Wertbeziehungen bei der innerbetrieblichen Leitung (810). — Aus dem wissenschaftlichen Leben: Bemerkungen zur Bewertung der Agrarökonomik (815). — Beilage: Grundlagen der wissenschaftlichen Leitung in der Landwirtschaft (Zu den grundlegenden Fragen der Gliederung des landwirtschaftlichen Betriebes)

Náš časopis, který se stal nepostradatelným pomocníkem ekonomů v JZD, v státních statcích i v ostatních zemědělských podnicích, jakož i v nadpodnikových složkách (Okresní výrobní zemědělské správy nebo okresní zemědělská sdružení), v zemědělských školách všech stupňů i v ústředních institucích, bude i v roce 1968 přinášet mimo vyřešených výzkumných úkolů z oboru zemědělské a potravinářské ekonomiky i články k aktuálním otázkám našeho zemědělství.

Příští ročník se zaměří zejména na řešení těchto problémů:

- **Vnitropodnikové řízení**
- **Cenová problematika a jiné nástroje řízení**
- **Ekonomická efektivnost investic**
- **Nadpodnikové řízení**
- **Působení intenzifikačních faktorů v našich výrobních podmínkách**

Stálí odběratelé získají navíc zdarma Edici Zemědělské ekonomiky „*Základy vědeckého řízení v zemědělství*“ a přílohu „*Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství*“. V obsahu každého čísla bude pamatováno na recenze, původní zahraniční příspěvky, diskusní materiály, bibliografii atd.

Cena jednoho výtisku činí Kčs 10,—, celoroční předplatné Kčs 120,—.

ZÁKLADY VĚDECKÉHO ŘÍZENÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

ČÍSLO 6 - 1967

K základním otázkám členění zemědělského podniku

Při zavádění zdokonalené soustavy řízení uvnitř zemědělských podniků musíme, podle našeho názoru, řešit již v počátcích základní otázku — členění zemědělského podniku.

Na řešení této otázky existují různé názory, které mají za následek, že není např. terminologické shody v označování jednotlivých částí zemědělského podniku a není také jednoty při stanovení hledisek, z nichž zemědělský podnik členíme.

Než přistoupíme k řešení podstaty uvedených problémů, považujeme za potřebné, seznámit se s některými pojmy, které budou v úzkém vztahu ke zkoumané problematice v tomto článku. Budou to tyto pojmy: podnik a závod, organizace a řízení.

Z hlediska zemědělství, jako úseku (odvětví) národního hospodářství, je zemědělský podnik samostatnou organizačně výrobní a podnikatelskou jednotkou, jejímž hlavním úkolem je výroba a prodej zemědělských produktů.

Za hlavní znaky zemědělského podniku považujeme:¹⁾

- a) samostatně plánovat svůj ekonomický rozvoj v souladu se zájmy národního hospodářství,
- b) otevřít účet u SBCs,
- c) mít uzavřený okruh účetní evidence,
- d) vystupovat navenek jako právní subjekt.

Zemědělský závod je částí zemědělského podniku a chybí mu jeho hlavní znaky. Za zemědělské závody můžeme považovat dříve samostatná družstva ve sloučeném jednotném zemědělském družstvu nebo jednotlivá hospodářství státního statku nebo prostorově od sebe izolované výkrmný, které jsou součástí zemědělského podniku — velkovýkrmný prasat.

¹⁾ Dříve byla uváděna jako hlavní znak zemědělského podniku půda. Dnes, podle našeho názoru, není již možno uvádět půdu jako hlavní znak zemědělského podniku, neboť zprůměšňování zemědělství přináší sebou jev, že značná část podniků produkujících zemědělské výrobky, uskutečňuje tuto výrobu, aniž vlastní půdu.

V dalších kapitolách budeme sice řešit problémy členění podniku z hlediska potřeb zdokonalování vnitropodnikového řízení, ale nevyhneme se ani řešení problémů příslušejících nebo se dotýkajících sféry organizace podniku. To proto, že organizační i řídicí činnosti spolu úzce souvisí a zvláště uvnitř podniku se často prolínají, takže řídicí činnost může být považována za činnost organizační i opačně.

Organizování je činnost, jejímž obsahem je rozmísťovat výrobní síly při existujících vztazích a vytvářet tak, např. v zemědělském podniku, jeho strukturu, soustavu hospodaření. Stupeň organizace čili organizovanost, např. zemědělského podniku, je míra uspořádání rozmístěných výrobních sil, v určitém prostoru a časovém úseku a za daných vztahů spojujících prvky těchto výrobních sil.

Měníme-li již vytvořenou strukturu, soustavu hospodaření, např. v zemědělském podniku, nazýváme tuto činnost **reorganizací**.

Řízení (jde o operativní řízení — viz str. 162) je činnost, jejímž obsahem je, za dané struktury a soustavy hospodaření (např. v zemědělském podniku), neustále vytvářet optimální podmínky pro hospodářský život. Řídicí činnost tedy využívá již existující struktury i soustavy hospodaření podniku.

Vzájemné vztahy mezi organizační a řídicí činností jsou velmi úzké, a to proto, že organizace vytváří podmínky pro dokonalé řízení a řídicí činnost pro zdokonalování organizace, čili pro reorganizační činnost. Při budování nového podniku se organizační i řídicí činnosti doplňují tak, že vytvářejí podnik s optimální organizací i systémem řízení.

ČLENĚNÍ ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

a) Podnikové jednotky

Každý zemědělský podnik můžeme rozčlenit na části — podnikové (organizační) jednotky.

Podniková jednotka je organizovaný útvar, ve kterém probíhá část hospodářského života podniku. Je to část podniku, která má uzavřenou organizační strukturu, určitý stupeň samostatnosti a vyvíjí výrobní nebo nevyrobní činnost.

Tvoří-li podnikové jednotky (jako takové) určitou soustavu, hovoříme o **jednotkové struktuře podniku**.

Organizační strukturou rozumíme rozmístění výrobních sil v určitém množství a kvalitě.

Např. hospodářství státního statku má určitou výměru půdy, počet pracovních sil, počet dobytka i jiné prvky výrobních sil, rozmístěné určitým způsobem v hranicích hospodářství.

Stupeň samostatnosti (míra volnosti) je souhrn práv a povinností, vyplývajících z vertikálního začlenění té nebo oné podnikové jednotky v určitém časovém úseku. Jiná práva a povinnosti má např. hospodářství než třeba jeho část — výkrmna.

Činností podnikové jednotky rozumíme procesy, které probíhají uvnitř této jednotky. Mezi podnikovými jednotkami existují různé vztahy ve vertikálním i horizontálním směru. Ve vertikálním směru jsou to především

vztahy podřízenosti a nadřízenosti a vztahy zbožně-peněžní a v horizontálním směru především vztahy kooperační a zbožně-peněžní. Současně se jednotlivé podnikové jednotky v těchto směrech od sebe liší. Ve směru vertikálním se od sebe liší šíří organizační struktury, obsahem a rozsahem činnosti. Podle místních podmínek může však dojít i k odlišnostem ve stupni samostatnosti.

b) Hlediska členění

Podnikové jednotky mají různou povahu podle toho, z jakého hlediska členíme podnik na jeho části.

Zemědělský podnik můžeme členit na jeho části (podnikové jednotky) z těchto hledisek: organizačního, hodnotového, činnostního, produktového.

Hledisko organizační považujeme za hlavní a ostatní hlediska za doplňující. Hledisko organizační považujeme za hlavní proto, že podnikové jednotky mají vždy povahu organizačních jednotek, ale např. povahu jednotek hodnotových mít vždy nemusí.

Členíme-li podnik z toho nebo onoho hlediska, vzniknou podnikové jednotky, které mají určitou povahu, danou tím nebo oním třídícím hlediskem. To znamená, že použijeme-li např. třídícího hlediska organizačního, budou mít podnikové jednotky znaky organizační a použijeme-li třídícího hlediska hodnotového, budou mít znaky hodnotové. Když použijeme při třídění obou uvedených hledisek, budou mít podnikové jednotky znaky obou těchto hledisek, tj. znaky organizační i hodnotové.

Při členění podniku použijeme vždy nejdříve hlediska organizačního a potom pomocí doplňujících hledisek zjišťujeme, zda rozčleněním podniku vzniklé jednotky z hlediska organizačního mají i povahu jednotek hodnotových, činnostních a produktových. To tedy znamená, že u některých podnikových jednotek zjistíme znaky, odpovídající všem čtyřem hlediskům, u jiných znaky, odpovídající jen třem nebo jen dvěma hlediskům.

Každé hledisko charakterizují určité znaky, které hledáme u jednotlivých podnikových jednotek a podle zjištěných znaků začleňujeme tyto jednotky do skupin.

Organizační hledisko. Používáme-li pro členění zemědělského podniku organizačního hlediska, zjišťujeme, na jakém stupni organizační struktury ve vertikálním směru se podnikové jednotky nacházejí.

Podnikové jednotky fungují na různých stupních organizační struktury ve vertikálním směru. Podnikové jednotky fungující na těchto různých stupních, označíme různými názvy.

Podnikové jednotky, fungující na nejnižším stupni organizační struktury, nazveme *prvotními jednotkami*.

Prvotní jednotky jsou tedy nejjednoduššími vnitropodnikovými útvary, které však mají uzavřenou organizační strukturu, určitý stupeň samostatnosti a vyvíjejí určitou, pro ně charakteristickou činnost.

Prvotními jednotkami jsou např. v rostlinné výrobě polní skupiny nebo krmivářské čety, v živočišné výrobě kraviny, výkrmny, drůbežárny, v pomocné výrobě opravářské dílny, stavební skupiny, v přidružené výrobě sušárny ovoce, pískovny.

Jsou to tedy takové podnikové jednotky, které již dále nemůžeme členit nebo z racionálních důvodů je již dále nečleníme.

Např. v družstevní dílně pracují sice různí řemeslníci, ale u každého řemesla je jen jeden pracovník, takže celou dílnu vedeme jen jako jednu prvotní jednotku a nikoliv zvlášť dílnu stolařskou nebo zámečnickou, jako samostatné prvotní jednotky.

Podnikové jednotky, fungující na vyšším stupni organizační struktury, než jednotky prvotní, nazveme **základními jednotkami**.

Základní jednotky jsou vnitropodnikové útvary, složené z několika prvotních jednotek. Jsou v organizační struktuře na stupni mezi prvotní jednotkou a vedením podniku.

Zvláštní postavení při členění podniku z hlediska organizačního, má řídicí podnikový útvar — ředitelství státního statku, vedení jednotného zemědělského družstva, ředitelství velkovýkrmny apod.

Základní jednotky jsou tedy složené vnitropodnikové útvary mající uza-
vřenou organizační strukturu, určitý stupeň samostatnosti a sdružující různé činnosti, probíhající v prvotních jednotkách, z nichž se skládají.

Základními jednotkami jsou např. hospodářství státního statku, bývalá samostatná družstva ve sloučeném jednotném zemědělském družstvu, rostlinná a živočišná výroba, pomocná a přidružená výroba (všechny výroby jako celky) nebo družstevní cihelna, celostatkové dílny nebo sklady.

Ředitelství státního statku nebo vedení družstva lze považovat za základní jednotku a jednotlivá oddělení, např. výrobní, ekonomicko-správní apod. za jednotky prvotní.

Zvláštnost proti jiným podnikovým jednotkám spočívá především v tom, že mezi prvotními jednotkami ve vedení podniku existují v podstatě jen vztahy kooperační a ve vertikálním směru jsou to jen vztahy podřízenosti a nadřízenosti mezi prvotními jednotkami a vedoucím základní jednotky, kterým je ředitel státního nebo předseda družstevního podniku.

U velkých státních statků nebo družstev, kde ve vedení podniku existují oddělení s větším počtem zaměstnanců, např. oddělení ekonomicko-správní má 15 i více zaměstnanců a uvnitř tohoto oddělení má např. účtárna 7—8 pracovníků a jiný dílčí útvar má obdobný počet pracovníků, můžeme toto oddělení považovat za samostatnou základní jednotku a jeho části za prvotní jednotky. Ostatní oddělení vedení podniku mohou potom tvořit dohromady druhou základní jednotku a jednotlivá oddělení budou prvotními jednotkami. Vytvářet z oddělení vedení podniku samostatné základní jednotky, to závisí jednak na jejich velikosti (počet zaměstnanců) a také na jejich hospodářském významu, např. samostatnou základní jednotkou může být oddělení nákupu a prodeje. Význam tvoření samostatných základních jednotek ve vedení podniku spočívá v tom, že základní jednotka (její vedoucí) má větší pravomoc a samostatnost v rozhodování.

Použijeme-li tedy při členění podniku organizačního hlediska, vzniknou podnikové jednotky (základní a prvotní), které mají povahu organizačních jednotek.

Hodnotové hledisko. Použijeme-li pro členění zemědělského podniku hodnotového hlediska, zjišťujeme, zda uvnitř podnikových jednotek nebo mezi těmito jednotkami existují zbožně-peněžní vztahy. Zjišťujeme tedy, zda podnikové jednotky mají vedle znaků jednotek organizačních i znaky hodnotové.

Má-li podniková jednotka, vzniklá již členěním z hlediska organizačního, tj. základní nebo prvotní jednotka, mimo organizačních znaků i znaky hodnotové, vyjádříme tuto novou kvalitu jejím novým názvem.

Základní jednotku nazveme základním střediskem a prvotní jednotku prvotním střediskem.

Je-li označena podniková jednotka názvem základní nebo prvotní jednotka, znamená to, že je to jen podniková jednotka povahy organizační, ale je-li tatáž podniková jednotka označena názvem základní nebo prvotní středisko, znamená to, že je to nejen podniková jednotka povahy organizační, ale i hodnotové.

Za základní nebo prvotní středisko považujeme takové podnikové jednotky, ve kterých zjišťujeme náklady a výnosy²⁾ a tyto mezi sebou porovnáme, abychom zjistili rentabilitu nebo ztrátovost jednotky. Podnik jako celek má povahu hodnotové jednotky, uskutečňuje-li se uvnitř něho pohyb produktů i předávání výkonů na základě koupě a prodeje.

Všechny podnikové jednotky mohou mít povahu základních nebo prvotních středisek, tj. povahu podnikových jednotek hodnotových. (U některých administrativních útvarů, které by svou velikostí mohly být např. prvotními středisky, bude však třeba jako protiváhu nákladům určit odvozený výnos, např. pro účtárnu stanovit odvozený výnos, rovnající se určitému objemu celopodnikové tržní produkce apod. Podnikových jednotek, kde by nebylo možné přímo zjišťovat náklady i výnosy, je jen velmi malý počet.)

Základním střediskem může být např. hospodářství statku, celostatková dílna, v přidružené výrobě cihelna apod.

Prvotním střediskem může být např. kravín, výkrmna, drůbežárna, polní skupina, ale i oddělení nákupu a prodeje nebo útvar vnitropodnikových služeb.

Použijeme-li pro členění podniku hodnotového hlediska, vzniknou podnikové jednotky (základní a prvotní), které mají povahu hodnotových jednotek.

Činnostní hledisko. Použijeme-li pro členění zemědělského podniku činnostního hlediska, zjišťujeme, jaký druh činnosti je uskutečňován uvnitř podnikových jednotek.

Pro účely našeho třídění rozlišujeme tři druhy činností, probíhajících v zemědělském podniku nebo jeho jednotkách:

- a) činnost výrobní,
- b) činnost nevýrobní,
- c) činnost kombinovaná.

Podle těchto druhů činností mohou mít tedy jednotlivé podnikové jednotky povahu jednotek výrobních nebo jednotek nevýrobních nebo jednotek kombinovaných.

Při hodnocení podnikových jednotek přidružuje se tedy k dříve uvedeným dvěma hlediskům třetí. To znamená, že některá podniková jednotka, např. kravín, má znak jednotky organizační, jsou v ní uskutečňovány zbožně-peněžní vztahy, má i znak jednotky hodnotové a jelikož je v ní uskutečňována výroba mléka, má i znak jednotky výrobní.

Hospodářství státního statku je jednotkou organizační (základní), může být i jednotkou hodnotovou (základním střediskem) a protože v něm probíhají činnosti výrobní i nevýrobní, je jednotkou kombinovanou.

²⁾ Výnosy v zemědělském podniku mohou vzniknout nejen jako výsledek prodeje výrobků mimo podnik nebo meziproduktu uvnitř podniku, ale i jako výnos z činnosti pracovníků v dílnách, traktoristů nebo výnosy z činnosti pracovníků služeb.

Použijeme-li pro členění podniku činnostního hlediska, vzniknou podnikové jednotky (základní a prvotní), které mají povahu jednotek výrobních, nevýrobních nebo kombinovaných a jako celek povahu činnostních jednotek.

Produktové hledisko. Použijeme-li pro členění zemědělského podniku hlediska produktového, zjišťujeme, zda v podnikových jednotkách se vyrábí jeden hlavní produkt nebo více hlavních produktů.

Podle tohoto hlediska rozlišujeme dvojí druh podnikových jednotek:

- a) čisté podnikové jednotky,
- b) smíšené podnikové jednotky.

Čisté podnikové jednotky jsou ty, ve kterých se vyrábí jeden hlavní produkt.

Smíšené podnikové jednotky jsou ty, ve kterých se vyrábí více hlavních produktů.

Produktové znaky zjišťujeme tedy u podnikových jednotek, ve kterých probíhá výrobní činnost. Produktové hledisko třídění je však možno použít i u podnikových jednotek, kde výsledkem činnosti nejsou materiální statky, ale výkony. V takovém případě, např. v útvaru služeb, použijeme pro rozřídění druh činnosti, v jednotce probíhající. Bude-li v útvaru služeb soustředěna jen fyto technická služba, měl by tento útvar znaky čisté podnikové jednotky.

Hlediskem produktovým zjišťujeme tedy u podnikových jednotek — mimo tří dříve uvedených znaků — ještě i znak čtvrtý.

Použijeme-li při členění podniku produktového hlediska, vzniknou podnikové jednotky (základní a prvotní), které mají povahu jednotek čistých nebo smíšených a jako celek povahu produktových jednotek.

Použijeme-li pro třídění a hodnocení jednotlivých podnikových jednotek všech čtyř hledisek, bude mít např. hospodářství státního statku jako podniková jednotka znaky: základní jednotky (organizační hledisko), základního střediska (hodnotové hledisko), kombinované jednotky (činnostní hledisko) a smíšené jednotky (produktové hledisko). Nebo výkrmna státního statku bude mít znaky: prvotní jednotky, prvotního střediska, výrobní jednotky a čisté jednotky.

Podnikové jednotky můžeme ještě třídít i podle délky doby jejich trvání, a to na podnikové jednotky stálé a podnikové jednotky sezónní.

Stálá podniková jednotka je vytvořena na období delší jednoho roku a má povahu trvalého podnikového útvaru, např. dílna, sklady, výkrmna.

Sezónní podniková jednotka je vytvořena jen na část hospodářského roku, např. pracovní skupina pro sklizeň ovoce. (Na sezónnosti takové podnikové jednotky nemění nic ani ta skutečnost, že je třeba zřizována i po několik let za týmž účelem a ve stejném ročním období.)

Pokud se týká jednotkové struktury podniku, vzniká podle použitých hledisek třídění organizační, hodnotová, činnostní a produktová struktura podniku.

Na závěr této statě uvedeme schématické znázornění členění zemědělského podniku podle různých hledisek. Ve schématu 1) jsou názvy podnikových jednotek podle různých hledisek a ve schématu 2) jsou postupné změny názvů podnikových jednotek přibíráním hledisek.

I. Schematické členění zemědělského podniku podle různých hledisek

Název jednotek	Obecný název části podniku	Hledisko			
		organizační	hodnotové	činnostní	produktové
	podnikové jednotky	základní jednotky prvotní jednotky	základní střediska prvotní střediska	jednotky: výrobní nevýrobní kombinované	jednotky: čisté smíšené

c) Různé způsoby vytváření organizační struktury v podniku

Jak již bylo uvedeno, mohou být základními jednotkami buď hospodářství státního statku nebo bývalá samostatná družstva ve sloučeném JZD nebo rostlinná, živočišná, pomocná a přidružená výroba jako celky nebo i části pomocné nebo přidružené výroby, např. statkové dílny nebo družstevní cihelna.

V jednom případě tvoří základní jednotku útvar ohraničený půdním fondem a budovami k tomuto půdnímu fondu příslušejícími (hospodářství, bývalá samostatná JZD), a ve druhém případě je hlavním charakterizujícím znakem základní jednotky výroba, která v této jednotce probíhá (rostlinná nebo živočišná výroba apod.).

Základní jednotky jsou tedy vytvářeny buď podle hospodářství nebo podle výrob.

K těmto dvěma základním způsobům vytváření základních jednotek se přidružuje ještě doplňující způsob, kdy základní jednotky jsou tvořeny podle objektů, v nichž probíhá určitá činnost, např. celostatkové dílny, cihelna apod. Tento způsob se vždy v zemědělském podniku přidružuje k prvnímu nebo druhému základnímu způsobu tvoření základních jednotek.

I prvotními jednotkami mohou být buď kravíny, výkrmný, dílny, ale i polní nebo chovatelské skupiny, stavební skupiny nebo krmivářské čety.

Jsou tedy i prvotní jednotky tvořeny dvojím způsobem, a to jednak podle objektů, jednak podle pracovních útvarů — pracovních skupin, resp. čet.

Při vytváření organizační struktury v zemědělských podnicích není obvykle používán jediný způsob, ale dochází k použití i několika výše uvedených způsobů.

Podle hospodářství jsou převážně organizovány státní statky a velká sloučená družstva a podle výrob malá a střední družstva.

Pokud se týká vytváření prvotních jednotek, bývá obvykle používáno, např. uvnitř téhož hospodářství, obou způsobů.

Výběr určitého způsobu tvoření organizační struktury závisí na místních podmínkách, ale to neznamená, že volbu způsobu můžeme ponechat nahodilému

II. Schematické členění zemědělského podniku podle různých hledisek.

Obecný název části podniku		Hledisko			
		organizační	hodnotové	činnostní	produktové
Název jednotek	podnikové jednotky	→ základní jednotky	→	základní jednotky výrobní	základní jednotky výrobní čisté základní jednotky výrobní smíšené
				základní jednotky nevýrobní	základní jednotky nevýrobní čisté základní jednotky nevýrobní smíšené
				základní jednotky kombinované	základní jednotky kombinované čisté základní jednotky kombinované smíšené
				základní střediska výrobní	základní střediska výrobní čistá základní střediska výrobní smíšená
				základní střediska nevýrobní	základní střediska nevýrobní čistá základní střediska nevýrobní smíšená
				základní střediska kombinovaná	základní střediska kombinovaná čistá základní střediska kombinovaná smíšená
		→ prvotní jednotky	→	prvotní střediska výrobní	prvotní střediska výrobní čistá prvotní střediska výrobní smíšená
				prvotní střediska nevýrobní	prvotní střediska nevýrobní čistá prvotní střediska nevýrobní smíšená
				prvotní střediska kombinovaná	prvotní střediska kombinovaná čistá prvotní střediska kombinovaná smíšená
				prvotní jednotky výrobní	prvotní jednotky výrobní čisté prvotní jednotky výrobní smíšené
				prvotní jednotky nevýrobní	prvotní jednotky nevýrobní čisté prvotní jednotky nevýrobní smíšené
				prvotní jednotky kombinované	prvotní jednotky kombinované čisté prvotní jednotky kombinované smíšené

rozhodnutí. Zvolená struktura musí mít za následek zvýšení úrovně řízení a tím i zrentabilnění výroby.

Ve schemech 3, 4, 5 a 6 jsou uvedeny různé způsoby při vytváření organizační struktury podniku.

Uvedené varianty nevyčerpávají samozřejmě všechny kombinace různých způsobů tvoření struktury zemědělského podniku, které podle místních podmínek mohou být velmi pestré. Znovu zdůrazňujeme, že použitý způsob tvoření struktury zemědělského podniku má být činitelem, ovlivňujícím zvyšování rentability výroby tohoto podniku.

Uvedeme si ještě různé varianty ve tvoření struktury vedení zemědělského podniku. Rovněž tyto varianty nevyčerpávají všechny možné struktury tohoto organizačního útvaru.

Schéma 3.

a) Základní jednotky podle hospodářství a prvotní jednotky podle pracovních skupin

Schéma 4.

b) Základní jednotky podle výrob a prvotní jednotky podle pracovních skupin

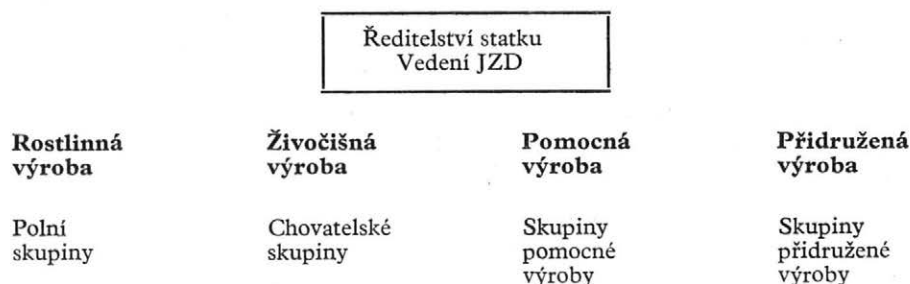

Schéma 5.

c) Základní jednotky podle hospodářství a prvotní jednotky podle pracovních skupin a objektů

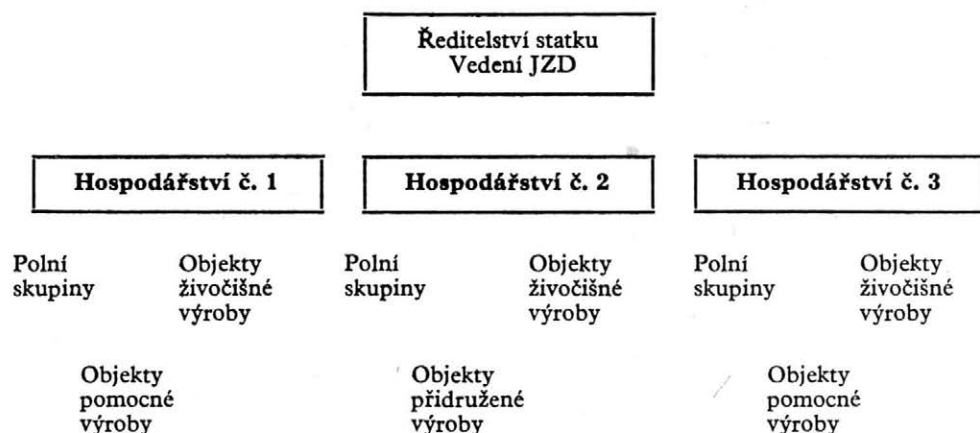
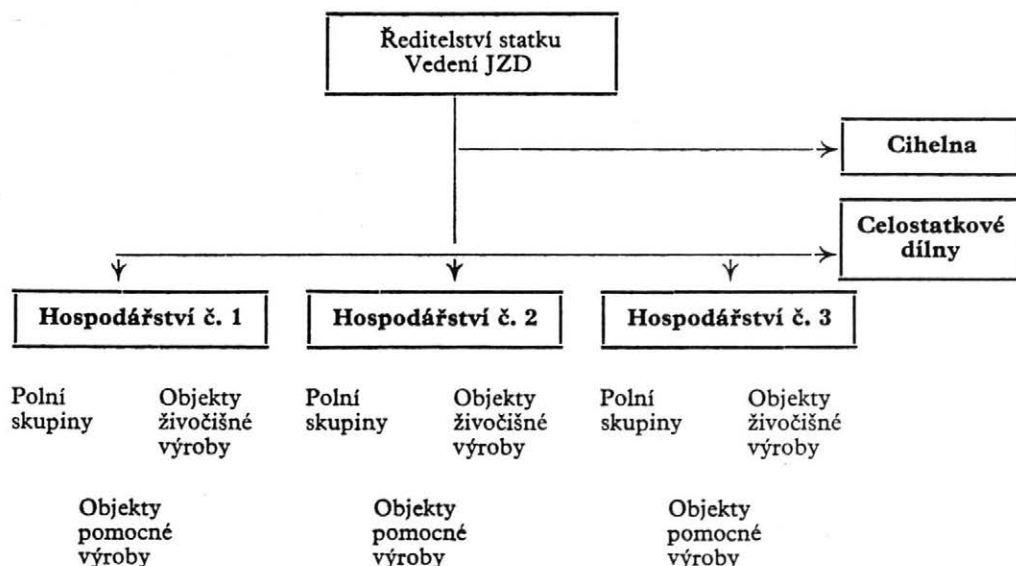

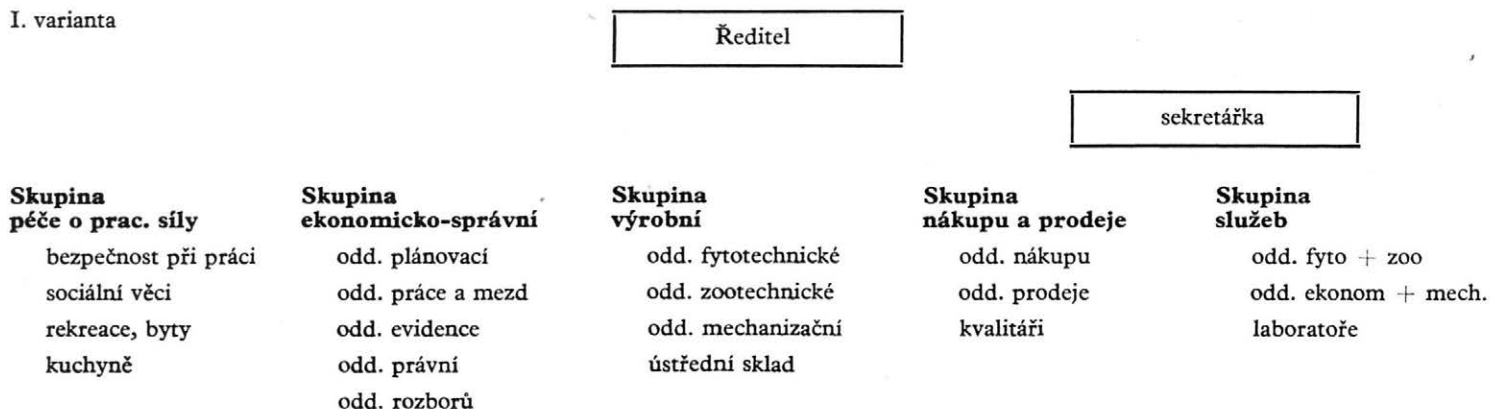
Schéma 6.

d) Základní jednotky podle hospodářství a objektů a prvotní jednotky podle pracovních skupin a objektů

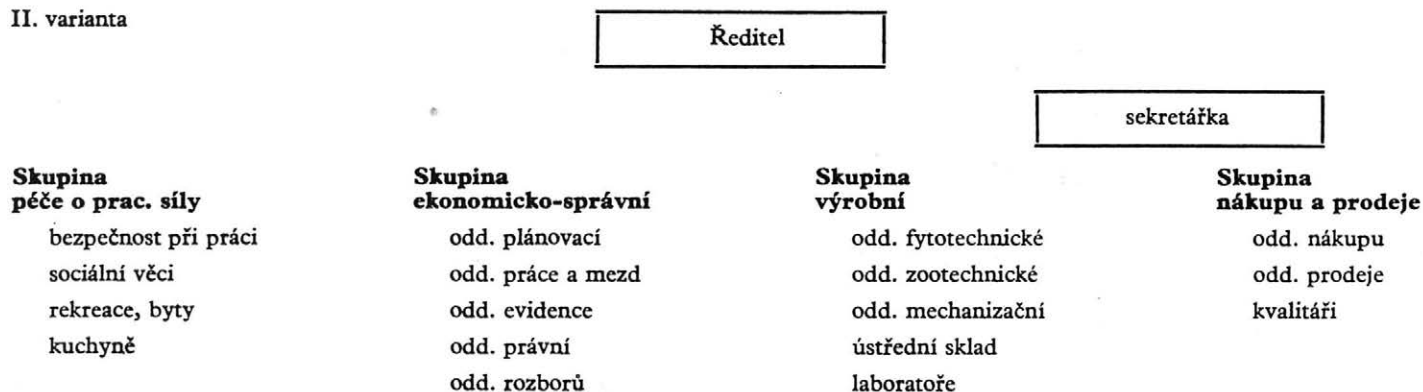

7. Různé varianty struktur vedení zemědělského podniku

I. varianta

II. varianta

III. varianta

Ředitel

sekretářka

Právní útvar

právník

bezpečnost při práci

Skupina ekonomicko-správní

odd. plánovací

odd. práce a mezd

odd. evidence

odd. rozborů

odd. péče o prac. síly

Skupina výrobní

odd. fytotechnické

odd. zootechnické

odd. mechanizační

laboratoře

Skupina nákupu a prodeje

odd. nákupu

odd. prodeje

kvalitářů

ústřední sklad

kuchyně

160

IV. varianta

Ředitel

sekretářka

Skupina ekonomicko-správní

odd. plánovací

odd. práce a mezd

odd. evidence

odd. rozborů

odd. právní a bezpeč.
práce

odd. péče o prac. síly

Skupina výrobní

odd. fytotechnické

odd. zootechnické

odd. mechanizační

ústřední sklad

laboratoře

kuchyně

Skupina nákupu a prodeje

odd. nákupu

odd. prodeje

kvalitářů

V. varianta

Ředitel

sekretářka

**Skupina
ekonomicko-správní**

odd. plánovací

odd. práce a mezd

odd. evidence

odd. rozborů

odd. právní a bezpeč.
při práci

odd. péče o prac. síly

odd. nákupu a prodeje

kvalitáři

**Skupina
výrobní**

odd. fytotechnické

odd. zootechnické

odd. mechanizační

ústřední sklad

laboratoře

kuchyně

ORGANIZAČNÍ STRUKTURA A SYSTÉM VNITROPODNIKOVÉHO ŘÍZENÍ

V předchozí kapitole jsme se zabývali obecnými zásadami, které doporučujeme uplatňovat při členění zemědělského podniku na jeho části — podnikové jednotky. Nyní použijeme těchto zásad při navrhování organizační struktury v zemědělských podnicích různé velikosti.

Jako příklad jsme vybrali školní statek VŠZ v Brně Žabčice (výměra 754 ha z. p. a 696 ha o. p.), státní statek Slavkov (výměra 2470 ha z. p. a 2352 ha o. p.) a JZD Práche (výměra 1377 ha z. p. a 1240 ha o. p.).

V souvislosti s problémem tvoření struktury podniku a systému řízení se dotkneme i některých otázek s těmito problémy úzce souvisejících, jako např. operativní evidence, zbožně-peněžních vztahů, odměňování a fondů.

Nejdříve uvedeme návrh organizační struktury uvedených podniků a potom členění podniku z hlediska potřeb operativní a účetní evidence a z hlediska potřeb zbožně peněžních vztahů (viz schéma 8, 9 a 10).

Uvedené členění zemědělských podniků vyhovuje účelům organizačním a do určité míry i zbožně-peněžním vztahům. Aby však členění zemědělského podniku mohlo plně uspokojovat požadavky při zdokonalování vnitropodnikového řízení, je třeba, aby vyhovovalo: potřebám účinné operativní a účetní evidence, uplatnění jednoduchého a přesného systému plánování, zavedení spravedlivého systému odměňování, vytvoření vhodné soustavy fondů a rovněž plnému uplatnění vnitropodnikových zbožně-peněžních vztahů.

8. Organizační struktura školního statku Žabčice VŠZ v Brně

(z. p. = 754 ha, o. p. = 696 ha)

Vedoucí statku					
Prvotní jednotka Výrobní skupina	PJ 1	Prvotní jednotka Ekonomická skupina	PJ 2	Prvotní jednotka Péče o prac. síly	PJ 3
Polní skupina	PJ 4	Žír skotu	PJ 11	Traktory pásové	PJ 17
Ovocnářská skupina	PJ 5	Žír skotu	PJ 12	Traktory kolové	PJ 18
Dojnice	PJ 6	Žír prasat	PJ 13	Autodoprava	PJ 19
Dojnice	PJ 7	Základní hejno	PJ 14	Potahy	PJ 20
Chovné jalovice	PJ 8	Mladá drůbež	PJ 15	Dílny opravář.	PJ 21
Vysokobřeží jal.	PJ 9	Líheň	PJ 16	Dílny staveb.	PJ 22
Telata	PJ 10			Sklady obilí	PJ 23
				Sklady náhr. dílů	PJ 24
				Sklady hnojiv	PJ 25

9. Organizační struktura státního statku Slavkov u Brna
(z. p. = 2470 ha, o. p. = 2352 ha)

			Ředitel		výroba řízená přímo ředitelem			
Zákl. jednotka ředitelství statku		ZJ 01	Základní jednotka Pomocná výroba		ZJ 02	Základní jednotka Přidružená výroba		ZJ 03
Výrob. skupina	PJ 01/1	Ekonomická skupina	PJ 01/2	Výrobně ekonomická Traktory	PJ 02/1 PJ 02/2	Výrobně ekonomická Sušárna	PJ 03/1 PJ 03/2	
Péče o prac. síly	PJ 01/3	Nákup a prodej	PJ 01/4	Autodoprava Dílny	PJ 02/3 PJ 02/4	Laboratoř	PJ 03/3	
				Sklady Stavební skupina	PJ 02/5 PJ 02/6			

Základní jednotka Hospodářství Slavkov	ZJ 04	Základní jednotka Hospodářství Bošovice	ZJ 05	Základní jednotka Hospodářství Hrušky	ZJ 06
---	----------	--	----------	--	----------

Výrobně ekonomická	PJ 04/1	Slepice	PJ 04/13	Výrobně ekonomická	PJ 05/1	Chovná prasata	PJ 05/13	Výrobně ekonomická	PJ 06/1	Telata	PJ 06/13
Péče o prac. síly	PJ 04/2	Brojleři	PJ 04/14	Péče o prac. síly	PJ 05/2	Výkrm prasat	PJ 05/14	Péče o prac. síly	PJ 06/2	Telata	PJ 06/14
Polní skupina	PJ 04/3	Králici – brojleři	PJ 04/15	Polní skupina	PJ 05/3	Traktory pásové	PJ 05/15	Polní skupina	PJ 06/3	Výkrm prasat	PJ 06/15
Ovocnářská skupina	PJ 04/4	Traktory	PJ 04/16	Ovocnářská skupina	PJ 05/4	Traktory kolové	PJ 05/16	Ovocnářská skupina	PJ 06/4	Výkrm prasat	PJ 06/16
Dojnice	PJ 04/5	Traktory kolové	PJ 04/17	Dojnice	PJ 05/5	Potahy	PJ 05/17	Dojnice	PJ 06/5	Výkrm prasat	PJ 06/17
Chovné jalovice	PJ 04/6	Potahy	PJ 04/18	Dojnice	PJ 05/6	Dílny	PJ 05/18	Dojnice	PJ 06/6	Výkrm prasat	PJ 06/18
Vysokobřeží jal.	PJ 04/7	Dílny	PJ 04/19	Dojnice	PJ 05/7	Sklady	PJ 05/19	Dojnice	PJ 06/7	Klisny a hřibata	PJ 06/19
Telata	PJ 04/8	Sklady	PJ 04/20	Chovné jalovice	PJ 05/8	Sklep	PJ 05/20	Chovné jalovice	PJ 06/8	Traktory pásové	PJ 06/20
Výkrm skotu	PJ 04/9			Chovné jalovice	PJ 05/9	Sklep	PJ 05/21	Chovné jalovice	PJ 06/9	Traktory kolové	PJ 06/21
Prasnice a selata	PJ 04/10			Vysokobřeží jal.	PJ 05/10			Chovné jalovice	PJ 06/10	Potahy	PJ 06/22
Chovná prasata	PJ 04/11			Telata	PJ 05/11			Chovné jalovice	PJ 06/11	Dílny	PJ 06/23
Výkrm prasat	PJ 04/12			Prasnice a selata	PJ 05/12			Vysokobřeží jal.	PJ 06/12	Sklady	PJ 06/24

10. Organizační struktura JZD Práče

(z. p. = 1377 ha, o. p. = 1240 ha)

Předseda JZD

Základní jednotka Výrobně ekonomická		ZJ 01	Základní jednotka Pomocná výroba		ZJ 02
Výrob. skupina PJ 01/1	Ekonom. skupina PJ 01/2		Dílky PJ 02/1	Sklady PJ 02/2	
Základní jednotka Hospodářství Práče	ZJ 03	Základní jednotka Hospodářství Lechovice	ZJ 04	Základní jednotka Hospodářství Stošíkovice	ZJ 05
Polní skupina	PJ 03/1	Polní skupina	PJ 04/1	Polní skupina	PJ 05/1
Ovocnářská skupina	PJ 03/2	Ovocnářská skupina	PJ 04/2	Ovocnářská skupina	PJ 05/2
Dojnice	PJ 03/3	Výkrm skotu	PJ 04/3	Dojnice	PJ 05/3
Dojnice	PJ 03/4	Výkrm skotu	PJ 04/4	Dojnice	PJ 05/4
Dojnice	PJ 03/5	Prasnice a prasata	PJ 04/5	Vysokobřeží jal.	PJ 05/5
Chovné jalovice	PJ 03/6	Chovná prasata	PJ 04/6	Telata	PJ 05/6
Vysokobřeží jal.	PJ 03/7	Traktory pásové	PJ 04/7	Prasnice a selata	PJ 05/7
Telata	PJ 03/8	Traktory kolové	PJ 04/8	Chovná prasata	PJ 05/8
Prasnice a selata	PJ 03/9	Potahy	PJ 04/9	Traktory pásové	PJ 05/9
Chovná prasata	PJ 03/10	Sklady zem. výrobků	PJ 04/10	Traktory kolové	PJ 05/10
Výkrm prasat	PJ 03/11	Sklady hnojiv	PJ 04/11	Potahy	PJ 05/11
Slepice	PJ 03/12	Stavební skupina	PJ 04/12	Sklady zem. výrobků	PJ 05/12
Kuřata	PJ 03/13	Sklep	PJ 04/13	Sklady hnojiv	PJ 05/13
Traktory pásové	PJ 03/14			Stavební skupina	PJ 05/14
Traktory kolové	PJ 03/15				
Autodoprava	PJ 03/16				
Potahy	PJ 03/17				
Sklady	PJ 03/18				
Stavební skupina	PJ 03/19				

Prvotní evidence o pohybu prostředků uvnitř zemědělského podniku doporučujeme založit na soustavě karet plodin, zvířat, vykonané práce a materiálu, vedených podle základních a prvotních jednotek. Na kartách by byl sledován pohyb prostředků v naturální i peněžní formě.

Pokud se týká vnitropodnikového účetnictví, doporučujeme formu analytické evidence k účtům základního okruhu, a to analytickou evidenci I. stupně podle prvotních jednotek a analytickou evidenci II. stupně podle výrobních skupin, popříp. jejich částí, tj. plodin, kategorií zvířat apod.

Plány prvotních i základních jednotek mají v zásadě povahu plánů operativních, ale základní jednotky by měly plánovat i několik údajů perspektivní povahy. Např. hektarové výnosy a užitkovost zvířat, objem a strukturu tržní produkce, vlastní náklady v objemu a struktuře, produktivitu společenské práce a rentabilitu tržní výroby.

Vnitropodniková struktura musí být taková, aby umožňovala spravedlivé odměňování a vytvoření souladu mezi zájmy podniku a zájmy jednotlivých pracovníků. Mimo fondů stanovených usneseními nadřízených orgánů doporučujeme pro potřeby vnitropodnikového řízení vytvořit zvláštní peněžní rezervní

11. JZD „Mír“ Práche

VEDENÍ JZD

Výrob. ekonom. skupina	ZJ 01
---------------------------	-------

POMOCNÁ VÝROBA	ZJ 02
----------------	-------

Výrobní skupina	PJ 01/1	Ekonom. skupina	PJ 01/2	Dílna	PJ 02/1
výrobní náměstek		ekonomka		Sklady	PJ 02/2
fyto technik		fakturant			
zootechnici		mzdová účetní			
mechanizátor		účetní — evidence faktur skladů			
		účetní — evidence PHM, práce traktorů			
		odměny			
		účetní — klíčování rostl. výroby pro SPS			

Středisko Práche	ZJ 03
------------------	-------

Středisko Lechovice	ZJ 04
---------------------	-------

Středisko Stošíkovice	ZJ 05
-----------------------	-------

Poznámka: Strukturu každého z těchto tří středisek uvádíme na dalších stránkách

fond v každé základní i prvotní jednotce. Tento fond by byl tvořen dobrovolným odvodem části zisku, který by měl být vyplacen pracovníkům podnikových jednotek a sloužil by výhradně k vyrovnávání odměn těmto pracovníkům.

Aby došlo k širokému uplatnění zbožně-peněžních vztahů, musí být vnitropodniková struktura taková, aby všem podnikovým jednotkám umožňovala podílet se na těchto vztazích.

Aby členění podniku mohlo splnit všechny tyto úkoly, je třeba organizační strukturu více zpodrobnit. Jako příkladu dalšího rozčlenění zemědělského podniku použijeme struktur tří zemědělských podniků uvedených v předchozím textu (viz schéma 11, 12 a 13).

Pokračování schéma 11

STŘEDISKO PRÁČE	ZJ 03
------------------------	--------------

Vedoucí

ROSTLINNÁ VÝROBA	1/03	ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA	2/03	POMOCNÁ VÝROBA	3/03
Polní výroba	10/03	Chov skotu	20/03	<i>Traktory</i>	30/03
<i>Obiloviny</i>	101/03	<i>Dojnice</i>	201/03	<i>pásové</i>	301/03
<i>pšenice</i>	1011/03	<i>volné ustájení</i>	2011/03	<i>kolové</i>	302/03
<i>ječmen</i>	1013/03	<i>kravin 96</i>	2012/03	<i>Autodoprava</i>	31/03
<i>Luštěniny</i>	102/03	<i>kravin Don.</i>	2013/03	<i>Potahy</i>	32/03
<i>peluška</i>	1026/03	<i>Chovné jalovice</i>	202/03	<i>Sklady</i>	34/03
<i>Technické plodiny</i>	103/03	<i>Vysokobřeží jal.</i>	203/03	<i>zem. výrobky</i>	341/03
<i>cukrovka</i>	1034/03	<i>Telata</i>	204/03	<i>hnojiva</i>	343/03
<i>Brambory</i>	104/03	Chov prasat	21/03	<i>P H M</i>	344/03
<i>Okopaniny krmné</i>	105/03	<i>Prasnice a selata</i>	211/03	<i>Stavební skupina</i>	35/03
<i>krmná řepa</i>	1051/03	<i>Porodna</i>	2111/03		
<i>Píceiny</i>	106/03	<i>prasnice</i>	21111/03		
<i>kukuřice zelená</i>	1061/03	<i>selata</i>	21112/03		
<i>jednoleté ostatní</i>	1062/03	<i>Porodna</i>	2112/03		
<i>víceleté</i>	1063/03	<i>prasnice</i>	21121/03		
Ovocnářsko- zahrad. výroba	11/03	<i>selata</i>	21122/03		
<i>Jahody</i>	116/03	<i>Chovná prasata</i>	212/03		
<i>Polní zelenina</i>	117/03	<i>Výkrm prasat</i>	213/03		
<i>okurky</i>	1179/03	Chov drůbeže	22/03		
<i>rajčata</i>	1170/03	<i>slepice</i>	221/03		
		<i>kuřata</i>	222/03		

Pokračování schéma 11

STŘEDISKO
LECHOVICE

ZJ 04

Vedoucí

ROSTLINNÁ VÝROBA	1/04	ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA	2/04	POMOCNÁ VÝROBA	3/04
Polní výroba	10/04	Chov skotu	20/04		
<i>Obiloviny</i>	101/04	<i>Výkrm skotu</i>	205/04	<i>Traktory</i>	30/04
pšenice	1011/04	Výkrmna 90	2051/04	pásové	301/04
ječmen	1013/04	Výkrmna 60	2052/04	kolové	302/04
proso	1016/04	Chov prasat	21/04	<i>Potahy</i>	32/04
<i>Technické plodiny</i>	103/04	<i>Prasnice a selata</i>	211/04	<i>Sklady</i>	34/04
cukrovka	1034/04	Porodna	2111/04	zem. výrobky	341/04
<i>Brambory</i>	104/04	Prasnice	21111/04	hnojiva	345/04
<i>Okopaniny krmné</i>	105/04	Selata	21112/04	<i>Stavební skupina</i>	35/04
krmná řepa	1051/04	<i>Chovná prasata</i>	212/04	PŘIDRUŽENÁ VÝROBA	4/04
<i>Píce</i>	106/04			<i>Sklepni</i>	
jednoleté ost.	1062/04			<i>hospodářství</i>	40/04
víceleté	1063/04			Sklep Lechovice	401/04
Ovocnář. zahr. výroba	11/04				
<i>Peckoviny</i>	112/04				
broskve	1121/04				
meruňky	1122/04				
<i>Vinice</i>	115/04				
<i>Pol. skupina</i>	117/04				
petržel	1177/04				
mrkev	1171/04				
celer	1178/04				
zeli	1172/04				
okurky	1179/04				
cibule	1176/04				

Pokračování schéma 11

STŘEDISKO
STOŠÍKOVICE

ZJ 05

Vedoucí

ROSTLINNÁ VÝROBA	1/05	ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA	2/05	POMOCNÁ VÝROBA	3/05
Polní výroba	10/05	Chov skotu	20/05	<i>Traktory</i>	30/05
<i>Obiloviny</i>	101/05	<i>Dojnice</i>	201/05	pásové	301/05
pšenice	1011/05	kravín L.	2011/05	kolové	302/05
žito	1012/05	kravín 96	2012/05	<i>Potahy</i>	32/05
ječmen	1013/05	<i>Vysokobřeží jal.</i>	203/05	<i>Sklady</i>	34/05
<i>Luštěniny</i>	102/05	<i>Telata</i>	204/04	zem. výrobky	341/05
hrách	1023/05	Chov prasat	21/05	P H M	344/05
bob	1025/05	<i>Prasnice a selata</i>	211/05	hnojiva	343/05
<i>Technické plodiny</i>	103/05	Porodna	2111/05	<i>Stavební skupina</i>	35/05
cukrovka	1034/05	prasnice	21111/05		
mák	1032/05	selata	21112/05		
<i>Brambory</i>	104/05	<i>Chovná prasata</i>	212/05		
<i>Picniny</i>	106/05				
víceleté	1063/05				
Ovocnářsko- zahr. výroba	11/05				
ovocné sady	111/05				
vinice	115/05				
<i>Polní zelenina</i>	117/05				
okurky	1179/05				

Ředitelství

Základní jednotka	ZJ 01
----------------------	----------

Pomocná výroba	ZJ 02
-------------------	----------

Přidružená výroba	ZJ 03
----------------------	----------

Skup. péče o prac. síly	PJ 01/1	Skup. ekono- micko- správní	PJ 01/2	Skupina výrobní	PJ 01/3	Skupina náku- pu a prodeje	PJ 01/4	Ekonomick.- správní	PJ 02/1	Ekonomick.- správní	PJ 03/1
závod. kuchyně		hl. ekonom		fyto technici		nákupčí		vedoucí ekonom		vedoucí ekonom	
bytové hospodář.		samost. plánovač		zootechnici		kvalitáři		účetní			
		sam. referent MTZ		mechanizátoři							
		sam. referent PaM						Traktory	PJ 02/2	Sušárna	PJ 03/2
		samost. normovač						pásové			
		vedoucí účet. evidence						kolové			
		sam. účetní						Auto- doprava	PJ 02/3	Laboratoř	PJ 03/3
		sam. účetní						nákladní			
		mzdová účetní						osobní			
		účetní						Dílny	PJ 02/4		
		právník						Sklady	PJ 02/4		
								náhr. díly			
								PHM			
								Stavební skupina	PJ 02/5		

Poznámka: Strukturu každého z těchto tří hospodářství uvádíme na dalších stránkách

Pokračování schéma 12

Hospodářství Slavkov

ZJ 04

Vedení hospodářství

Výrobně ekonomická skupina

PJ
04/1

Péče o pracovní síly

PJ
04/2

fytotecnici
zootechnici
mechanizátor
ekonom
mzdová účetní

závodní kuchyně
bytové hospodářství

ROSTLINNÁ
VÝROBA

1/04

Polní výroba

10/04

Obiloviny

101/04

pšenice

1011/04

ječmen

1013/04

oves

1014/04

Luštěniny

102/04

bob

1025/04

lusk. obil. směs

1027/04

Technické plodiny

103/04

cukrovka

1034/04

brambory

104/04

okopaniny

105/04

cukrovka krmná

1053/04

řepa krmná

1051/04

Pícniny

106/04

kukuřice z.

1061/04

ost. jednol.

1062/04

víceleté

1063/04

Ovocnář. zahrad.
skupina

11/04

Jádroviny

111/04

jablka

1111/04

hrušky

1112/04

Peckoviny

112/04

meruňky

1122/04

švestky

1123/04

třešně

1124/04

Skořápkaté

114/04

ovocné stromy

1141/04

vlašské ořechy

1141/04

Vinice

115/04

Polní zelenina

117/04

mrkev

1171/04

zelí

1172/04

květák

1173/04

kedlubny

1174/04

cibule

1176/04

Skleník. zelenina

118/04

okurky

1181/04

Žampiony

119/04

ŽIVOČIŠNÁ
VÝROBA

2/04

Chov skotu

20/04

Dojnice

201/04

kravín 174

2011/04

kravín 100

2012/04

Chovné jalovice

202/04

O M D

2021/04

Vysokobřeží jal.

203/04

Telata

204/04

Výkrm skotu

205/04

výkrm skotu hl.

2051/04

výkrm skotu d.

2052/04

výkrm skotu hosp.

2053/04

Chov prasat

21/04

Prasnice a selata

211/04

porodna

2111/04

prasnice

2111/04

selata

21112/04

Chovná prasata

212/04

Výkrm prasat

213/04

Výkrmna I

2131/04

Výkrmna II

2132/04

Výkrmna hosp.

2133/04

Chov drůbeže

22/04

slepice

221/04

kuřata broj.

222/04

Chov králíků

25/04

králíci broj.

251/04

POMOCNÁ
VÝROBA

3/04

Traktory

30/04

pásové

301/04

kolové

302/04

Potahy

32/04

Dilny

33/04

Sklady

34/04

zeměděl. výr.

341/04

náhradní díly

342/04

hnojiva

343/04

P H M

344/04

Pokračování schéma 12

Hospodářství Bošovice

ZJ 05

Vedení hospodářství

Výrobně ekonomická skupina

PJ
05/1

Péče o pracovní síly

PJ
05/2

fytotechnici
zootechnik
mechanizátor
ekonom
mzdová účetní

závodní kuchyně
bytové hospodářství

ROSTLINNÁ
VÝROBA

1/05

Polní výroba

10/05

Obiloviny 101/05
pšenice 1011/05
ječmen 1013/05
oves 1014/05

Luštěniny 102/05
vikev 1024/05
bob 1025/05

Technické plodiny 103/05
cukrovka 1034/05

Brambory 104/05

Okopaniny 105/05
cukrovka krmná 1053/05
řepa krmná 1051/05

Pícniny 106/05
kukuřice 1061/05
ostatní jednoleté 1062/05
víceleté 1063/05

Ovocnářství

11/05

Jádroviny 111/05
jablka 1111/05
hrušky 1112/05

Peckoviny 112/05
broskve 1121/05
meruňky 1122/05
švestky 1123/05
třešně 1124/05
višně 1125/05
slívy 1126/05

*Skořápkaté
ovocné stromy* 114/05
vlašské ořechy 1141/05

Vínice 115/05

ŽIVOČIŠNÁ
VÝROBA

2/05

Chov skotu

20/05

Dojnice 201/05
kravín 170 2011/05
kravín 100 2012/05
porodna 2013/05

Chovné jalovice 202/05
O M D 2021/05
odchovna jal. 2022/05

Vysokobřezi jal. 203/05

Telata 204/05
teletník 2041/05

Chov prasat

21/05

Prasnice a selata 211/05
Porodna 2111/05
Prasnice 21111/05
Selata 21112/05

Chovná prasata 212/05

Výkrm prasat 213/05
Výkrmna 2131/05

POMOCNÁ
VÝROBA

3/05

Traktory 30/05

pásové 301/05

kolové 302/05

Potahy 32/05

Dílny 33/05

Sklady 34/05

zeměděl. výr. 341/05

náhradní díly 342/05

hnojiva 343/05

P H M 344/05

stavební materiál 345/05

PŘIDRUŽENÁ
VÝROBA

4/05

*Sklepni
hospodářství* 40/05
sklep Bošovice 401/05
sklep Slavkov 402/05

Pokračování schéma 12

Hospodářství Hrušky

ZJ 06

Vedení hospodářství

Výrobně ekonomická skupina

PJ
06/1

Péče o pracovní síly

PJ
06/2

fyto technici
zootechnik
mechanizátor
ekonomka
mzdová účetní

závodní kuchyně
bytové hospodářství

ROSTLINNÁ
VÝROBA

1/06

ŽIVOČIŠNÁ
VÝROBA

2/06

POMOCNÁ
VÝROBA

3/06

Polní výroba

10/06

Chov skotu

20/06

Traktory

30/06

Obiloviny

101/06

Dojnice

201/06

pásové

301/06

pšenice

1011/06

kravín 174

2011/06

kolové

302/06

ječmen

1013/06

kravín 100

2012/06

Potahy

32/06

oves

1014/06

kravín v.

2013/06

Dílny

33/06

Luštěniny

102/06

Chovné jalovice

202/06

Sklady

34/06

bob

1025/06

odchovna

2021/06

zeměděl. výr.

341/06

peluška

1026/06

Hejdy

2022/06

náhradní díly

342/06

Technické plodiny

103/06

ve vsi I.

2023/06

hnojiva

343/06

cukrovka

1034/06

ve vsi II.

2024/06

P H M

344/06

Brambory

104/06

Vysokobřeží jal.

203/06

Okopaniny

105/06

Telata

204/06

cukrovka krmná

1053/06

teletník

2041/06

řepa krmná

1051/06

ve vsi

2042/06

Pícniny

106/06

Chov prasat

21/06

kukuřice z.

1061/06

Výkrm prasat

213/06

ostatní jednoleté

1062/06

Výkrmna 160

2131/06

viceleté

1063/06

Výkrmna 200

2132/06

Výkrmna 400

2133/06

Výkrmna 100

2134/06

Ovocnářství

11/06

Chov koní

24/06

Jádroviny

111/06

hřibata

241/06

jablka

1111/06

hrušky

1112/06

Peckoviny

112/06

, broskve

1121/06

meruňky

1122/06

švestky

1123/06

třešně

1124/06

slívy

1126/06

13. Školní statek Žabčice

VEDENÍ STATKU

Výrobní skupina [®]		PJ 1	Ekonomická skupina		PJ 2	Péče o prac. síly		PJ 3
fytotechnici zootechnici			ekonom sam. plánovač sam. referent PaM vedoucí účetní evidence finanční účetní skladová účetní mzdová účetní administr. pracovníce			závodní kuchyně		
ROSTLINNÁ VÝROBA		1	ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA		2	POMOCNÁ VÝROBA		3
Polní skupina 10			Chov skotu 20			<i>Traktory</i> 30		
<i>Obiloviny</i> 101	<i>Pícniny</i> 106		<i>Dojnice</i> 201			pásové 301		
pšenice 1011	kukuřice 1061		Dojnice Ž 2011			kolové 302		
žito 1012	ostatní jednoleté 1062		Dojnice U 2012			<i>Auto-doprava</i> 31		
ječmen 1013	víceleté 1063		Dojnice St. 2013			Auto nákl. 311		
oves 1014			<i>Chovné jalovice</i> 202			Auto osob. 312		
obil. směs 1015	<i>Louky a pastviny</i> 108		<i>Vysokobřeží jalovice</i> 203			<i>Potahy</i> 32		
<i>Luštěniny</i> 102	louky 1081		<i>Telata</i> 204			<i>Dílny</i> 33		
čočka 1021	pastviny 1082					opravářské 331		
fazole 1022						stavební 332		
<i>Technické plodiny</i> 103	Ovocnář. zahrad. skupina 11		<i>Výkrm skotu</i> 205			<i>Sklady</i> 34		
řepka 1031	<i>Ovocné sady</i> 111		Žabčice 2051			zem. výrobky 341		
čekanka 1033	<i>Vinné hrozny</i> 115		Unkovice 2052			náhradní díly 342		
cukrovka 1034	<i>Zahradní jahody</i> 116		Chov prasat 21			prům. hnojiva 343		
tabák 1035	<i>Zelenina pol.</i> 117		<i>Výkrm prasat</i> 213			P H M 344		
<i>Brambory</i> 104	paprika 1175		Chov drůbeže 22			PŘIDRUŽENÁ VÝROBA 4		
rané 1041	<i>Zelenina rychlená</i> 118		<i>Základní hejno</i> 221					
pozdní 1042			<i>Mladá drůbež</i> 222			SLUŽBY 5		
<i>Krmné okopaniny</i> 105			<i>Líheň</i> 223					
řepa 1051								
mrkev 1052								

Číslování jednotlivých skupin, výrobků, objektů a provozů je uskutečněno jednak pro účely operativní a účetní evidence a pro zavedení zboží-peněžních vztahů v široké míře, ale i pro spolupráci se strojně-početními stanicemi nebo i výpočetními středisky vyšších typů.

ZÁVĚR

Pro účely zdokonalování vnitropodnikového řízení v zemědělství považujeme za důležité, řešit především jednu ze základních otázek — členění zemědělského podniku.

Každý zemědělský podnik můžeme rozčlenit na části — podnikové jednotky.

Podniková jednotka je organizovaný útvar, ve kterém probíhá část hospodářského života podniku.

Je to část podniku, která má uzavřenou organizační strukturu (v prostoru a čase), určitý stupeň samostatnosti a vyvíjí výrobní nebo nevýrobní činnost, jejímž výsledkem jsou produkty, výkony a služby.

Podnikové jednotky mají různou povahu podle toho, z jakého hlediska podnik členíme.

Podnik na jeho části můžeme členit podle našeho názoru na základě těchto hledisek: a) organizačního, b) hodnotového, c) činnostního, d) produktového.

Použijeme-li pro členění podniku organizačního hlediska, vzniknou podnikové jednotky mající povahu podnikových jednotek organizačních a podle stupně samostatnosti je členíme na základní a prvotní.

Existují-li mezi podnikovými jednotkami organizačními zboží-peněžní vztahy, změni se kvalita těchto organizačních jednotek v podnikové jednotky hodnotové a členění opět podle stupně samostatnosti na základní a prvotní střediska.

Použijeme-li pro členění podniku činnostního hlediska, vzniknou podnikové jednotky, mající povahu základních nebo prvotních jednotek výrobních, nevýrobních a kombinovaných.

Při členění podniku z hlediska produktového vzniknou podnikové jednotky, mající povahu čistých (jeden hlavní produkt) nebo smíšených (více hlavních produktů) základních nebo prvotních jednotek.

Základními jednotkami mohou být hospodářství státního statku nebo bývalá samostatná družstva ve sloučeném JZD, nebo rostlinná, živočišná, pomocná a přidružená výroba jako celky nebo i části pomocné nebo přidružené výroby, např. celostatkové dílny nebo družstevní cihelna.

Jsou tedy základní jednotky vytvářeny buď podle výrob nebo podle hospodářství a také podle objektů.

Prvotními jednotkami mohou být buď kravíny, výkrmný, dílny, ale i polní nebo chovatelské a stavební skupiny.

Prvotní jednotky jsou tedy tvořeny buď podle objektů, ale i podle pracovních útvarů — pracovních skupin.

Při tvoření organizační struktury zemědělského podniku vznikají tedy různé varianty.

Podstatou členění zemědělského podniku je jeho rozdělení na základní a prvotní jednotky organizační povahy, vznik zboží-peněžních vztahů mezi těmito jednotkami a vytvoření základních a prvotních středisek.

EDICE ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY V ROCE 1968

Dovolujeme si Vám oznámit, že Edice Zemědělské ekonomiky

„Základy vědeckého řízení v zemědělství“,

kterou naši čtenáři velmi uvítali, bude vycházet ještě v roce 1968, protože obsažná temata nebylo možno vyčerpat v jednom ročníku.

Pro rok 1968 počítáme opět se šesti svazky Edice, a to s těmito názvy:

- **Sociologické a psychologické aspekty řízení (ve dvou číslech)**
- **Personální řízení**
- **Informace, rozhodování, kontrola**
- **Organizace, racionalizace a efektivnost řídicí práce**

Pro čtenáře Zemědělské ekonomiky bude vycházet Edice jako příloha, ostatní zájemci si ji mohou objednat za 15 Kčs (celý ročník).

Současně upozorňujeme, že letošní ročník Edice máme ještě v omezeném množství na skladě a můžeme jej poskytnout především těm, kteří se přihlásí o ročník Edice 1968, rovněž za 15 Kčs všech 6 svazků.